

Welvaart

in Nederland

2014

**Centraal Bureau
voor de Statistiek**

Welvaart in Nederland

2014

**Inkomen, bestedingen en vermogen
van huishoudens en personen**

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013-2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12-2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en Grafimedia, Den Haag
Druk: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68
Prijs € 27,00 (exclusief verzendkosten)
ISBN 978-90-357-1767-1
ISSN 2352-362X

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

In deze tweede uitgave van *Welvaart in Nederland* presenteert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de meest actuele gegevens over de welvaart van huishoudens en personen in Nederland. De welvaartspostie is in beeld gebracht aan de hand van het inkomen, de bestedingen en het vermogen.

De cijfers tonen aan dat de economische crisis die sinds eind 2008 Nederland in zijn greep heeft, de welvaart van de bevolking niet onberoerd heeft gelaten. Vanaf 2010 daalde de koopkracht maar liefst drie jaar op rij en steeg het armoederisico. Toch heeft het doorsnee-huishouden ondanks het koopkrachtverlies van de afgelopen jaren, nog steeds 15 procent meer te besteden dan begin jaren negentig.

Verder is het vermogen van huishoudens tussen 2008 en 2012 nagenoeg gehalveerd. Het aandeel huishoudens met een fiscale hypotheekschuld hoger dan de woningwaarde is in die periode verdrievoudigd. Gaandeweg de crisis zakten de bestedingen van huishoudens aan goederen en diensten steeds verder in en tot 2013 daalde ook het consumentenvertrouwen.

Tegenover al deze economische tegenslag staan ook positieve ontwikkelingen. Vanaf begin 2013 heeft het consumentenvertrouwen weer de weg naar boven gevonden. Bovendien is het risico op armoede of sociale uitsluiting in Nederland het laagst van alle lidstaten van de Europese Unie.

Voorbeelden van nieuwe thema's in *Welvaart in Nederland 2014* zijn het (pensioen) inkomen van ouderen en de inkomensontwikkeling van zelfstandigen met en zonder personeel. Zichtbaar is dat van de 65-plus huishoudens bijna een tiende deel nauwelijks boven de kale AOW uitkomt. Daar staat tegenover dat 55 procent bovenop de AOW aanvullende inkomsten heeft van maandelijks ten minste 1 000 euro. Ook komt naar voren dat van de werkenden de zelfstandigen zonder personeel de meest kwetsbare groep zijn. Hun gemiddeld persoonlijk inkomen is lager dan dat van werknemers en aanzienlijk lager dan dat van zelfstandigen met personeel. Bovendien investeren zij het minst in de eigen sociale zekerheid.

Meer cijfermateriaal over de verschillende onderdelen van materiële welvaart is terug te vinden op StatLine, de elektronische databank van het CBS (www.cbs.nl).

Directeur-Generaal
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen, juni 2014

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
Inleiding	13

1. Inkomen van huishoudens 17

1.1 Samenstelling huishoudensinkomen	18
1.2 Inkomensontwikkeling	24
1.3 Verdeling huishoudensinkomen	27
1.4 Inkomensparade en inkomensongelijkheid	29
1.5 Inkomen naar kenmerken van het huishouden	33
1.6 Regionale inkomensverdeling	35

2. Inkomen van personen 38

2.1 Samenstelling persoonlijk inkomen	39
2.2 Verdeling persoonlijk inkomen	42
2.3 Inkomen naar kenmerken van de personen	44
2.4 Economische zelfstandigheid	46
2.5 Inkomens, inkomensverzekeringen en positie in de werkring	48

3. Koopkrachtontwikkeling 54

3.1 Koopkrachtontwikkeling naar sociaaleconomische groep	55
3.2 Koopkracht van werkenden naar branche	59

4. Vermogen 64

4.1 Samenstelling vermogen	65
4.2 Vermogensontwikkeling	67
4.3 Vermogensverdeling	67
4.4 Onder- en overwaarde eigen woning	69
4.5 Vermogensparade	71
4.6 Vermogen naar kenmerken van het huishouden	73
4.7 Regionale vermogensverdeling	75

5. Lage en hoge welvaart 78

- 5.1 Kans op armoede volgens de lage-inkomensgrens **79**
- 5.2 Intensiteit van armoede **85**
- 5.3 Dynamiek van armoede **87**
- 5.4 Armoede en bijzondere bijstand **89**
- 5.5 Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa **91**
- 5.6 Huishoudens met hoge welvaart **97**
- 5.7 Regionale verschillen in welvaart **100**

6. Trends in uitgaven en consumentenvertrouwen 103

- 6.1 Consumptieve uitgaven en de economische crisis **104**
- 6.2 Ontwikkelingen bij lagere en hogere inkomens **105**
- 6.3 Posten van uitgaven **106**
- 6.4 Trends in consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat **110**
- 6.5 Beoordeling financiële situatie 2012 **112**

7. Belastingen en toeslagen 114

- 7.1 Druk van belasting, premies en overdrachten **115**
- 7.2 Druk inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen en drukverlichting **116**
- 7.3 Huurtoeslag **119**
- 7.4 Kinderopvangtoeslag **124**
- 7.5 Zorgtoeslag **127**

Bijlagen 130

- A Equivalentiefactoren **130**
- B Consumentenprijsindex **132**

Literatuur 135

Begrippen 137

Bronnen 139

Medewerkers 141

Samenvatting

In *Welvaart in Nederland 2014* wordt de welvaart van huishoudens en personen in Nederland in kaart gebracht. Evenals in de vorige editie komen daarbij de volgende vragen aan de orde:

- Wat is de samenstelling van het inkomen, de bestedingen en het vermogen?
- Hoe zijn het inkomen, het vermogen en de kans op armoede verdeeld over de verschillende bevolkingsgroepen en regio's?
- Welke trends zijn er te onderscheiden op gebied van inkomen, vermogen en armoederisico?
- Hoe hebben de koopkracht en het consumentenvertrouwen zich ontwikkeld?
- Hoe hoog is de belastingdruk en hoe is deze verdeeld?

Daarnaast is in deze editie een aantal nieuwe onderwerpen opgenomen, zoals het (pensioen)inkomen van ouderen, de inkomensontwikkeling van zelfstandigen met en zonder personeel en de koopkrachtontwikkeling van werknemers in de verschillende bedrijfstakken. Ook is onderzocht, welke groepen het meest profijt hebben gehad van de verschillende toeslagregelingen.

De afgelopen jaren stonden in het teken van de economische crisis. Dit heeft ook zijn weerslag gehad op de welvaartspositie van de Nederlandse huishoudens. De koopkracht daalde, de vermogens werden kleiner en de bestedingen liepen terug. Ook nam het risico op armoede toe. Maar er zijn ook positieve ontwikkelingen. Zo is het consumentenvertrouwen na een jarenlange daling vanaf medio 2013 onafgebroken gestegen en is in Nederland van alle EU-lidstaten het risico op armoede of sociale uitsluiting volgens Europese criteria het kleinst.

Huishoudens hebben 15 procent meer te besteden dan begin jaren negentig

In 2012 bedroeg het besteedbare inkomen van huishoudens gemiddeld 33,2 duizend euro. Wanneer rekening wordt gehouden met de inflatie en het steeds kleiner worden van huishoudens had een doorsnee-huishouden daarmee 15 procent meer te besteden dan begin jaren negentig en een vijfde meer dan in 1977. Huishoudens met een hoofdkostwinner van 50 tot 65 jaar hadden in vergelijking met jongere en oudere leeftijdsgroepen het hoogste besteedbaar inkomen.

Bij bijna een tiende van de 65-plus huishoudens kwam het inkomen in 2012 nauwelijks boven de kale AOW uit. Daar staat tegenover dat 55 procent van de 65-plus huishoudens bovenop de AOW aanvullende inkomsten had van 1 000 euro of meer per maand. (Echt)paren met meerderjarige kinderen en paren zonder

(thuiswonende) kinderen hadden gemiddeld meer inkomen dan andere stellen. Eenoudergezinnen hadden de laagste inkomens, zeker wanneer er alleen jonge kinderen waren.

Inkomensongelijkheid blijft relatief laag

Nederland kent een relatief platte inkomensverdeling. De verschillen tussen inkomens (gecorrigeerd voor huishoudensgrootte en -samenstelling) zijn naar Europese maatstaven klein en fluctueren bovendien maar weinig in de tijd. Tussen 2001 en 2012 bleef de inkomensongelijkheid vrijwel gelijk. Een uitzondering hierop vormde 2007, toen veel directeuren-grotaandeelhouders relatief grote bedragen betaald kregen vanwege een eenmalig aantrekkelijke fiscale regeling ten aanzien van het aanmerkelijk belang. Dit had een licht opwaarts effect op de inkomens in de hogere inkomensgroepen, waardoor de inkomensongelijkheid dat jaar iets groter was.

Koopkracht daalt al drie jaar op rij

De koopkracht van de Nederlandse bevolking is in 2012 met 1 procent afgenomen. Ook in 2010 en 2011 slonk de koopkracht, met respectievelijk 0,5 en 0,8 procent. Zelfstandigen gingen er met een koopkrachtdaling van 2,7 procent in 2012 het meest op achteruit. Bij werknemers bleef het koopkrachtverlies beperkt tot 0,4 procent. Sinds het begin van de economische crisis kromp de koopkracht van ondernemers aanmerkelijk meer dan die van werknemers. Ook uitkeringsontvangers leverden in 2012 flink in. De gepensioneerden onder hen zagen hun koopkracht voor het derde achtereenvolgende jaar dalen, met 1,2 procent; de bijstandsonvangers gingen er 1,5 procent op achteruit.

Verskillende koopkrachtontwikkelingen bij werknemers binnen bedrijfssectoren

Bij werknemers in de landbouw, bosbouw en visserij steeg in 2012 de koopkracht met 0,5 procent, terwijl deze bij werknemers in de bedrijfssectoren nijverheid en energie, commerciële dienstverlening en niet-commerciële dienstverlening licht daalde. Alleen de werknemers in de bedrijfstak gezondheids- en welzijnzorg zagen tussen 2009 en 2012 hun koopkracht ieder jaar vooruitgaan. De koopkrachtontwikkeling in deze periode bij enerzijds de nijverheid en energie en commerciële dienstverlening en anderzijds de niet-commerciële dienstverlening liep grotendeels in de pas met de cao-conforme loonafspraken bij bedrijven en overheid.

Inkomen van vrouwen flink lager dan dat van mannen

In 2012 hadden 12,8 miljoen mensen in Nederland een eigen inkomen. Dit kon inkomen uit arbeid zijn, uit winst, uit een uitkering of combinaties hiervan.

Bij 50 duizend personen bedroeg het inkomen meer dan twee ton. Dat waren overwegend mannen. Gemiddeld ligt het persoonlijk inkomen van mannen ruim 40 procent boven dat van vrouwen. Van de vrouwen van 65 jaar en ouder had 60 procent naast de AOW een aanvullend pensioen, tegenover 92 procent van de mannelijke 65-plussers. De aanvullende pensioenontvangsten van vrouwen kwamen gemiddeld uit op 8400 euro per jaar, slechts de helft van die van mannen. Vrouwen zijn minder vaak economisch zelfstandig dan mannen. In 2012 verdiende 53 procent van de vrouwen van 20 tot 65 jaar met werken ten minste het bijstandsniveau van een alleenstaande, tegen 74 procent van de mannen. Wel is dit verschil, vooral door de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen, kleiner geworden.

Zelfstandigen zonder personeel zijn financieel kwetsbaar

Sinds het begin van deze eeuw zijn er steeds meer zelfstandigen zonder personeel bij gekomen. In 2013 maakten zij al 11 procent van de werkzame beroepsbevolking uit. Het doorsnee (persoonlijk) jaarinkomen van deze groep zelfstandigen was met 25 duizend euro in 2012 beduidend lager dan dat van werknemers (33 duizend euro) en zelfstandigen met personeel (44 duizend euro). Ook geven deze zelfstandigen nog minder dan zelfstandigen met personeel geld uit aan private verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid en private pensioenvoorzieningen. Daar staat tegenover dat het ondernemingsvermogen van veel zelfstandigen, zowel met als zonder personeel, aanzienlijk is. Op het moment dat de onderneming wordt verkocht, kunnen ze eenmalig grote bedragen via lijfrenten inleggen. Een belangrijk deel van hun pensioenvoorziening zit dus verborgen in het ondernemingsvermogen.

Risico op armoede of sociale uitsluiting in Nederland het laagst van de EU

De economische crisis had aanvankelijk een bescheiden effect op de ontwikkeling van het armoederisico. Pas vanaf 2011 begon het percentage huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens flink toe te nemen en bereikte in 2012 het hoge niveau van 9,4 procent. In 2012 steeg voor het eerst sinds jaren ook het risico op langdurige armoede substantieel (naar 2,7 procent). Ook lag in de hele periode tussen 2007 en 2012 de intensiteit van de armoede (de mate waarin het inkomen van de risicohuishoudens onder de kritische inkomensdrempel valt) hoger dan in voorgaande jaren. Wel was in Nederland de kans op armoede of sociale uitsluiting volgens EU-criteria met 15 procent in 2012 het laagst van alle lidstaten. Ook in de Scandinavische lidstaten en Luxemburg was dit aandeel relatief laag.

Forse vermogensdaling sinds 2008

Begin 2012 bedroeg het mediane vermogen van huishoudens 27 duizend euro. Dat was bijna de helft minder dan begin 2008, toen dat nog 51 duizend euro was. De vermogensdaling komt voor een groot deel door de waardevermindering van

de eigen woning. Bijna zes op de tien huishoudens hebben een eigen woning. De doorsnee-waarde hiervan nam in 2008–2012 af van 256 duizend euro naar 231 duizend euro. Tegelijkertijd namen in deze periode de hypotheekschulden toe: van 143 duizend naar 163 duizend euro. Het merendeel van de huishoudens met een eigen woning heeft een hypotheekschuld. Begin 2013 was bij 1,4 miljoen huishoudens de fiscale hypotheekschuld hoger dan de waarde van de eigen woning. Dat komt neer op 34 procent van alle eigenwoningbezitters, bijna drie keer zoveel als begin 2008. Bij de fiscale hypotheekschuld is geen rekening gehouden met opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggingshypotheke.

Meeste vermogen bij hoge inkomens

Van het totale vermogen van huishoudens was bijna 30 procent in handen van de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens. Begin 2012 bedroeg hun mediane vermogen 220 duizend euro. In de op een na hoogste inkomensgroep was dat met 121 duizend euro beduidend minder. De 10 procent laagste inkomens hadden in doorsnee 1.500 euro aan vermogen. Hun vermogen was goed voor 7 procent van het totaal. Begin 2012 waren er 154 duizend miljonairshuishoudens. Dat waren er minder dan in 2008 toen hun aantal nog op 164 duizend uitkwam.

Meeste welgestelde huishoudens bij 55- tot 65-jarigen en ondernemers

Huishoudens met een hoofdkostwinner tussen de 55 en 65 jaar oud zijn het vaakst welgesteld. In deze leeftijdsgroep bevinden mensen zich aan het einde van hun werkzame leven. Een kwart van deze huishoudens had in 2011 een hoog inkomen of een groot vermogen. Bij bijna vier op de tien van deze welgestelden was sprake van zowel een hoog inkomen als een groot vermogen. Ook bij huishoudens met een hoofdkostwinner in de leeftijd van 45 tot 55 jaar en 65 tot 75 jaar was het aandeel welgestelden met 20 procent betrekkelijk hoog. Bij de gefortuneerde huishoudens van 45 tot 55 jaar had de helft een hoog inkomen en een groot vermogen, maar bij de oudere huishoudens kwam deze combinatie met een op de tien juist veel minder voor. De hoge welvaart van deze oudere huishoudens komt vooral door het bezit van een eigen woning.

Wordt niet naar de leeftijd van de hoofdkostwinner gekeken, maar naar de voornaamste inkomensbron, dan blijken huishoudens met inkomen uit een eigen onderneming het vaakst gefortuneerd te zijn. In 2011 behoorde 36 procent van de ondernemershuishoudens tot de welgestelden, een op de vier had zowel een hoog inkomen als een groot vermogen.

Minst welvarende gemeenten in het oosten van het land

In 2011 kwamen de laagste gemiddelde huishoudensinkomens vooral voor in Oost-Groningen, met gemeenten zoals Pekela, Stadskanaal en Hoogezand-Sappemeer, en in de voormalige Oostelijke Mijnstreek, met gemeenten als

Kerkrade, Heerlen en Brunssum. Kerkrade en Heerlen maakten ook deel uit van de top-10 van de gemeenten met het hoogste armoederisico. In deze top die aangevoerd werd door Amsterdam, stonden onder meer ook Rotterdam, Den Haag en de gemeente Groningen.

De meeste gemeenten uit de voormalige Oostelijke Mijnstreek bevonden zich bovendien onderaan de vermogensranglijst, evenals een aantal gemeenten uit Zuid-Holland, met aan kop Rotterdam, gevolgd door Spijkenisse en Schiedam.

Rijkste gemeenten vooral in het westen

De gemeenten met de gemiddeld hoogste huishoudensinkomens liggen vrijwel uitsluitend in het westen van het land met als toppers Bloemendaal, Wassenaar, Blaricum, Laren en Naarden. Als het gaat om hoge vermogens scores daarnaast nog enige Brabantse gemeenten hoog, zoals Alphen-Chaam, Oirschot, Sint Anthonis en Eersel. Wordt er gekeken naar hoge welvaart, dus naar huishoudens met een hoog inkomen of een hoog vermogen, dan maken de net genoemde toplocaties in het westen weer de dienst uit. Het Gelderse Rozendaal, de meest welgestelde gemeente van Nederland, en het Noord-Brabantse Alphen-Chaam zijn dan de enige twee rijke top-10 gemeenten die niet in het westen liggen.

Bestedingen van huishoudens in 2009-2012 gedaald

Van 2000 tot 2008 namen de gemiddelde bestedingen van huishoudens aan goederen en diensten toe tot 33,8 duizend euro (in prijzen van 2012). Daarna daalden deze gestaag tot 31,6 duizend euro in 2012. De bestedingen aan huisvesting, water en energie vormden de grootste uitgavenpost van huishoudens. Met gemiddeld bijna 9 duizend euro waren ze goed voor ruim 28 procent van de totale bestedingen in 2012. Het minst werd uitgegeven aan communicatie en aan hotels, cafés en restaurants, aan beide gemiddeld ruim duizend euro. De uitgaven aan kleding en schoenen bedroegen bijna 2 duizend euro, 5 procent van het huishoudensbudget. Hoe hoger het inkomen, hoe meer er naar verhouding wordt gependend aan recreatie en cultuur, hotels, cafés en restaurants, en kleding, maar hoe minder aan huisvesting, water en energie, voeding- en genotmiddelen en communicatie.

Druk belastingen en premies op inkomen bijna 20 procent

In 2012 betaalden huishoudens 19,4 procent van hun bruto-inkomen aan inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen AOW, Anw en AWBZ. Daarmee was deze druk vrijwel even hoog als in 2001. Hoe hoger het inkomen, hoe meer er naar verhouding betaald moet worden. Daarbij beogen tariefdifferentiatie en drukverlichtende regelingen een gereguleerde, evenwichtige heffing naar draagkracht te garanderen.

Zonder drukverlichting door aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen zou in 2011 de laagste inkomensgroep 29,5 procent van het bruto-inkomen kwijt zijn geweest aan inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen. Bij de hoogste inkomensgroep was dat 39,2 procent. Door de drukverlichting kwamen deze percentages netto uit op 6,5 procent voor de laagste inkomens en op 27,1 procent voor de hoogste inkomens. De laagste inkomensgroepen hebben naar verhouding het meeste baat van heffingskortingen. De hoogste inkomensgroep profiteert het meest van aftrekposten en vrijstellingen.

Meer huur- en zorgtoeslag, maar minder kinderopvangtoeslag

Al geruime tijd stijgen de overheidsuitgaven aan zowel de zorg- als de huurtoeslag. In 2012 werd aan 4,6 miljoen particuliere huishoudens voor 4,5 miljard euro aan zorgtoeslag uitgekeerd. Daarnaast ontvingen 1,2 miljoen huishoudens in huurwoningen in totaal 2,3 miljard euro aan huurtoeslag. Omdat het bij beide gaat om inkomensafhankelijke toeslagen met een kritische inkomensbovengrens komen ze primair ten goede aan huishoudens in de lagere inkomensgroepen.

In 2013 is voornamelijk 1,9 miljard euro kinderopvangtoeslag uitgekeerd aan 495 duizend huishoudens. Dat is 400 miljoen minder dan in 2012 en 800 miljoen minder dan in 2011. De daling is vooral een gevolg van veranderde regelgeving. Mede hierdoor daalden niet alleen de toegekende bedragen, maar ook het aantal toeslagaanvragers. De hogere inkomensgroepen maken beduidend meer gebruik van formele kinderopvang dan de lagere inkomensgroepen en kenden daarmee ook meer aanvragers van deze toeslag. Ondanks de gemiddeld lagere bedragen die aan hogere inkomens werden uitgekeerd, had deze groep relatief veel profijt van deze toeslagregeling.

Consumentenvertrouwen sinds medio 2013 weer op de weg omhoog

In de eerste helft van 2007 was het consumentenvertrouwen nog positief, in het vierde kwartaal zakte het vertrouwen echter onder de nullijn. De forse val was de voorbode van de economische crisis die eind 2008 begon. Sinds het vierde kwartaal van 2007 tot en met het eerste kwartaal van 2014 was het consumentenvertrouwen voortdurend negatief. Na een korte opleving begin 2011 zakte het vertrouwen in 2012 weer verder weg en bereikte in het vierde kwartaal van 2012 een historisch dieptepunt. Vanaf begin 2013 begon het consumentenvertrouwen weer toe te nemen, eerst langzaam daarna sneller. De stijging komt volledig voor rekening van de verbeterde perceptie van de consument van het huidige economische klimaat.

Inleiding

Deze inleiding bevat een beknopte toelichting op het onderwerp van deze publicatie: de welvaartspositie van (groepen van) personen en huishoudens in Nederland. De verschillende concepten waarmee dit in beeld gebracht wordt, worden hier in hun onderlinge samenhang besproken.

Welvaart: een breed begrip

De welvaart van personen en huishoudens is niet alleen een kwestie van materiële factoren zoals inkomen, bestedingen en vermogen, maar heeft ook te maken met de mate waarin voldaan kan worden in gevoelde behoeften. Denk aan de behoefte aan een veilige en schone leefomgeving. Ook hechten mensen doorgaans belang aan vrijheid, werk, bescherming van eigendomsrechten, vrije tijd en zo meer. Sommige van deze zaken zijn voor geld te koop, maar in bepaalde gevallen neemt de overheid de productie voor haar rekening, zoals bij het openbaar bestuur, de landsverdediging, de zorg en het onderwijs.

Welvaartsmaatstaven

Het CBS brengt de materiële welvaartspositie van huishoudens in kaart aan de hand van het inkomen, de bestedingen en (de veranderingen in) het vermogen. Andere factoren die de welvaart bepalen blijven daarmee buiten beeld.

Inkomen

Het CBS publiceert informatie over de vorming en herverdeling van het inkomen. Het in de economie gevormde, verdiende (primaire) inkomen bestaat uit de beloning voor arbeid, de opbrengst van vermogen en het resultaat van een eigen onderneming. De overheid herverdeelt het primaire inkomen door heffing van premies en belasting aan de ene kant en het verstrekken van uitkeringen aan de andere kant. Uit het proces van verwerving en herverdeling resulteert het besteedbaar inkomen, dat het uitgangspunt vormt voor de beschrijving van de inkomensverdeling en de koopkrachtontwikkeling door het CBS.

Feitelijk is het totale inkomen van een huishouden gelijk aan het besteedbaar inkomen aangevuld met ontvangen sociale voorzieningen in natura en het profijt van collectieve goederen. Bij voorzieningen in natura gaat het onder meer om ontvangsten als gratis onderwijs, de overheidsbijdrage in het operakaartje en vergoedingen voor medicijnen en medische behandelingen uit de zorgverzekering.

Een conceptueel kader van inkomen, bestedingen, vermogensvorming en vermogen

Stand vermogen (per 1 januari)

- W1. Bezittingen
- W2. Schulden
- W3. VERMOGEN (W1-W2)
- W4. Aanspraken op sociale zekerheid

Inkomenstransacties

- I1. Inkomen uit arbeid
- I2. Inkomen uit eigen bedrijfsvoering
- I3. Inkomen uit vermogen
- I4. PRIMAIR INKOMEN (I1+I2+I3)
- I5. Uitkering inkomensverzekeringen
- I6. Uitkering sociale voorzieningen
- I7. Gebonden uitkeringen
- I8. Inkomensoverdrachten, ontvangen
- I9. BRUTO-INKOMEN (I4+I5+I6+I7+I8)
- I10. Inkomensoverdrachten, betaald
- I11. Premie inkomensverzekering
- I12. Premie ziektekostenverzekering
- I13. Belasting op inkomen en vermogen
- I14. BESTEEDBAAR INKOMEN (I9-I10-I11-I12-I13)

I15. Uitkeringen in natura

I16. INKOMEN, TOTAAL (I14+I15)

Bestedingstransacties

B1. CONSUMENTIEVE UITGAVEN (inclusief indirecte belastingen)

Equivalentieschaal
Consumentenprijsindex

B2. Uitkeringen in natura (= I15)

B3. BESTEDINGEN, TOTAAL (B1+B2)

Vermogenstransacties

- V1. Vermogensoverdrachten, ontvangen
- V2. Vermogensoverdrachten, betaald
- V3. (Ont/be)sparing (I14-B1, of I16-B3)
- V4. Waarde-ontwikkeling van het vermogen
- V5. VERMOGENSMUTATIE (V1-V2+V3+V4)

- In deze publicatie opgenomen
- Geen informatie in deze publicatie vermeld

Bij collectieve voorzieningen betreft het posten waarvan het profijt moeilijk of niet aan afzonderlijke huishoudens is toe te rekenen, zoals het openbaar bestuur, de politie en de aanleg en het onderhoud van onze dijken. Het CBS heeft wel informatie over het totaal van de uitgaven van de overheid aan sociale voorzieningen en collectieve voorzieningen, maar deze gegevens kunnen niet naar bevolkingsgroepen worden uitgesplitst.

Bestedingen

Op basis van enquêtegegevens van het Budgetonderzoek worden de bestedingen en het bestedingspatroon voor alle typen huishoudens samengesteld.

De bestedingen aan goederen en diensten zijn ingedeeld naar functie, dat wil zeggen dat goederen en diensten die in een bepaalde behoefte voorzien, in dezelfde groep zijn ingedeeld. Zo vallen de uitgaven aan eten en drinken in de groep voedsel en de uitgaven aan onderhoud huis en meubels in de groep woning. De bestedingsbedragen zijn inclusief de indirecte belastingen: belasting op toegevoegde waarde (btw) en accijnzen.

Vermogenstransacties

Huishoudens hebben incidentele grote ontvangsten en uitgaven. Die tellen niet mee als inkomsten en bestedingen, maar zij worden geregistreerd als vermogenstransacties. Voorbeelden zijn ontvangen erfenissen en schenkingen. Ook aankoop en verkoop van de eigen woning worden als vermogenstransacties gezien. Het positieve verschil tussen het besteedbaar inkomen en de bestedingen (de besparing) of een negatief verschil (de ontsparing) wordt eveneens als een vermogenstransactie beschouwd. De vermogenspositie van huishoudens wordt ten slotte ook beïnvloed door waardeverandering van de vermogensbestanddelen in de loop van het jaar. Het CBS heeft geen statistiek die een omvattend beeld geeft van deze transacties.

Vermogen

Het vermogen bestaat uit het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen zijn onder meer samengesteld uit tegoeden op bank- en spaarrekeningen, aandelenbezit, de eigen woning en het ondernemingsvermogen van zelfstandigen. De hypotheekschuld die rust op de eigen woning, is veruit de belangrijkste post bij de schulden van huishoudens. In de informatie die het CBS verstrekt over het vermogen ontbreken vooralsnog de tegoeden die zijn opgebouwd bij een spaar- of beleggingshypotheek.

Terwijl het inkomen, de bestedingen en de vermogenstransacties over een heel kalenderjaar gemeten zijn, heeft het vermogen betrekking op de stand aan het begin van het jaar. De mutatie in het vermogen tussen twee opeenvolgende jaren volgt uit het saldo van de vermogenstransacties.

De aanspraken op sociale zekerheid die ook als een vorm van vermogen zijn te beschouwen, zijn niet in vermogensmeting van het CBS opgenomen. Tegenover de premies die personen betalen bouwen zij een aanspraak op toekomstige uitkeringen op. Bij (sociale) verzekeringen tegen loonverlies door werkloosheid en arbeidsongeschiktheid pleegt die aanspraak niet te worden gekwantificeerd. De waarde ervan is daarvoor ook te onzeker. Bij de ouderdoms- en nabestaandenverzekeringen ligt dit anders. Rekening houdend met de gemiddelde levensverwachting kan daaraan een waarde worden toegekend. Over deze pensioen-aanspraken kan een huishouden in het algemeen niet vrijelijk beschikken. Het is als het ware 'geblokkeerd' vermogen, totdat de gerechtigde voldoet aan de voorwaarden voor een uitkering. Het CBS publiceert over de waarde van opgebouwde AOW-aanspraken en de werkgerelateerde pensioenaanspraken.

Onderzoekspopulatie, standen en stromen

De beschrijving van de welvaartspositie heeft betrekking op de bevolking in Nederland naar de stand van 1 januari in jaar t+1 of (hiermee gelijk te stellen) de stand per 31 december in jaar t. Voor deze populatie wordt het inkomen en de bestedingen over jaar t en het vermogen per 1 januari van jaar t+1 vastgesteld. In de beschrijving van de onderlinge samenhang tussen de componenten van materiële welvaart worden het inkomen en de bestedingen van het jaar t dus steeds aan het vermogen op 1 januari van t+1 gerelateerd: al deze componenten hebben immers betrekking op de bevolking van eenzelfde moment. In de gepubliceerde cijfers over de welvaartspositie wordt de bevolking in instellingen, inrichtingen en tehuizen buiten beschouwing gelaten, omdat de besteding van hun inkomen grotendeels vast ligt (denk aan de verzorgingsbijdrage van tehuisbewoners).

Equivalentieschaal en consumentenprijsindex

Huishoudens verschillen in omvang en samenstelling. Het besteedbaar inkomen waar een alleenstaande goed van rond komt, kan voor een gezin met kinderen een krap budget zijn. Om de inkomens van de verschillende huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, gebruikt het CBS equivalentiefactoren. Door prijsstijgingen krijgen huishoudens steeds minder voor hun geld. Om het inkomen uit uiteenlopende jaren vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gecorrigeerd met de consumentenprijsindex. Zowel de gebruikte equivalentieschaal (bijlage A) als de consumentenprijsindex (bijlage B) zijn conceptueel afgestemd op de definitie van bestedingen.

1.

Inkomen van

huishoudens

In dit hoofdstuk staat het inkomen van de huishoudens in Nederland centraal. Allereerst wordt ingegaan op de samenstelling van het inkomen. Daarbij komt ook de herverdeling van het inkomen via premies, belastingen en uitkeringen aan bod. Verder krijgt ook het aanvullend inkomen van 65-plus huishoudens aandacht. Het besteedbare inkomen is het inkomen waarover een huishouden kan beschikken voor het doen van consumptieve uitgaven. Hoe is dit inkomen tussen huishoudens verdeeld en hoe zit het met de regionale inkomensverdeling? In welke richting heeft het besteedbare inkomen zich de afgelopen 35 jaar ontwikkeld?

1.1 Samenstelling huishoudensinkomen

Uitkeringen vormen 24 procent van het bruto-inkomen

Het bruto-inkomen van huishoudens bedroeg in 2012 gemiddeld 57 400 euro. Ruim driekwart van dit bedrag wordt gevormd door loon, inkomen uit eigen onderneming en vermogensinkomsten (het primaire inkomen). De rest, 24 procent, bestaat vooral uit uitkeringen (inclusief pensioen).

De samenstelling van het bruto-inkomen verschilt sterk tussen diverse bevolkingsgroepen. Huishoudens met een lager inkomen zijn in sterkere mate afhankelijk van een uitkering inkomensverzekering of sociale voorziening, terwijl het inkomen van de hogere inkomens grotendeels uit primair inkomen bestaat.

Primair inkomen: de beloning voor arbeid en vermogen

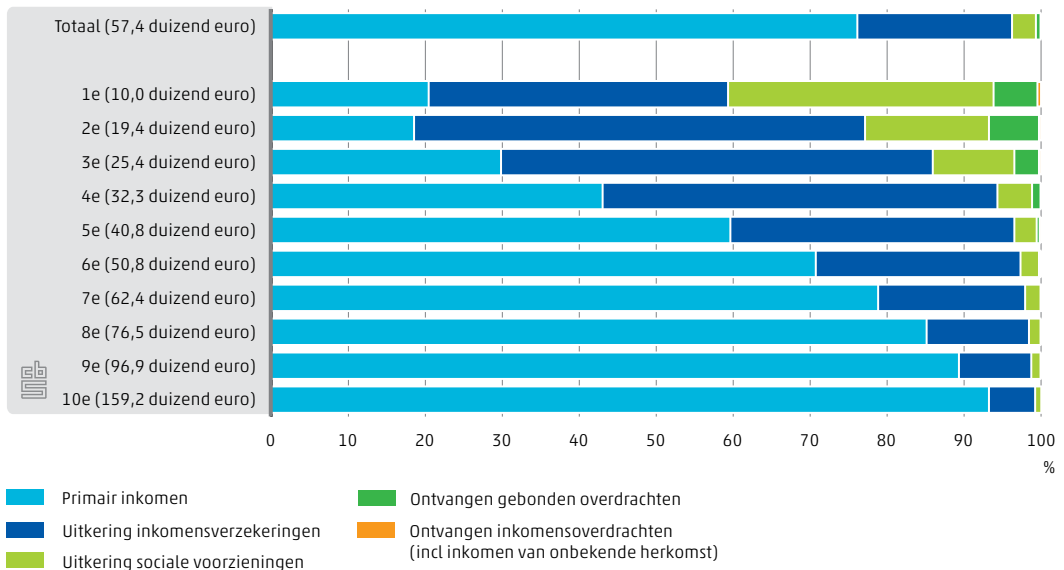
Het primaire inkomen van huishoudens bestaat uit de beloning voor het beschikbaar stellen van hun arbeid en kapitaal. Inkomen uit arbeid betreft het brutoloon van werknemers. Inkomen uit vermogen bestaat onder meer uit rente over spaartegoeden, dividenden en opbrengsten uit onroerend goed (waaronder de eigen woning). Betaalde rente (waaronder de hypotheekrente) wordt in mindering gebracht: per saldo valt het inkomen uit vermogen hierdoor gemiddeld zelfs negatief uit. Het ('gemengde') inkomen uit eigen onderneming vormt de beloning van zelfstandigen voor de inzet van hun arbeid en ondernemingsvermogen.

1.1.1 Samenstelling van het inkomen van huishoudens, 2012*

	Aantal huishoudens		Gemiddeld bedrag		Aandeel van bruto-inkomen
	x 1000	%	1000 euro	mln euro	%
1 Inkomen uit arbeid	5140	68,8	60,7	312119	72,8
2 Inkomen uit eigen onderneming	859	11,5	30,9	26519	6,2
3 Inkomen uit vermogen	6922	92,7	-1,9	-13004	-3,0
4 Primair inkomen (1+2+3)	7177	96,1	45,4	325634	76,0
5 Uitkering inkomensverzekeringen	3837	51,4	22,5	86150	20,1
6 Uitkering sociale voorzieningen	2921	39,1	4,6	13413	3,1
7 Ontvangen gebonden overdrachten	1258	16,8	1,9	2448	0,6
8 Ontvangen inkomensoverdrachten	57	0,8	9,0	516	0,1
9 Bruto-inkomen (4+5+6+7+8)¹⁾	7470	100,0	57,4	428460	100,0
10 Betaalde inkomensoverdrachten	86	1,1	7,7	659	0,2
11 Premie inkomensverzekeringen	7146	95,7	11,9	85103	19,9
12 Premie ziektekostenverzekeringen	7469	100,0	6,7	50005	11,7
13 Belastingen op inkomen en vermogen	7085	94,8	6,3	44360	10,4
14 Besteedbaar inkomen (9-10-11-12-13)	7470	100,0	33,2	248333	58,0

¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

1.1.2 Samenstelling van het bruto-inkomen per 10%-groep van het bruto-inkomen¹⁾, 2012*

¹⁾ Tussen haakjes staat het gemiddeld bruto-inkomen per inkomensgroep.

Besteedbaar inkomen: het inkomen na herverdeling

Huishoudens verzekeren zich tegen het verlies van inkomen wegens werkloosheid, ziekte- en arbeidsongeschiktheid, ouderdom en het overlijden van een partner. Het gaat hier enerzijds om verplichte werknemers- en volksverzekeringen en anderzijds om (aanvullende) particuliere verzekeringen. De uitkeringen worden bij het inkomen geteld, terwijl de betaalde premies in mindering worden gebracht.

Uitkeringen sociale voorzieningen, waartoe onder meer de bijstandsuitkering behoort, vormen het financiële vangnet voor huishoudens waarvoor het primaire inkomen en de uitkeringen inkomensverzekering ontbreken of onvoldoende zijn. Tot de uitkering sociale voorzieningen, die uit de algemene middelen wordt gefinancierd, behoren ook de kinderbijslag (waarvoor geen inkomenstoets geldt) en het kindgebonden budget (waarvoor wél een inkomenstoets geldt).

Huishoudens met een lager inkomen hebben ook recht op tegemoetkomingen die gebonden zijn aan bepaalde bestedingen als de huur en studiekosten.

Inkomensoverdrachten betreffen met name de partneralimentatie die door het ene huishouden ontvangen en door het andere betaald wordt.

Het bruto-inkomen bestaat uit het primaire inkomen en het ontvangen, herverdeelde inkomen. Het bruto-inkomen van alle huishoudens tezamen is geflatteerd, doordat het zowel de uitkeringen als de premies inkomensverzekeringen (die in brutoloon verdisconteerd zijn) omvat. Om te komen tot het besteedbare inkomen worden deze premies, de belastingen op inkomen en vermogen en de betaalde inkomensoverdrachten op het bruto-inkomen in mindering gebracht.

Premies ziektekostenverzekeringen zijn verplicht en deels inkomensafhankelijk. Daarom worden zij niet als een (vrije) besteding gezien, maar eveneens in mindering gebracht op het inkomen.

Uitkeringen beslaan vier vijfde van het bruto-inkomen van 65-plussers

De samenstelling van het inkomen varieert met de levensfase. Jongeren zijn voor hun levensonderhoud deels aangewezen op de studiefinanciering, die net als de overige sociale voorzieningen (waaronder de bijstandsuitkering) uit de algemene middelen betaald worden. De leeftijdsgroep 25 tot 45 jaar betreft zijn inkomen hoofdzakelijk uit arbeid, terwijl in de erop volgende leeftijdsklasse al wat vaker beroep gedaan wordt op een uitkering inkomensverzekering. Huishoudens met

een 65-plusser als hoofdkostwinner betrekken 80 procent van hun bruto-inkomen uit een (pensioen)uitkering.

In 2012 werd gemiddeld 42 procent van het bruto-inkomen afgedragen in de vorm van premies en belastingen. Hierdoor resteerde een besteedbaar inkomen van gemiddeld 33 200 euro. De premies inkomensverzekering drukken het sterkst op huishoudens met een hoofdkostwinner tussen 25 en 65 jaar. Huishoudens met 65-plussers betalen nog nauwelijks premies voor inkomensverzekeringen: hiervoor hebben zij hun bijdrage al in hun actieve beroepsleven geleverd.

1.1.3 Samenstelling van het inkomen per leeftijdsgroep, 2012*

	Leeftijd hoofdkostwinner				
	Totaal	tot 25	25-44	45-64	65 e.o.
	bruto-inkomen = 100				
1 Inkomen uit arbeid	73	74	92	80	10
2 Inkomen uit eigen onderneming	6	2	7	7	2
3 Inkomen uit vermogen	-3	-2	-7	-3	5
4 Primair inkomen (1+2+3)	76	73	92	84	18
5 Uitkering inkomensverzekeringen	20	3	4	12	80
6 Uitkering sociale voorzieningen	3	22	4	3	1
7 Ontvangen gebonden overdrachten	1	2	1	0	1
8 Ontvangen inkomensoverdrachten	0	0	0	0	0
9 Bruto-inkomen (4+5+6+7+8)¹⁾	100	100	100	100	100
10 Betaalde inkomensoverdrachten	0	0	0	0	0
11 Premie inkomensverzekeringen	20	16	25	23	2
12 Premie ziektekostenverzekeringen	12	12	12	11	13
13 Belastingen op inkomen en vermogen	10	2	9	12	9
14 Besteedbaar inkomen (9-10-11-12-13)	58	70	55	54	76
	1 000 euro				
Gem. besteedbaar inkomen	33,2	12,3	33,5	39,2	28,2
	x 1 000				
Aantal huishoudens	7 470	379	2 425	2 809	1 856

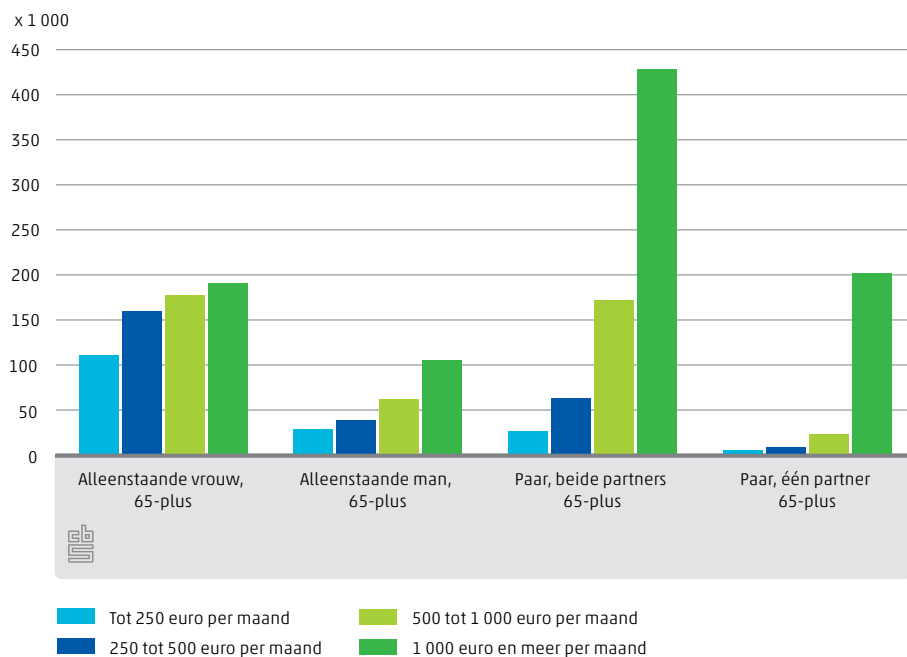
¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

Grote verschillen in aanvullend inkomen naast de AOW

In 2012 ontvingen ruim 1,9 miljoen huishoudens AOW. Alleenstaande 65-plussers kregen in 2012 gemiddeld 1 080 euro bruto per maand aan AOW. Partners, beiden ouder dan 65 jaar, ontvingen samen 1 580 euro bruto. De aanvullende inkomsten verschilden sterk. Zo waren er 173 duizend 65-plushuishoudens die naast hun AOW

geen of hooguit 250 euro aanvullende inkomsten hadden. Aan de andere kant ontving bijna 55 procent van de 65-plushuishoudens maandelijks aanvullende inkomsten van 1 000 euro of meer.

1.1.4 Aantal 65-plushuishoudens naar hoogte van inkomen aanvullend op de AOW, 2012*

173 000 AOW-huishoudens met weinig aanvullende inkomsten

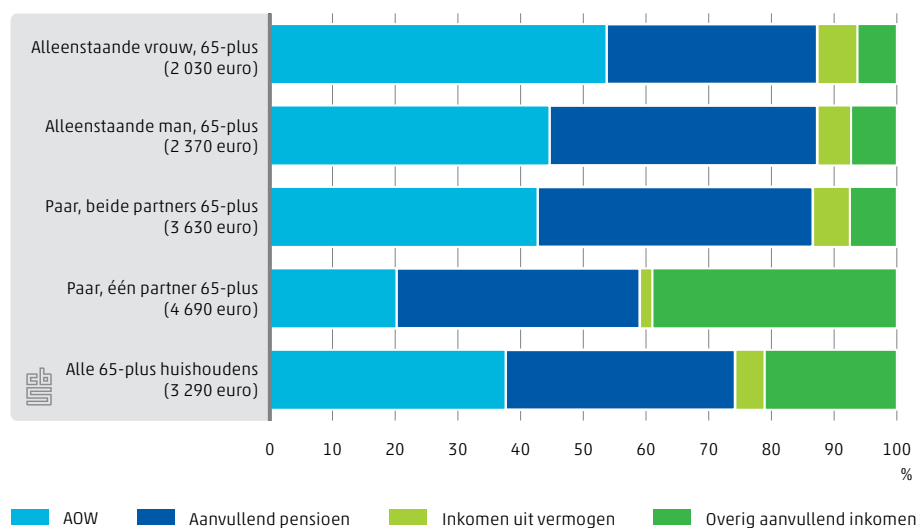
65-plushuishoudens, aanvullend inkomen

De 65-plushuishoudens betreffen vooral alleenstaanden en paren, maar ook andere huishoudens met ten minste één 65-plusser. Het gaat dan bijvoorbeeld om ouderen die bij een van hun kinderen wonen. Personen van 65 jaar en ouder die in een verzorgingstehuis verblijven, zijn hier buiten beschouwing gelaten. Vrijwel alle 65-plushuishoudens ontvangen AOW. Bij de aanvullende inkomsten gaat het om inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, inkomen uit vermogen (waaronder de economische huurwaarde van de eigen woning), uitkeringen, aanvullend pensioen, huurtoeslag en overige ontvangen overdrachten. De zorgtoeslag is niet tot het aanvullend inkomen gerekend.

AOW-deel en deel aanvullend pensioen gelijk

Het bruto-inkomen van 65-plushuishoudens bestond in 2012 gemiddeld voor bijna 38 procent uit de AOW. Het aanvullend pensioen draagt voor bijna 37 procent bij aan het bruto-inkomen. Inkomen uit vermogen levert met gemiddeld nog geen 5 procent slechts een kleine bijdrage. Voor alleenstaande vrouwen vormde de AOW iets meer dan de helft van hun bruto-inkomen.

1.1.5 Samenstelling van het bruto-inkomen¹⁾ van 65-plushuishoudens, 2012*

¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld brutomaandinkomen vermeld.

1.2 Inkomensontwikkeling

Hoger inkomen door groei arbeidsproductiviteit en werkende vrouwen

Het gestandaardiseerde inkomen van een Nederlands huishouden bedroeg in 2012 gemiddeld 23 400 euro. Een doorsnee huishouden had in 2012 twintig procent meer te besteden dan in 1977 toen het gestandaardiseerde inkomen 19 400 euro bedroeg. De toename van dit inkomen kan onder meer toegeschreven worden aan de stijging van de arbeidsproductiviteit die zich vertaalde in loonsverhoging. Een tweede belangrijke factor is de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen, waardoor er steeds meer anderhalf- en tweeverdienershuishoudens gekomen zijn. Ook alleenstaande moeders zijn minder sterk dan in het verleden aangewezen op een uitkering, doordat ze nu vaker inkomen uit arbeid hebben.

Koopkracht: standaardisatie en correctie voor inflatie

Om inkomensbedragen van nu te vergelijken met een tijdstip in het verleden moet met een tweetal factoren rekening gehouden worden. In de eerste plaats speelt de prijsontwikkeling een rol. Ter wille van de vergelijkbaarheid is het inkomen daarom met de consumentenprijsindex (zie bijlage B) gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling. In de tweede plaats is de gemiddelde omvang van huishoudens steeds kleiner geworden. Zo moesten in 2012 gemiddeld 2,2 personen van het huishoudensinkomen rondkomen, terwijl dit in 1977 nog 2,9 personen waren. Met behulp van equivalentiefactoren (zie bijlage A) is het inkomen eveneens gecorrigeerd voor verschillen in de omvang en samenstelling van het huishouden. Het aldus gecorrigeerde besteedbare huishoudensinkomen wordt gestandaardiseerd inkomen of ook wel koopkracht genoemd.

1.2.1 Besteedbaar en gestandaardiseerd inkomen van huishoudens in lopende prijzen en in prijzen van 2012*

	Aantal huishoudens	Gemiddelde omvang van huishouden	Besteedbaar inkomen		Gestandaardiseerd inkomen		Consumenten-prijsindex
			in lopende prijzen	in prijzen van 2012	in lopende prijzen	in prijzen van 2012	
			x 1 000	personen	1 000 euro		
1977	4 681	2,9	12,7	30,7	8,0	19,4	41,2
1981	4 953	2,8	15,2	29,7	9,8	19,1	50,8
1985	5 447	2,6	15,8	26,8	10,5	17,8	58,4
1989	5 939	2,4	17,4	29,0	11,7	19,6	59,3
1990	6 128	2,4	18,4	29,9	12,5	20,4	60,7
1991	6 219	2,4	19,0	30,1	13,0	20,6	63,1
1992	6 309	2,4	19,5	29,8	13,4	20,5	65,4
1993	6 401	2,3	19,7	29,5	13,6	20,3	66,8
1994	6 454	2,3	20,3	29,4	14,0	20,3	68,6
1995	6 549	2,3	20,9	29,8	14,5	20,6	69,8
1996	6 617	2,3	21,3	29,8	14,8	20,7	71,3
1997	6 704	2,3	22,0	30,1	15,3	20,9	72,9
1998	6 783	2,3	22,7	30,5	15,9	21,3	74,3
1999	6 855	2,3	23,5	30,9	16,5	21,7	75,9
2000 ¹⁾	6 941	2,3	24,8	31,7	17,4	22,3	77,8
2000 ¹⁾	6 791	2,3	25,3	32,4	17,5	22,4	77,8
2001	6 862	2,3	27,5	33,8	19,1	23,5	81,3
2002	6 919	2,3	28,3	33,7	19,7	23,5	84,1
2003	6 948	2,3	28,3	33,0	19,8	23,0	85,9
2004	6 990	2,3	29,0	33,4	20,2	23,3	86,9
2005	7 063	2,3	29,4	33,3	20,6	23,3	88,4
2006	7 109	2,3	30,6	34,2	21,4	23,9	89,4
2007	7 166	2,2	32,6	35,9	22,8	25,1	90,8
2008	7 242	2,2	33,1	35,6	23,2	24,9	93,1
2009	7 303	2,2	33,3	35,3	23,3	24,8	94,2
2010	7 337	2,2	33,2	34,8	23,3	24,4	95,4
2011	7 416	2,2	33,1	33,9	23,2	23,8	97,6
2012*	7 470	2,2	33,2	33,2	23,4	23,4	100,0

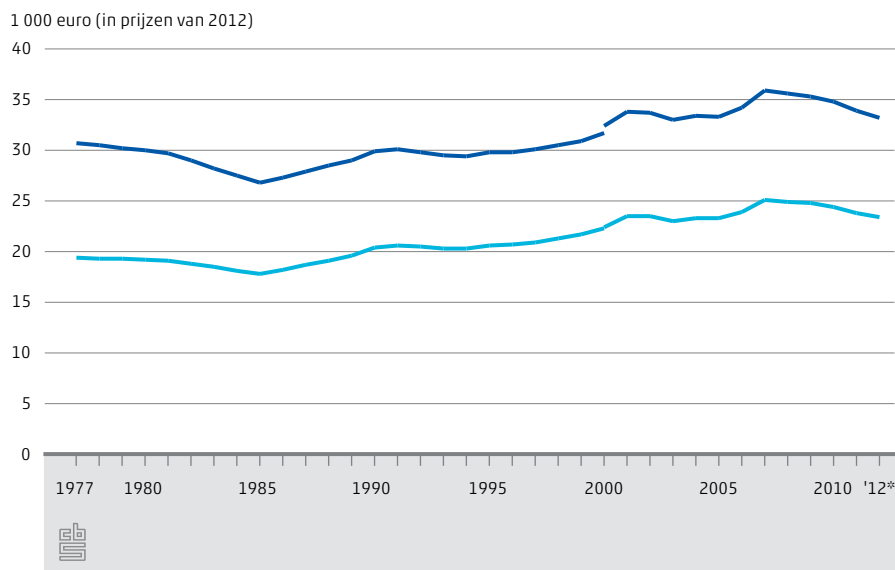
¹⁾ De Inkomensstatistiek is herzien waardoor de cijfers uit de reeks 1977-2000 niet geheel vergelijkbaar zijn met die uit de reeks 2000-2012.

Het meten van inkomensontwikkeling

Als het gemiddelde inkomen stijgt, profiteert niet iedereen daarvan. De reeks van het gemiddelde inkomen laat weliswaar zien hoe het inkomen zich van het ene tot het andere jaar verhoudt, maar dit zegt niets over de inkomensontwikkeling van afzonderlijke huishoudens en bijbehorende huishoudensleden. Voor het bepalen van de inkomensontwikkeling van (groepen in) de bevolking kan het best uitgegaan worden van jaar-op-jaar mutaties van aan personen toegekende gestandaardiseerde huishoudensinkomens (individuele koopkrachtmutaties) zoals die in hoofdstuk 3 gepresenteerd zijn.

Samenvattend kan gesteld worden, dat cijfers over het gemiddelde inkomen bijvoorbeeld een antwoord geven op de vraag of de 65-plussers van nu het beter hebben dan de 65-plussers van tien jaar geleden, terwijl de cijfers over de koopkrachtontwikkeling laten zien hoe de koopkracht van personen die tot de 65-plussers (zijn gaan) behoren, zich ontwikkeld heeft.

1.2.2 Gemiddeld besteedbaar en gestandaardiseerd inkomen van huishoudens¹⁾

¹⁾ De Inkomensstatistiek is herzien waardoor de cijfers uit de reeks 1977-2000 niet geheel vergelijkbaar zijn met die uit de reeks 2000-2012. De uitkomsten voor de jaren 1978-1980, 1982-1984 en 1986-1988 zijn middels interpolatie tot stand gekomen.

Gemiddeld inkomen vanaf 2007 voortdurend teruggelopen

De structureel stijgende trend in het gemiddelde inkomen van huishoudens is in de periode 1977–2012 een aantal malen onderbroken door een (conjuncturele) inzinking. Het laagste inkomensniveau werd gerealiseerd rond 1985, toen er sprake was van een ernstige economische crisis. Rond 1994 en 2004 was sprake van een kleinere achteruitgang als gevolg van de teruggelopen bedrijvigheid. Het hoogste inkomensniveau in de periode 1977–2012 werd bereikt in 2007 tijdens een opbloei van de economie. Als gevolg van de economische crisis is het gemiddelde inkomen in de jaren 2008–2012 gedaald.

1.3 Verdeling huishoudensinkomen

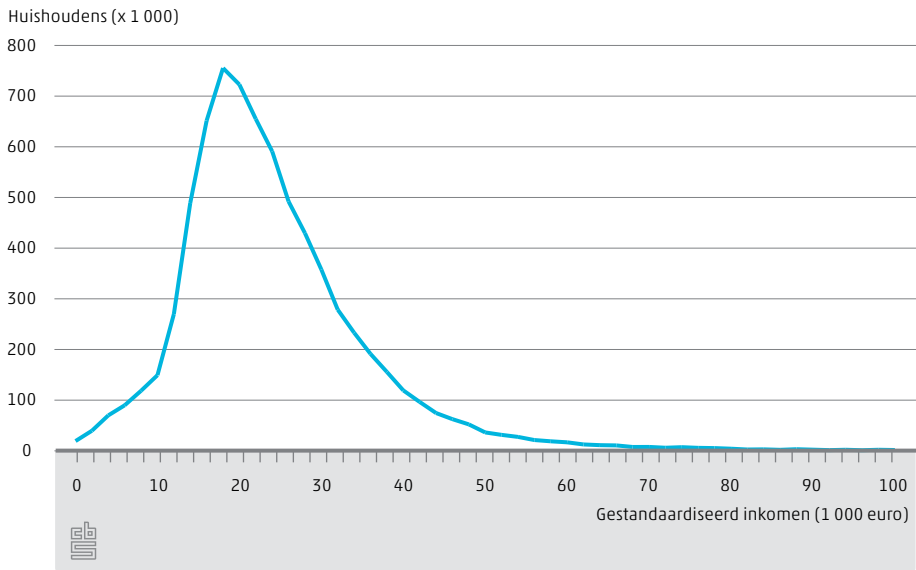
Inkomens scheef verdeeld

In 2012 hadden huishoudens in Nederland gemiddeld ruim 33 duizend euro te besteden. Het gestandaardiseerde inkomen, oftewel het voor omvang en samenstelling van het huishouden gecorrigeerde besteedbaar inkomen (zie paragraaf 1.2) kwam uit op gemiddeld 23,4 duizend euro. Inkomens zijn niet gelijk verdeeld in Nederland. Het mediane oftewel middelste inkomen was met 21 duizend euro lager dan het gemiddelde. De hoogste piek in de inkomensverdeling betreft 10 procent van de huishoudens. Zij hadden een inkomen tussen de 16 en 18 duizend euro. Bij 0,6 procent van alle huishoudens was er sprake van een negatief inkomen. In ongeveer de helft van de gevallen ging het hierbij om zelfstandigen die verlies hadden geleden. Aan de andere kant van de inkomensverdeling staan de huishoudens met de hoogste inkomens. Iets meer dan 0,3 procent had een inkomen van meer dan een ton. Dit kwam neer op ongeveer 25 duizend huishoudens.

10% met gestandaardiseerd
inkomen tussen 16 000 en 18 000 euro

1.3.1 Huishoudens naar hoogte van het gestandaardiseerde huishoudensinkomen¹⁾, 2012*

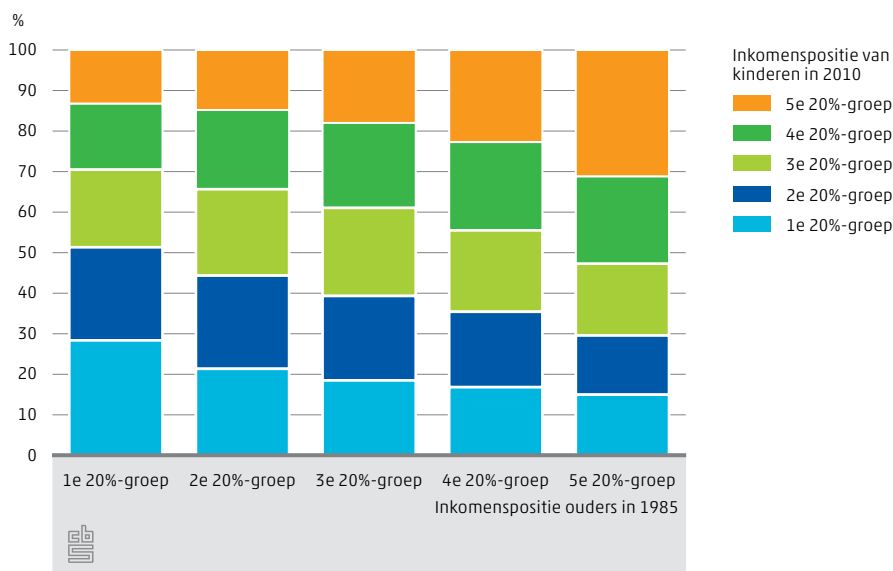
¹⁾ Aantal huishoudens per inkomensklasse met een breedte van 2 000 euro.

Verschillen en overeenkomsten tussen generaties

Inkomenswelvaart wordt beperkt doorgegeven van ouders op kinderen. Het grootste deel (bijna 70 procent) van de kinderen die opgroeiden in een gezin met een hoog gestandaardiseerd inkomen, wist deze gunstige inkomenspositie niet te behouden. Tegelijkertijd slaagde het merendeel (ruim 70 procent) van de kinderen uit de minst welvarende gezinnen erin hun eigen inkomenspositie te verbeteren. Deels hangt dit samen met het zogenaamde plafondeffect: de inkomenspositie van kinderen uit de minst welvarende gezinnen kan immers niet verslechteren, evenmin als die van kinderen uit de rijkste gezinnen kan verbeteren. Maar ook in de middengroepen is de overdracht van inkomen van ouders op kinderen beperkt.

Wel hebben kinderen die zijn opgegroeid in een gezin met een hoog inkomen later een grotere kans op een hoog inkomen dan kinderen uit een gezin met minder inkomen. Ook het tegenovergestelde geldt: kinderen uit relatief arme gezinnen hebben later zelf ook vaker te maken met een minder gunstige inkomenspositie.

Inkomenspositie kinderen (2010) naar inkomenspositie ouders (1985)

1.4 Inkomensparade en inkomensongelijkheid

De inkomensparade van Pen

De parade van reuzen en dwergen, in 1971 bedacht door de Nederlandse econoom Jan Pen, is een sprekende manier om de inkomens-(of vermogens-) verdeling in kaart te brengen. In de parade van Pen komen personen achter elkaar op volgorde van de hoogte van hun inkomen in een uur tijd voorbij. Daarbij is de lengte van de personen evenredig gemaakt aan hun inkomen. Zo krijgen mensen met een inkomen dat gelijk is aan het gemiddelde een lengte van 1,74 meter, de lengte van de gemiddelde Nederlander. Mensen met een lager inkomen dan gemiddeld worden als het ware in elkaar gedruwd, terwijl mensen met een hoger inkomen reusachtige proporties kunnen aannemen.

Met het gestandaardiseerde huishoudensinkomen (zie paragraaf 1.2) als uitgangspunt van de parade, kunnen alle personen uit een huishouden in de parade

meelopen (uiteraard hebben alle leden van een huishouden dan dezelfde lengte), of wordt een huishouden vertegenwoordigd door één van hen. In 2012 komen in het eerste geval dan bijna 17 miljoen personen in een uur voorbij, in het tweede geval 7,5 miljoen huishoudens.

Het gemiddelde inkomen passeert in de 37ste minuut

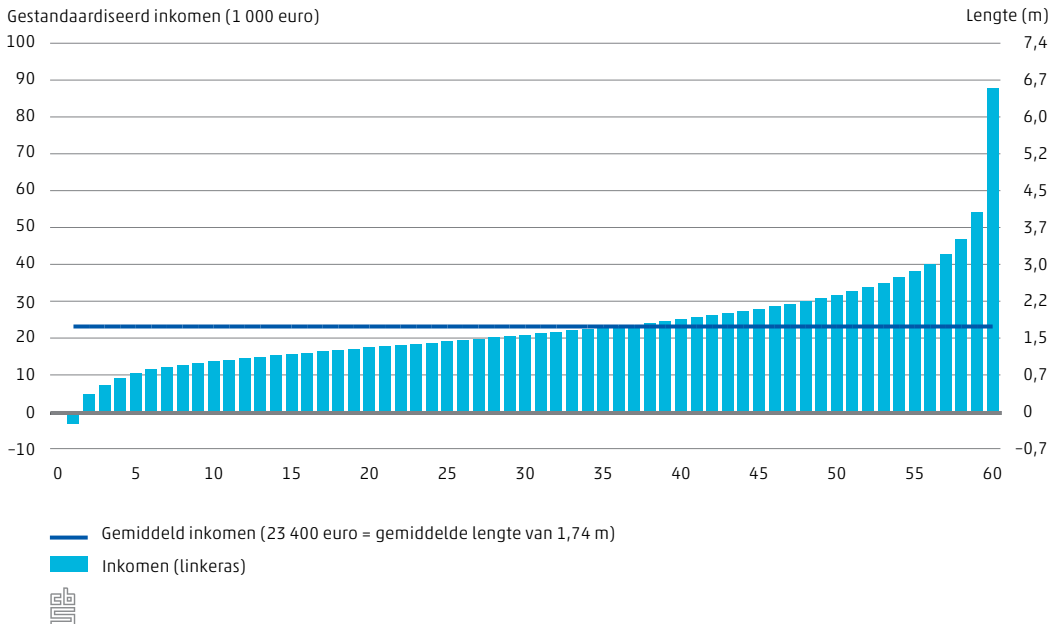
In de Nederlandse parade van Pen van gestandaardiseerde inkomens komt in de eerste minuut een deel van de huishoudens onder de grond voorbij. Deze huishoudens lopen zogezegd ondersteboven. Het gaat om bijna 50 duizend huishoudens, waarbij meer dan de helft ondernemersgezinnen zijn die in 2012 verlies hebben geleden. De stoet gaat verder met dwergen met een gering inkomen, vaak uit een uitkering, waarna de dwergen steeds groter worden. Na precies 30 minuten, als de helft van de stoet voorbij is, passeert het huishouden met het mediane inkomen van 21 duizend euro.

De toeschouwer had misschien verwacht na een half uur het huishouden met het gemiddelde inkomen (23,4 duizend euro) langs te zien lopen, maar dit komt – doordat de inkomens scheef verdeeld zijn – pas in de 37^e minuut voorbij.

Reuzen van bijna 7 meter sluiten de parade

De laatste tien minuten van de optocht neemt de lengte van de deelnemers spectaculair toe, van bijna 2,5 meter naar ruim 6,5 meter. Huishoudens met een inkomen van minstens 50 duizend euro, bijna 250 duizend stuks, passeren in de 59^e minuut. De laatste minuut is weggelegd voor de echte reuzen. Het gemiddelde inkomen van de dan voorbijtrekkende huishoudens bedraagt 88 duizend euro. Het gaat veelal om zelfstandigen met flinke winst uit eigen onderneming. De laatste seconden komen topinkomens van boven 100 duizend euro voorbij. Deze giganten zijn meer dan 7,5 meter lang.

1.4.1 Parade van Pen: inkomensverdeling van huishoudens, 2012*

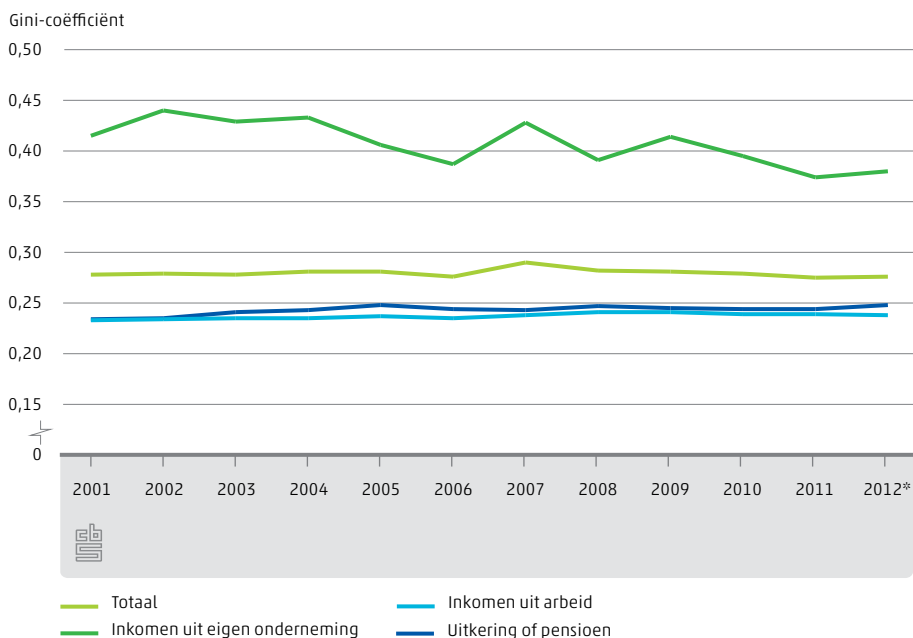
Inkomensongelijkheid in 2012 gelijk gebleven

De verschillen tussen de inkomens van huishoudens in Nederland waren in 2012 even groot als een jaar eerder. Tussen 2001 en 2006 veranderden de inkomensverschillen nauwelijks, maar in 2007 nam de ongelijkheid wel toe. In dat jaar hebben de groep DGA's (Directeuren en Grootaandeelhouders) vanwege een eenmalig aantrekkelijke fiscale regeling grote bedragen ontvangen waardoor de ongelijkheid in dat jaar iets hoger uitpakte. De DGA's die aldus profiteerden behoren merendeels tot de groep zelfstandigen, waardoor bij hen in 2007 duidelijk een wat hogere inkomensongelijkheid kon worden waargenomen. Onder zelfstandigen zijn de inkomensverschillen veel groter dan onder huishoudens met voornamelijk inkomen uit arbeid, een uitkering of pensioen. Onder invloed van de conjunctuur kunnen mensen met een eigen onderneming immers behoorlijke winsten maken, maar ook verlies lijden. Door de jaren heen fluctueert de inkomensongelijkheid van zelfstandigen dan ook meer dan bij andere sociaaleconomische groepen.

Maat van inkomensongelijkheid: de Gini-coëfficiënt

De ongelijkheid in de inkomens van huishoudens kan met een ongelijkheidsmaat worden weergegeven door één enkel getal. Een veelgebruikte maat hiervoor is de Gini-coëfficiënt. Naarmate de inkomensverschillen tussen huishoudens groter zijn, is ook de waarde van de coëfficiënt groter. De waarde van de Gini-coëfficiënt ligt tussen 0 en 1, waarbij 0 correspondeert met totale gelijkheid (ieder huishouden heeft hetzelfde inkomen) en 1 met totale ongelijkheid (één huishouden bezit al het inkomen). Zie ook Van den Brakel-Hofmans (2007).

1.4.2 Inkomensongelijkheid van huishoudens

Inkomensverschillen in Nederland relatief klein

Nederland staat nog net in de top-5 van Europese landen met een lage inkomensongelijkheid. Het meest egalitaire land is Slovenië, gevolgd door Zweden, Tsjechië en Slowakije. In Letland, Bulgarije, Portugal, Spanje en Griekenland zijn de verschillen tussen de inkomens naar verhouding groot (Van den Brakel, 2013).

1.5 Inkomen naar kenmerken van het huishouden

Inkomenswelvaart eenoudergezinnen met jonge kinderen het laagst

Onderscheid naar huishoudenssamenstelling laat zien dat alleenstaande ouders met alleen jonge kinderen het minste inkomen hebben, gemiddeld 16,3 duizend euro. Deze huishoudens zijn aangewezen op het inkomen van maar één persoon, meestal de moeder. Relatief vaak betreft het dan een bijstandsuitkering (Moonen, 2013). Bij paren met meerderjarige kinderen is het inkomen hoger dan bij paren met alleen minderjarige kinderen: 28,5 versus 24,6 duizend euro. Vaak hebben de meerderjarige kinderen ook eigen inkomsten, wat bijdraagt aan een hogere inkomenswelvaart. Het hoogste inkomen is weggelegd voor paren zonder (thuiswonende) kinderen met een hoofdkostwinner jonger dan 65 jaar, in het bijzonder paren van wie de hoofdkostwinner ouder dan 35 jaar is (Van den Brakel en Moonen, 2013).

€ 16 300

gestandaardiseerd inkomen eenoudergezin

1.5.1 Besteedbaar en gestandaardiseerd huishoudensinkomen naar kenmerken van het huishouden, 2012*

	Aantal huis- houdens	Omvang van het huishouden	Besteedbaar inkomen	Gestandaard- iseerd inkomen
	x 1 000	personen	1 000 euro	
Totaal	7 470	2,2	33,2	23,4
Samenstelling huishouden				
Alleenstaande	2 718	1,0	19,1	19,1
tot 65 jaar	1 844	1,0	18,5	18,5
65 jaar en ouder	874	1,0	20,3	20,3
Meerpersoonshuishouden	4 752	2,9	41,4	25,8
paar, totaal	4 114	2,9	42,8	26,7
paar zonder kinderen	2 124	2,0	37,6	27,5
hoofdkostwinner tot 65 jaar	1 263	2,0	40,1	29,3
hoofdkostwinner 65 jaar en ouder	861	2,0	33,9	24,7
paar met alleen minderjarige kinderen	1 331	3,9	45,5	24,6
paar met minimaal een meerderjarig kind	659	3,8	54,2	28,5
eenouder met alleen minderjarige kinderen	276	2,5	23,1	16,3
eenouder met minimaal een meerderjarig kind	225	2,5	33,1	22,1
overig meerpersoonshuishouden	136	3,9	47,2	24,8
Leeftijd hoofdkostwinner				
Tot 25 jaar	379	1,3	12,3	10,6
25 tot 30 jaar	524	1,7	25,2	19,8
30 tot 35 jaar	573	2,3	31,9	22,6
35 tot 40 jaar	585	2,8	36,0	23,2
40 tot 45 jaar	742	3,0	38,8	24,3
45 tot 50 jaar	771	3,0	40,1	24,8
50 tot 55 jaar	737	2,7	41,2	26,2
55 tot 60 jaar	670	2,2	39,4	27,2
60 tot 65 jaar	630	1,9	35,3	26,1
65 tot 70 jaar	577	1,7	32,8	25,3
70 tot 75 jaar	429	1,7	28,7	22,8
75 jaar en ouder	850	1,4	24,8	21,2
Herkomst hoofdkostwinner				
Nederland	5 980	2,2	34,5	24,2
Westers land	757	2,0	30,9	22,5
Niet-westers land	732	2,4	25,6	17,4
Voornaamste inkomensbron				
Inkomen uit arbeid	3 861	2,5	37,5	25,2
Inkomen uit eigen onderneming	895	2,8	45,3	28,8
Uitkering of pensioen	2 714	1,6	23,2	19,0
waaronder				
werkloosheidsuitkering	87	1,9	21,2	16,4
ziekte/ arbeidsongeschiktheiduitkering	252	1,9	21,1	16,3
pensioenuitkering	1 874	1,5	26,4	21,7
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	346	1,8	15,0	12,1

Fors inkomen voor ondernemershuishoudens

Gemiddeld hebben huishoudens met voornamelijk inkomen uit een eigen onderneming met bijna 29 duizend euro fors meer te besteden dan uitkeringsontvangers en werknemershuishoudens. Bij de ondernemershuishoudens zijn echter ook de inkomensverschillen het grootst. Doordat zelfstandigen zowel flinke winsten kunnen boeken als verlies kunnen lijden, zijn deze huishoudens niet alleen oververtegenwoordigd in de hoogste inkomensregio's, maar ook in de groep met een negatief inkomen (zie ook paragraaf 1.4). Ongeveer 12 procent van alle huishoudens heeft voornamelijk inkomen uit een onderneming.

Het merendeel van de huishoudens, 52 procent, heeft hoofdzakelijk inkomen uit loondienst. Gemiddeld hebben deze werknemershuishoudens een inkomen van 25,2 duizend euro. Daarnaast moet 36 procent van de huishoudens grotendeels rondkomen van een uitkering. In 7 van de 10 gevallen gaat het om huishoudens met voornamelijk inkomen uit pensioen. Zij hebben in doorsnee 21,7 duizend euro te besteden.

1.6 Regionale inkomensverdeling

Hoogste inkomens in het westen van het land

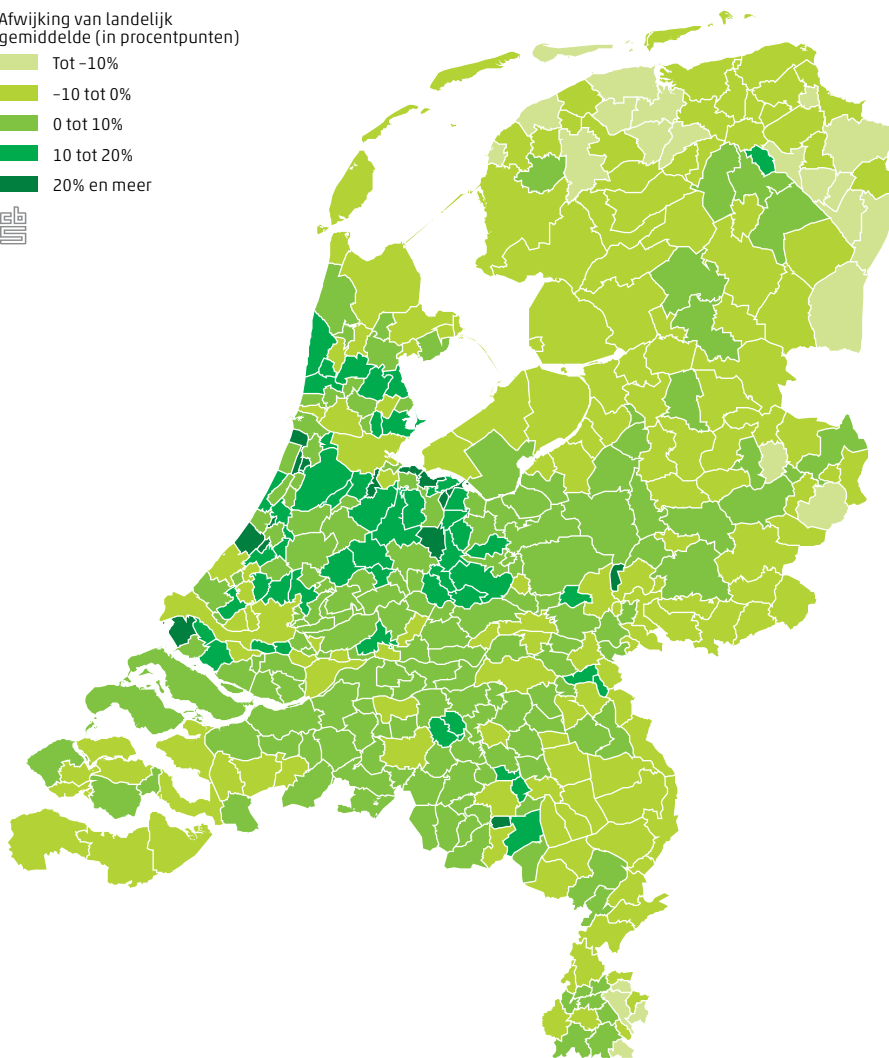
Gemeenten met een hoog gemiddeld (gestandaardiseerd) huishoudensinkomen liggen vooral in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht.

De gemeente met het hoogste gemiddeld inkomen in 2011 is Bloemendaal. Daar bedroeg het inkomen ruim 36 duizend euro, 12 duizend euro meer dan het landelijk gemiddelde. In de top-10 van rijkste gemeenten staan verder Rozendaal, Wassenaar, Blaricum, Laren, Naarden, Heemstede, Oegstgeest, De Bilt en Muiden. In al deze gemeenten is het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen meer dan 5 duizend euro hoger dan landelijk. Huishoudens met voornamelijk inkomen uit eigen onderneming, vermogen of pensioen zijn in deze gemeenten oververtegenwoordigd.

1.6.1 Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen per gemeente, 2011

Afwijking van landelijk gemiddelde (in procentpunten)

- Tot -10%
- 10 tot 0%
- 0 tot 10%
- 10 tot 20%
- 20% en meer

1.6.2 De tien gemeenten met het hoogste en laagste gemiddeld gestandaardiseerde huishoudensinkomen, 2011

Hoogste inkomen	
	%
Bloemendaal	36,3
Rozendaal	36,0
Wassenaar	35,2
Blaricum	34,4
Laren	34,0
Naarden	32,4
Heemstede	32,3
Oegstgeest	31,2
De Bilt	29,6
Muiden	29,5

Laagste inkomen	
	%
Pekela	19,7
Stadskanaal	20,5
Achtkarspelen	20,6
Kerkrade	20,7
Hoogezand-Sappemeer	20,8
Oldambt	20,8
Heerlen	20,9
Vlagtwedde	20,9
Brunssum	21,0
Vaals	21,0

2.

Inkomen van personen

Werd in hoofdstuk 1 ingegaan op het inkomen van huishoudens, in dit tweede hoofdstuk staat het inkomen van personen centraal. Welke inkomsten hebben personen vooral? Hoe zit het met de inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen, bijvoorbeeld bij het aanvullend pensioen? Daarnaast wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de inkomens en inkomensverzekeringen van zelfstandigen met en zonder personeel.

2.1 Samenstelling persoonlijk inkomen

Twee op de drie personen met inkomen ontvangen loon

In 2012 hadden 12,8 miljoen mensen in Nederland inkomen. Iets meer dan 66 procent van hen ontving loon, terwijl 8 procent inkomen uit eigen onderneming had. Daarnaast ontving 39 procent een uitkering wegens werkloosheid, ziekte- en arbeidsongeschiktheid of een pensioen en was er bij 12 procent sprake van bijstand of een andere uitkering sociale voorziening.

Een deel van de bevolking betrok zijn inkomen in 2012 dus uit verschillende bronnen. Deze inkomsten kunnen tegelijkertijd ontvangen zijn, bijvoorbeeld bij mensen die een eigen onderneming combineren met een werknemersbaan, maar ook achtereenvolgend, bijvoorbeeld bij mensen die loon als werknemer ontvingen, maar in de loop van 2012 met pensioen gingen.

Persoonlijk inkomen

Bij het bepalen van het persoonlijk inkomen is een aantal bestanddelen die in het besteedbare inkomen van het huishouden wel een rol spelen (zie paragraaf 1.1), buiten beschouwing gelaten. Dat zijn alle bestanddelen waarvan bij meer-persoonshuishoudens niet eenduidig vastgesteld kan worden aan welke persoon in het huishouden deze inkomsten toegerekend moeten worden. Zo zijn inkomsten uit vermogen, de kinderbijslag, het kindgebonden budget en ontvangen gebonden overdrachten, zoals de huurtoeslag, niet bij het persoonlijk inkomen geteld, terwijl betaalde inkomensoverdrachten, premies ziektekostenverzekeringen en belastingen op inkomen en vermogen hierop niet in mindering zijn gebracht.

2.1.1 Samenstelling van het inkomen van personen, 2012*

	Aantal personen		Gemiddeld bedrag	Totaal bedrag	Aandeel van bruto-inkomen
	x 1 000	%	1 000 euro	mln euro	%
1 Inkomen uit arbeid	8 462	66,2	36,9	312 119	71,8
2 Inkomen uit eigen onderneming	1 013	7,9	26,2	26 519	6,1
3 Persoonlijk primair inkomen (1+2)	9 148	71,6	37,0	338 638	77,9
4 Uitkering inkomensverzekeringen	4 988	39,0	17,3	86 150	19,8
5 Uitkering sociale voorzieningen	1 574	12,3	5,9	9 322	2,1
6 Ontvangen inkomensoverdrachten	57	0,4	9,0	516	0,1
7 Persoonlijk bruto-inkomen (3+4+5+6)¹⁾	12 781	100,0	34,0	434 924	100,0
8 Premie inkomensverzekeringen	8 728	68,3	7,2	62 764	14,4
9 Persoonlijk inkomen (7-8)	12 781	100,0	29,1	372 160	85,6

¹⁾ Inclusief inkomen van onbekende herkomst.

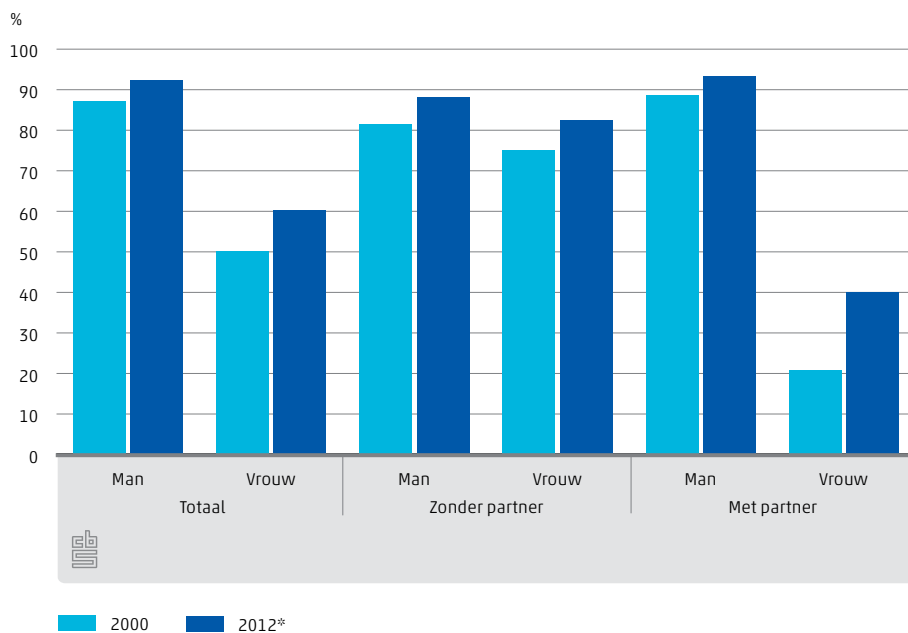
Steeds meer vrouwen met aanvullend pensioen

In 2012 had 60 procent van de vrouwen een aanvullend pensioen naast de AOW, in 2000 was dat nog 50 procent. Bij mannen liggen de percentages aanmerkelijk hoger. Zo ontving 92 procent van de mannen in 2012 een aanvullend pensioen. Vooral onder gehuwde of samenwonende vrouwen was het aandeel met een aanvullend pensioen betrekkelijk klein. Wel is onder deze groep vrouwen dit aandeel in de afgelopen 12 jaar het hardst gegroeid, van 21 procent naar 40 procent. Bij alleenstaande vrouwen steeg het aandeel met een aanvullend pensioen slechts weinig. Bij deze vrouwen gaat het vaak niet alleen om het pensioen dat zij eerder in hun actieve loopbaan zelf hebben opgebouwd, maar ook om nabestaandenpensioen. Het verschil in aanvullend pensioen tussen alleenstaande vrouwen en alleenstaande mannen is dan ook veel kleiner dan bij 65-plussers met een partner.

Aanvullend pensioen van vrouwen stuk lager dan dat van mannen

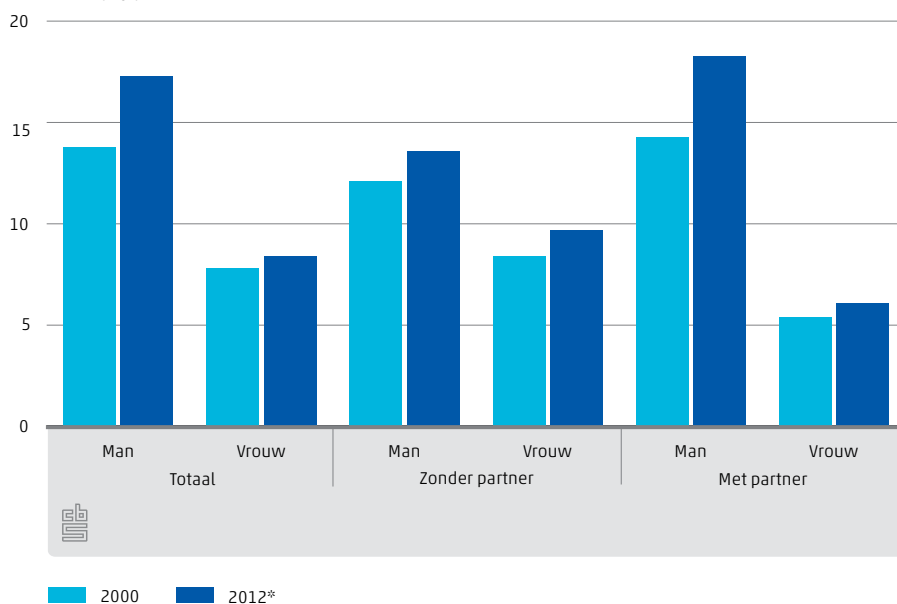
Van vrouwen met een aanvullend pensioen, zijn de ontvangsten gemiddeld veel lager dan die van mannen. Zo ontvingen vrouwen in 2012 met gemiddeld 8 400 euro bruto half zoveel aanvullend pensioen dan mannen. Het verschil was het grootst onder 65-plussers met een partner. Bij deze groep is de kloof de afgelopen 12 jaar bovendien toegenomen. Bedroeg het aanvullend pensioen van vrouwen met een partner in 2000 nog 38 procent van dat van de mannen, in 2012 was dat nog maar 34 procent.

2.1.2 65-plussers met aanvullend pensioen

2.1.3 Gemiddeld aanvullend pensioen bij 65-plussers

1 000 euro (prijspeil van 2012)

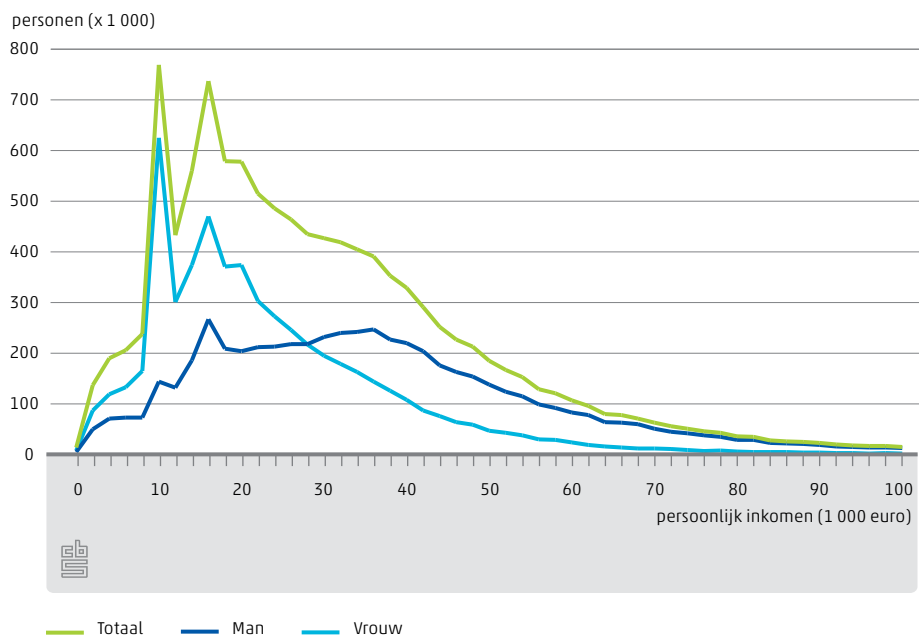
2.2 Verdeling persoonlijk inkomen

Uitkeringen zichtbaar in inkomensverdeling

Ruim 11,6 miljoen mensen ontvingen in 2012 gedurende het hele jaar persoonlijk inkomen. De verdeling van dit inkomen toont twee duidelijke pieken. Bij de hoogste piek gaat het om bijna 770 duizend mensen met een inkomen tussen 8 duizend en 10 duizend euro. Deze groep bestaat voor een groot deel uit gehuwde vrouwen voor wie de partner-AOW (in 2012 bruto 9 550 euro) met eventueel een klein aanvullend pensioen de enige vorm van persoonlijk inkomen vormde.

De op één na hoogste piek betreft bijna 740 duizend mensen met een inkomen tussen 14 duizend en 16 duizend euro. Bij deze groep gaat het onder andere om alleenstaanden in de bijstand (in 2012 bedroeg de bijstandsuitkering bruto 15 250 euro), maar ook om alleenstaande AOW'ers (de bruto AOW bedroeg voor hen 13 700 euro) eventueel met een klein bedrag aan aanvullend pensioen.

2.2.1 Personen naar hoogte van het persoonlijk inkomen¹⁾, 2012*

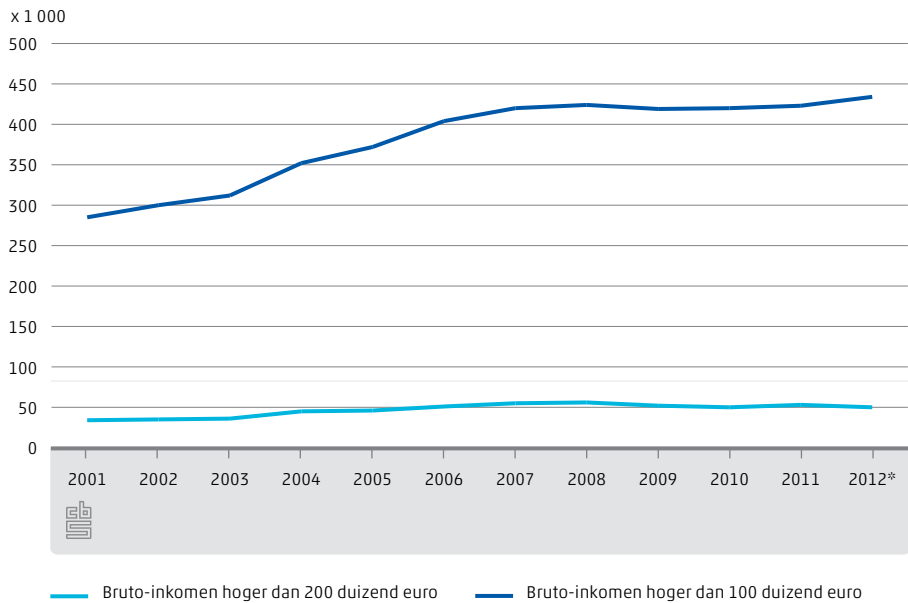

¹⁾ Aantal personen per inkomensklasse met breedte van 2 000 euro

430 duizend personen met een inkomen boven een ton

In 2012 hadden ruim 430 duizend personen een persoonlijk bruto-inkomen van meer dan 100 duizend euro. Dat zijn er bijna 150 duizend meer dan in 2001. Vooral in de periode 2003-2007 kwamen er veel mensen met een inkomen boven een ton bij: jaarlijks gemiddeld ruim 20 duizend. Daarna stagneerde de groei. Zo'n 50 duizend mensen hadden in 2012 een bruto-inkomen van meer dan twee ton. Dit aantal is in tien jaar tijd met 15 duizend gestegen. Ook de groei in deze topinkomens kwam vooral in de jaren 2003-2007 tot stand.

2.2.2 Personen met een topinkomen (bruto-inkomen in prijzen van 2012)

50 000 mensen
met meer dan twee ton bruto

Vooral mannen hebben een topinkomen

Het zijn vooral mannen die een inkomen van meer dan 200 duizend euro verwerven. Slechts één op de tien topinkomens kwam in 2012 terecht bij een vrouw. Bijna 74 procent van de mensen met een topinkomen werkte in loondienst of was directeur-groootaandeelhouder, bij 23 procent ging het om zelfstandigen. De resterende 3 procent bestond grotendeels uit gepensioneerden.

2.3 Inkomen naar kenmerken van de personen

Inkomen van vrouwen flink lager dan dat van mannen

Van de 12,8 miljoen mensen met inkomen in 2012 ontvingen ruim 1,1 miljoen maar een deel van het jaar inkomen. Het betrof hier onder meer scholieren met vakantiebaantjes, maar bijvoorbeeld ook vrouwen zonder inkomen die in de loop van het jaar in aanmerking kwamen voor AOW. Gemiddeld bedroeg dit onvolledige jaarinkomen ruim 6 duizend euro. Het gemiddelde van de ruim 11,6 miljoen mensen met persoonlijk inkomen gedurende het hele jaar, kwam uit op ruim 31 duizend euro. Voor vrouwen was dit gemiddelde een stuk lager dan voor mannen: 23,1 duizend tegen 39,3 duizend euro.

Bij personen met inkomen uit arbeid komt dit inkomensverschil onder meer doordat vrouwen relatief vaak in deeltijd werken en gemiddeld een lager uurloon hebben dan mannen.

Bij personen die vooral afhankelijk zijn van een uitkering spelen twee factoren een rol in het man-vrouw verschil. Allereerst hangt de hoogte van een uitkering (of pensioen) vaak af van het eerder verdiende inkomen. Vrouwen hebben in het algemeen een lager inkomen uit betaald werk dan mannen en deze achterstand werkt door in de hoogte van hun uitkering later. Daarnaast zijn er uitkeringen waarvan het uit te keren bedrag niet afhangt van het arbeidsverleden maar van de huishoudenssituatie. Zo is de hoogte van de bijstandsuitkering en het AOW-pensioen afhankelijk van het al dan niet hebben van een partner en/of kinderen. Daardoor kan onder bijstandsontvangers het inkomensverschil tussen vrouwen (ruim 14 duizend euro) en mannen (bijna 13 duizend euro) worden toegeschreven aan het betrekkelijk hoge aandeel bijstandsmoeders in deze categorie. Alleenstaande ouders ontvangen immers een hogere uitkering dan alleenstaanden en de afzonderlijke partners van een (echt)paar.

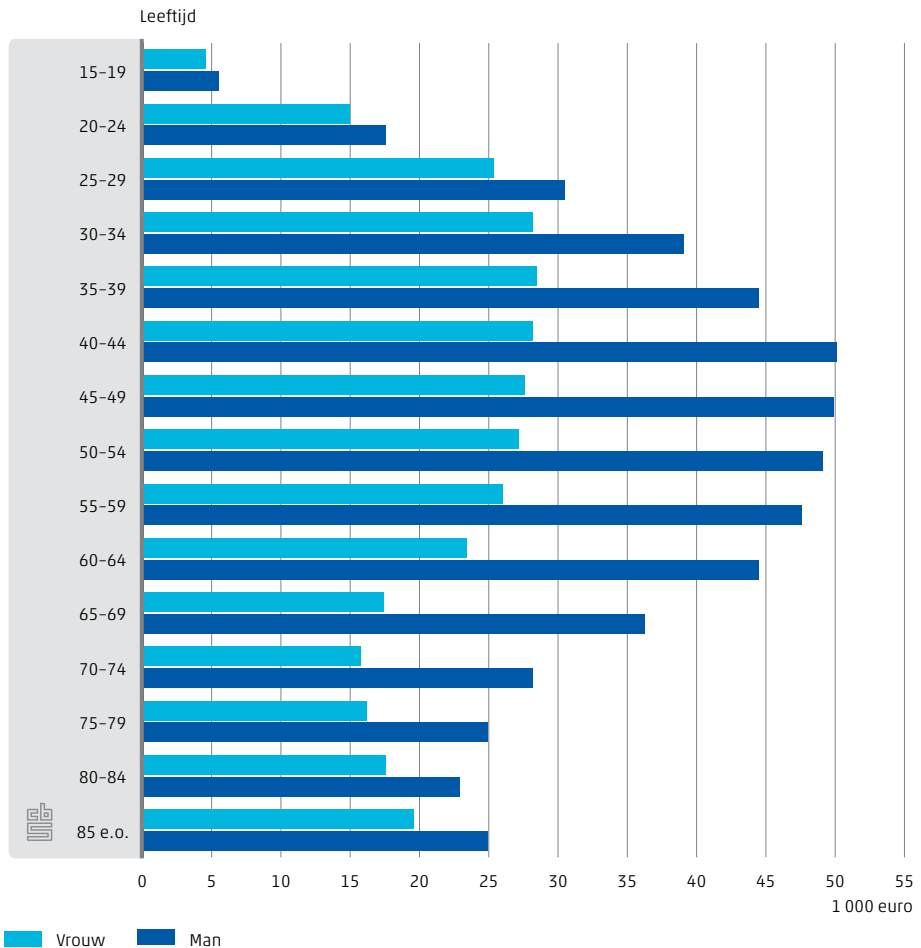
2.3.1 Persoonlijk inkomen naar geslacht en sociaaleconomische categorie, 2012*

	Aantal personen			Persoonlijk inkomen		
	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw
	x 1 000			1 000 euro		
Persoon met inkomen	12 782	6 496	6 285	29,1	36,6	21,4
Persoon met inkomen gedurende deel jaar	1 160	546	614	6,5	7,5	5,6
Persoon met inkomen gedurende hele jaar	11 622	5 951	5 671	31,4	39,3	23,1
waaronder						
actief	7 267	3 954	3 313	37,9	46,3	27,9
werknemer particulier bedrijf	5 208	2 727	2 481	36,7	45,8	26,8
ambtenaar	755	395	360	44,3	51,0	36,9
directeur-groootaandeelhouder	185	148	37	65,6	71,2	43,3
zelfstandige	1 016	663	353	36,7	40,9	28,8
overig actief	104	21	83	15,3	33,4	10,8
niet-actief	4 355	1 997	2 358	20,4	25,3	16,3
ontvanger werkloosheidsuitkering	151	89	62	25,1	28,6	20,1
ontvanger bijstandsuitkering	299	127	172	13,7	12,9	14,4
ontvanger sociale voorziening overig	135	69	67	15,2	14,9	15,4
arbeidsongeschikte	452	214	239	21,3	25,3	17,8
pensioenontvanger tot 65 jaar	299	145	154	30,8	40,1	22,0
pensioenontvanger 65 jaar en ouder	2 531	1 135	1 396	21,8	28,1	16,8
overig niet-actief	487	218	269	10,1	10,1	10,0

Traditionele man-vrouw rolverdeling zichtbaar in inkomen per levensfase

Het gemiddeld inkomen van mannen en vrouwen tot 25 jaar verschilt nog maar weinig. Daarna wordt met het klimmen van de jaren de inkomenskloof tussen mannen en vrouwen steeds groter. Dit komt mede doordat vrouwen dan vaker een kortere werkweek hebben dan mannen en dus minder verdienen, zeker als er voor de kinderen gezorgd moet worden. Pas na het vijftigste levensjaar neemt het inkomensverschil tussen mannen en vrouwen weer af. Vanaf de AOW-gerechtigde leeftijd gaan zowel mannen als vrouwen AOW ontvangen, ook degenen die voorheen weinig of geen inkomen hadden. Zoals in paragraaf 2.1 is besproken, hebben mannen vaker dan vrouwen een aanvullend pensioen, en ontvangen zij gemiddeld een hoger bedrag dan vrouwen.

2.3.2 Persoonlijk inkomen naar leeftijd en geslacht, 2012*

2.4 Economische zelfstandigheid

Economische zelfstandigheid sinds 2008 bij vrouwen stabiel, bij mannen licht gedaald

Tussen 2001 en 2012 steeg het aandeel economisch zelfstandigen onder vrouwen van 20 tot 65 jaar flink: van 45 procent naar 53 procent. De grootste toename deed zich voor tussen 2005 en 2008: van 46 procent naar 52 procent. Daarna is het aandeel niet meer gegroeid. Bij mannen volgde het percentage dat zichzelf

financieel kan onderhouden de conjunctuur, doordat zij vaker in sectoren werken die hiervoor gevoelig zijn, zoals de bouw en de ict (Janssen en Souren, 2011). In de economisch goede jaren bereikte het aandeel bijna de 80 procent maar in de minder goede jaren 2004 en 2005 en de recente economische crisis (vanaf 2009) viel het aandeel uiteindelijk terug naar zo'n 74 procent.

De voornaamste verklaring voor het kleiner geworden verschil in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen is de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen. De groei deed zich vooral voor in de grotere deeltijdbanen. Ook bleven meer moeders werken na de geboorte van hun eerste kind (Lautenbach en Mars, 2012; Van der Mooren, 2012). Bij mannen nam de arbeidsparticipatie onder invloed van de conjunctuur juist iets af.

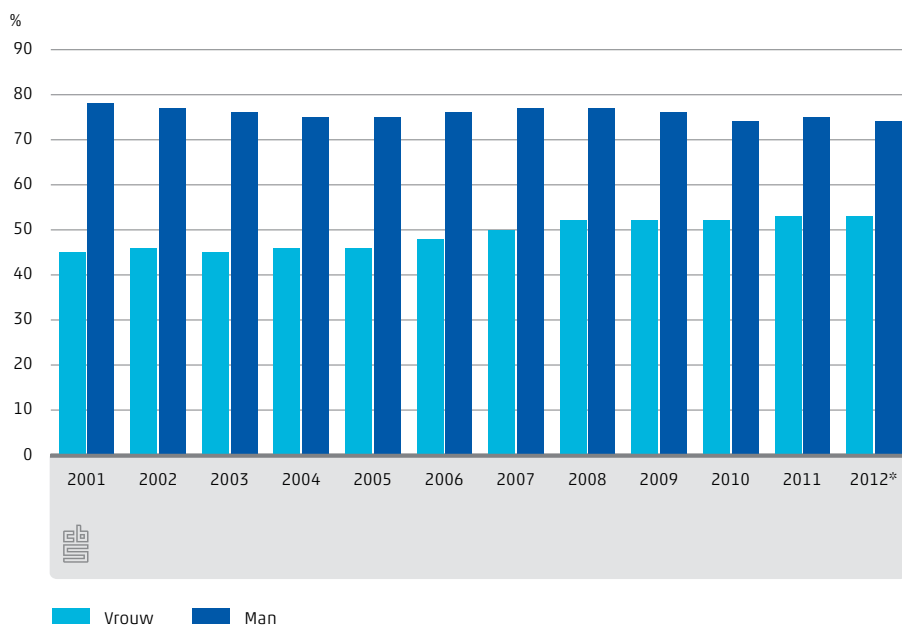
Economische zelfstandigheid

Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum: iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto inkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70 procent van het wettelijke netto minimumloon, ofwel de netto bijstand van een alleenstaande. De drempelwaarde stijgt of daalt van jaar tot jaar overeenkomstig de ontwikkeling van het sociale minimum. In 2012 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid 890 euro per maand.

53% van volwassen vrouwen tot 65 jaar is economisch zelfstandig

2.4.1 Economisch zelfstandige mannen en vrouwen van 20 tot 65 jaar

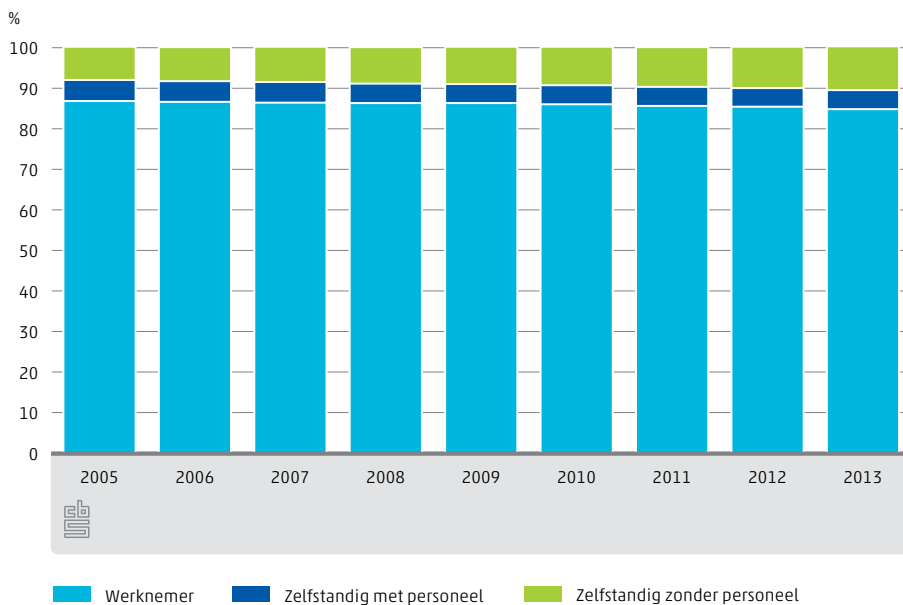

2.5 Inkomens, inkomensverzekeringen en positie in de werkkring

Steeds meer zelfstandigen zonder personeel

Het aantal zelfstandigen zonder personeel is in de afgelopen jaren vrijwel voortdurend toegenomen, van 570 duizend in 2005 naar 784 duizend in 2013. Ook als aandeel van de werkzame beroepsbevolking was er sprake van een stijging, van ruim 8 procent naar bijna 11 procent. Het aandeel zelfstandigen met personeel daalde daarentegen licht en kwam in 2013 uit op krap 5 procent. Ook het aandeel werknemers liep terug van bijna 87 procent in 2005 naar bijna 85 procent in 2013.

2.5.1 Werkzame beroepsbevolking¹⁾ naar positie in werkring

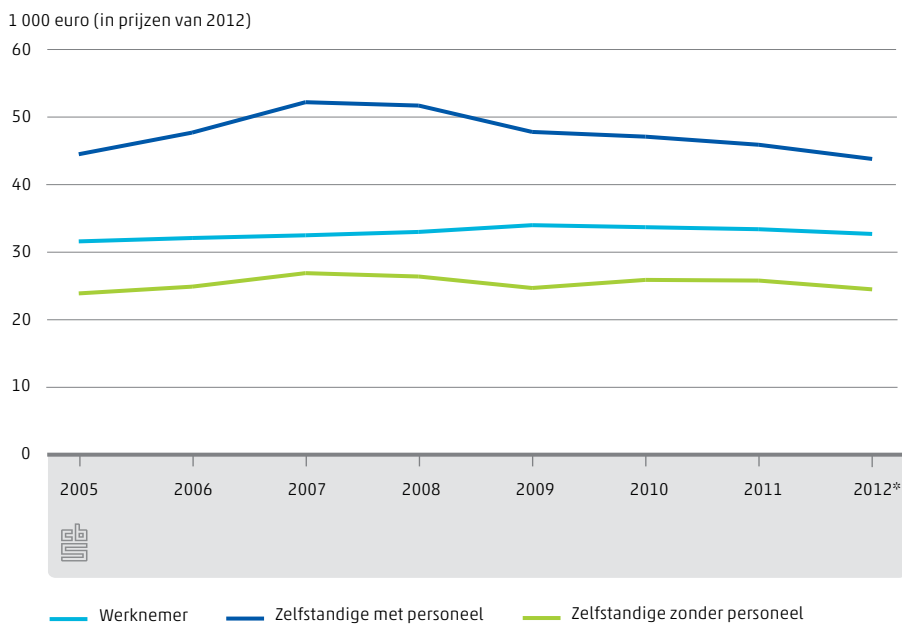

¹⁾ Werknemers en zelfstandigen die ten minste 12 uur per week werken.

Zelfstandigen met personeel hebben hoogste inkomen

Zelfstandigen met personeel stonden in 2012 met een doorsnee persoonlijk inkomen van 44 duizend euro bovenaan de inkomensranglijst. Op de tweede plek volgden de werknemers met bijna 33 duizend euro. Zelfstandigen zonder personeel sloten deze ranglijst met 25 duizend euro. Het inkomen van zelfstandigen met personeel liep grotendeels in de pas met de conjunctuur. Gedurende 2005 tot 2008 steeg hun inkomen. Ten tijde van de zware recessie in 2009 was er sprake van een flinke inkomenssterugval en ook in de navolgende jaren van economische crisis bleef hun inkomen dalen. Het inkomen van zelfstandigen zonder personeel was veel minder gevoelig voor de conjunctuur. Hun inkomen bleef gedurende 2005-2012 vrijwel constant met alleen een lichte dip in 2009. Het persoonlijk inkomen van werknemers was het minst gevoelig voor de conjunctuur en bleef over de gehele periode vrijwel gelijk.

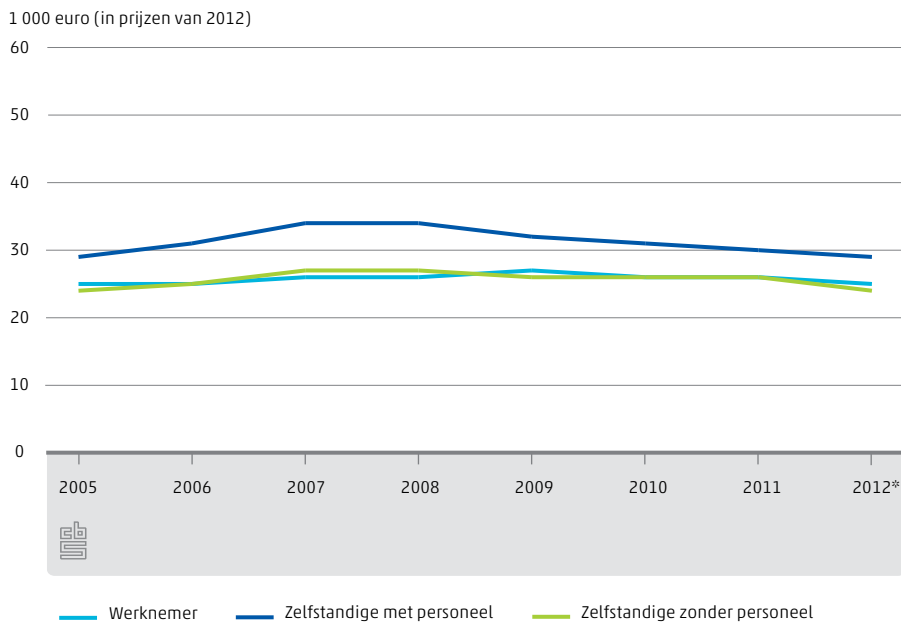
2.5.2 Mediane persoonlijk inkomen naar positie in werkring

Welvaartspositie van zelfstandigen zonder personeel vergelijkbaar met die van werknemers

Zoals in paragraaf 1.2 is uiteengezet, is het gestandaardiseerd huishoudensinkomen de aangewezen maat om de inkomenswelvaart van verschillende groepen met elkaar te vergelijken. Het betreft een voor de verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt (gestandaardiseerd) nettoinkomen waarbij alle inkomsten van de betrokken huishoudensleden zijn opgeteld en de betaalde overdrachten en de betaalde inkomstenbelasting van het totaal zijn afgetrokken. Bij zelfstandigen worden de belastingafdrachten beperkt door relatief gunstige fiscale regelingen zoals de MKB-winstvrijstelling en de zelfstandigenaftrek. Volgens het Centraal Planbureau (Van Vuuren, 2012) houdt een zelfstandige door deze fiscale voordelen gemiddeld 15 tot 25 cent meer over van iedere verdiende euro dan een werknemer. Op basis van het gestandaardiseerde inkomen van het bijbehorende huishouden bestaat er geen verschil in inkomenswelvaart tussen werknemers en zelfstandigen zonder personeel gedurende 2005–2012. Zelfstandigen met personeel hadden in deze jaren wel telkens een duidelijk hogere welvaartspositie. Gemiddeld werken zelfstandigen met personeel de meeste uren per week. In 2012 kwamen zij uit op wekelijks 50 werkuren, tegen gemiddeld 40 werkuren van zelfstandigen zonder personeel en 33 werkuren van werknemers.

2.5.3 Mediane gestandaardiseerde inkomen naar positie in de werkring

Private inkomensverzekeringen sluitpost voor zelfstandigen zonder personeel

Zelfstandigen zijn zelf verantwoordelijk voor het aangaan van inkomensverzekeringen. Bij werknemers wordt standaard de arbeidsongeschiktheids- en pensioenpremie ingehouden. Van de zelfstandigen zonder personeel betaalt ruim een kwart vrijwillig premie voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Zelfstandigen met personeel verzekeren zich vaker: in 2011 bijna 42 procent. Bij de ondernemers die zich vrijwillig verzekerden is het mediane beslag van de premie op het inkomen vergelijkbaar met dat van werknemers. Zelfstandigen zonder personeel droegen 7,6 procent af en zelfstandigen met personeel 7,1 procent in 2011. Bij werknemers is dit ook 7,1 procent. Deze cijfers zijn de laatste jaren vrij stabiel.

In 2011 betaalde bijna 16 procent van de zelfstandigen zonder personeel een lijfrentepremie als pensioenvoorziening. Met ruim 22 procent ligt het percentage bij zelfstandigen met personeel hoger. Het beslag op het inkomen was respectievelijk 4,6 en 3,7 procent. Dit is de laatste jaren vrij constant. De pensioenpremie bij werknemers lag bij bijna 12 procent.

2.5.4 Zelfstandigen met premie particuliere inkomensverzekering

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	%						
Premie arbeidsongeschiktheidsverzekering							
zelfstandige zonder personeel	26,8	25,7	25,9	27,6	26,4	26,4	25,6
zelfstandige met personeel	43,6	41,7	42,4	42,0	42,8	42,3	41,9
Premie lijfrente							
zelfstandige zonder personeel	19,1	16,7	18,0	17,7	17,8	15,8	15,8
zelfstandige met personeel	27,7	25,9	25,1	25,4	25,0	23,7	22,4

2.5.5 Mediaan van het aandeel van premies inkomensverzekeringen in het inkomen

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	%						
Premie arbeidsongeschiktheidsverzekering							
zelfstandige zonder personeel	8,7	7,6	7,3	6,7	7,6	8,1	7,6
zelfstandige met personeel	7,9	7,2	7,0	6,7	7,1	7,6	7,1
werknemer ¹⁾	9,7	8,8	8,3	8,4	7,1	7,4	7,1
Premie lijfrente/pensioen							
zelfstandige zonder personeel	5,0	4,6	4,4	4,3	4,6	4,7	4,6
zelfstandige met personeel	4,9	4,1	3,9	3,8	3,7	3,6	3,7
werknemer ¹⁾	11,4	11,5	10,7	9,4	10,3	11,0	11,7

¹⁾ Ter vergelijking is bij werknemers de verplichte premie sociale verzekering afgezet tegen het brutoloon.

15,8% van de zzp'ers
heeft een private pensioenverzekering

Zelfstandigen beschikken over aanzienlijk vermogen

Zelfstandigen betalen dus minder vaak en minder premie voor hun pensioenverzekering dan werknemers. Hier staat echter tegenover dat zelfstandigen via lijfrenten vaak eenmalig grote bedragen kunnen inleggen op het moment dat de eigen onderneming wordt verkocht. Een belangrijk deel van de pensioenvoorziening van zelfstandigen zit dus verborgen in het (ondernemings-) vermogen. De vermogenspositie van zelfstandigen is aanzienlijk. Zo heeft meer dan de helft van de zelfstandigen zonder personeel in 2010 een positief saldo van bezittingen en schulden van 139 duizend euro of meer. Voor zelfstandigen met personeel ligt dit zelfs op 209 duizend euro, terwijl werknemers op 51 duizend euro uitkomen.

2.5.6 Vermogen¹⁾ van het huishouden naar positie in de werkring, 1 januari 2010

	5 ^e percentiel	25 ^e percentiel	Mediaan	75 ^e percentiel	95 ^e percentiel	Gemiddelde
	x 1 000 euro					
Zelfstandige zonder personeel	-38	16	139	360	1095	310
Zelfstandige met personeel	-104	38	209	510	1892	498
Werknemer	-35	2	51	183	493	132

¹⁾ Het n^e percentiel geeft aan dat n procent van de huishoudens een vermogen heeft dat kleiner is dan het in de tabel opgenomen bedrag, terwijl de rest (100-n procent) een groter vermogen heeft dan dit bedrag. De mediaan is het 50^e percentiel.

3.

Koopkracht- ontwikkeling

Dit hoofdstuk toont uitkomsten van de koopkrachtontwikkeling. In 2012 daalde voor vrijwel iedereen de koopkracht. Maar welke groepen gingen er het meest en welke het minst op achteruit? In welke branches was de koopkrachtontwikkeling het hoogst?

3.1 Koopkrachtontwikkeling naar sociaaleconomische groep

Koopkracht in 2012 opnieuw lager

De koopkracht van de Nederlandse bevolking is in 2012 met 1 procent afgenomen. Ook in 2010 en 2011 was er sprake van koopkrachtverlies, met respectievelijk 0,5 en 0,8 procent. In de periode 1985–2012 daalde de koopkracht van de bevolking nog nooit zo sterk als in 2012.

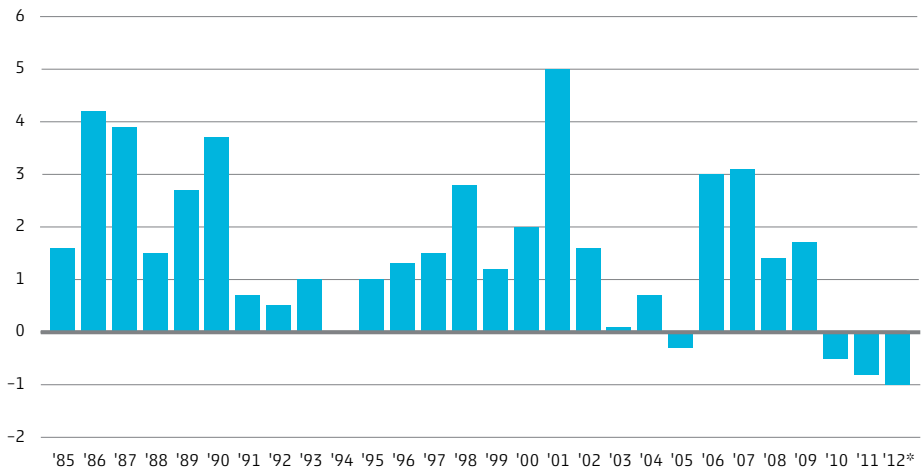
Koopkrachtontwikkeling

De koopkracht (zie kaders in paragraaf 1.2) kan door allerlei oorzaken veranderen. Het inkomen verandert bijvoorbeeld door een algemene loonsverhoging, een promotie, het aanvaarden van (ander) werk of pensionering. Een wijziging in de samenstelling van het huishouden (er wordt een kind geboren, een kind gaat het huis uit, partners scheiden, enz.) leidt eveneens tot een inkomensverandering. Daarnaast wordt de koopkracht beïnvloed door de prijsontwikkeling en veranderingen in de inkomstenbelasting. Al deze veranderingen zijn in de hier gepresenteerde dynamische koopkrachtcijfers verdisconteerd.

De koopkrachtmutatie is bepaald als de procentuele verandering tussen twee jaren van het gestandaardiseerde besteedbare huishoudensinkomen dat gecorrigeerd is voor de prijsontwikkeling. Bij het bepalen van de koopkrachtmutatie van een groep verdient de mediaan (de middelste van de naar grootte gerangschikte koopkrachtmutaties van personen uit deze groep) de voorkeur boven het gemiddelde. Positieve en negatieve uitschieters hebben aldus nauwelijks invloed op de uitkomst (Bos, 2007).

3.1.1 Koopkrachtontwikkeling

%-mutatie t.o.v. voorgaand jaar

1,5% koopkrachtverlies
voor bijstandsontvangers

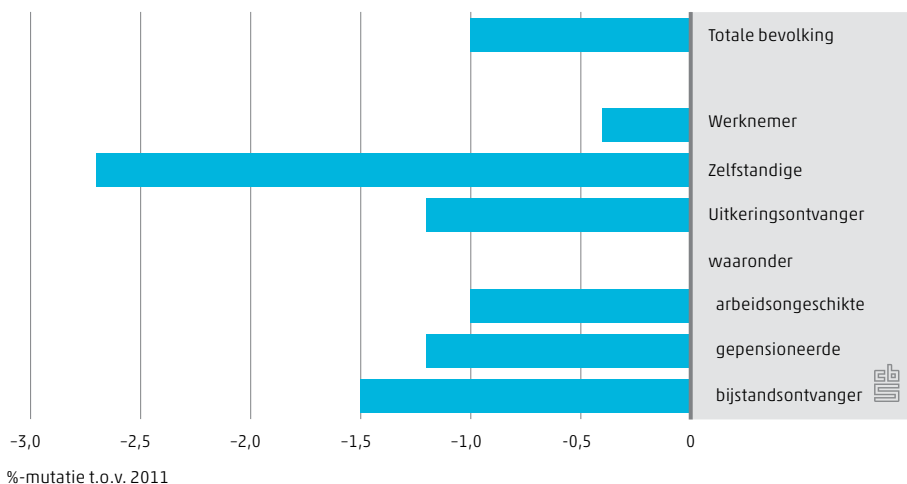

Grootste koopkrachtverlies bij zelfstandigen

Ook in de verschillende sociaaleconomische groepen daalde in 2012 de koopkracht als gevolg van de economische crisis opnieuw. Bij werknemers bleef het koopkrachtverlies beperkt tot 0,4 procent. Zelfstandigen echter gingen er met een koopkrachtdaling van 2,7 procent fors op achteruit. Wel is bij deze groep de spreiding groot. Terwijl bij een tiende van de zelfstandigen de koopkracht in 2012 met ten minste 29 procent daalde, steeg deze bij een even grote groep met 28 procent of meer.

Ook uitkeringsontvangers leverden flink aan koopkracht in. De gepensioneerden onder hen zagen hun koopkracht in 2012 voor de derde keer op rij dalen, met 1,2 procent; de bijstandsontvangers gingen er 1,5 procent op achteruit.

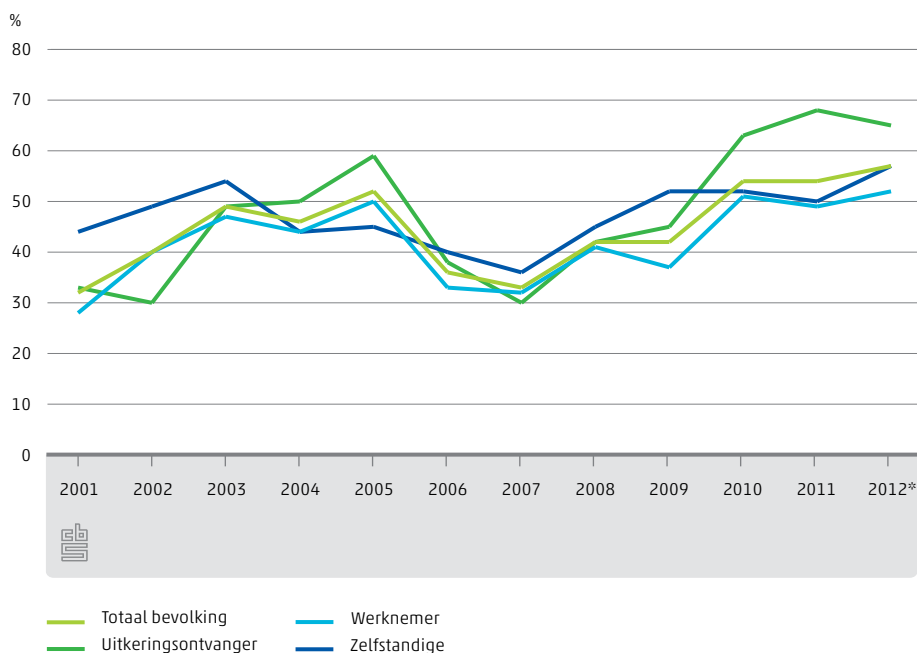
3.1.2 Koopkrachtontwikkeling bij gelijkblijvende inkomensbron, 2012*

Bij 57 procent van de mensen daalde de koopkracht

Wanneer de koopkracht daalt, wil dat niet zeggen dat iedereen er op achteruit gaat. In 2012 kromp de koopkracht bij 57 procent van de bevolking, de rest kon zijn koopkracht handhaven of ging er zelfs op vooruit. Uitkeringsontvangers hadden met een aandeel van 65 procent het vaakst te maken met een verlies aan koopkracht. Bij deze groep stak dit aandeel ook in de jaren 2010 en 2011 duidelijk uit boven dat van werknemers en zelfstandigen.

3.1.3 Aandeel van de bevolking met koopkrachtdaling bij gelijkblijvende inkomensbron

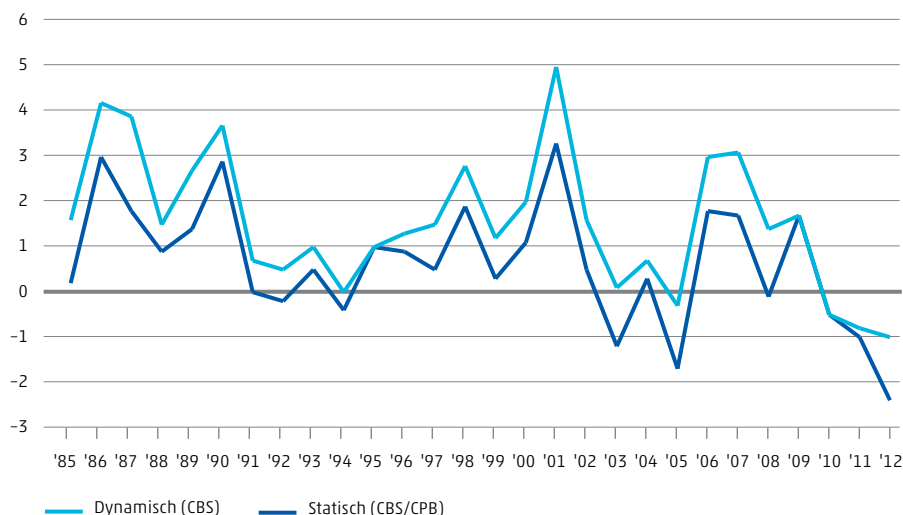
Dynamische versus statische koopkrachtontwikkeling

In tegenstelling tot de dynamische koopkrachtontwikkeling geeft de statische koopkrachtverandering de ontwikkeling in koopkracht weer bij gelijkblijvende persoonlijke omstandigheden. Het is de uitkomst van een berekening waarbij alleen de inkomensverandering als gevolg van algemene prijsontwikkelingen en veranderingen in de regelgeving is bepaald. De koopkrachtontwikkeling zoals mensen die feitelijk ondervinden, lag in de jaren 1985–2012 gemiddeld bijna één procent boven de statische koopkrachtontwikkeling. Bij de bepaling van de statische koopkrachtontwikkeling is immers geen rekening gehouden met incidentele beloningen of inkomensmutaties als gevolg van verandering van arbeidsmarktpositie. In tijden dat het beter gaat met de economie, ondervinden veel mensen een stijging van hun koopkracht. Niet alleen gaan lonen en uitkeringen dan vaak wat meer omhoog, maar ook is er bijvoorbeeld meer betaald overwerk en vinden mensen gemakkelijker hun eerste, of een beter betaalde baan. De feitelijke koopkrachtontwikkeling ligt hierdoor wat hoger dan de statische koopkrachtontwikkeling. In slechtere tijden, zoals eerder rond 2004 en tijdens de recente economische crisis, gaan veel mensen er wegens de ongunstige

arbeidsmarkt in inkomen op achteruit. De dynamische en statische koopkrachtontwikkeling liggen dan juist dicht bij elkaar.

De dynamische en statische¹⁾ koopkrachtontwikkeling

%-mutatie t.o.v. voorgaand jaar

¹⁾ Bron; 1985-1996: CBS en 1997-2012: CPB.

3.2 Koopkracht van werkenden naar branche

Zelfstandigen zwaar getroffen door economische crisis

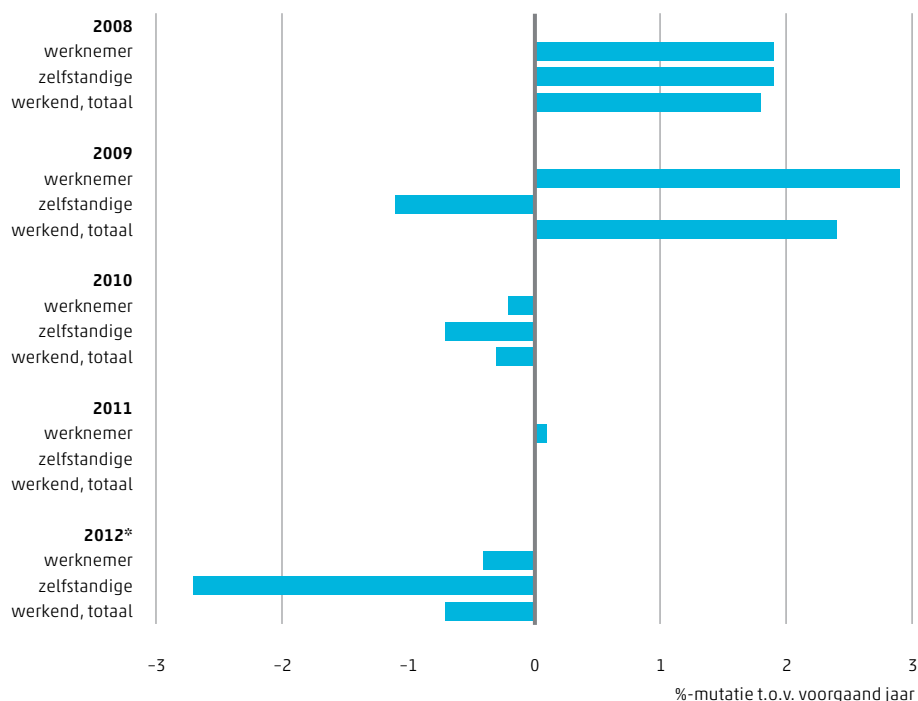
In 2012 is de koopkracht van werkenden in doorsnee met 0,7 procent gedaald. In 2011 bleef de koopkracht onveranderd maar in 2010 daalde de koopkracht van werkenden ook al. Werknemers ondergingen toen, net als in 2012, een kleinere koopkrachtdaling dan zelfstandigen. In 2011 verbeterde de situatie voor zowel werknemers als zelfstandigen, maar in 2012 sloeg deze positieve ontwikkeling voor beiden weer helemaal om.

In 2009, toen de economische crisis net begonnen was, ging de koopkracht van de werkenden er met 2,4 procent nog fors op vooruit. Deze stijging kwam volledig ten goede aan werknemers, zij zagen hun koopkracht met maar liefst

2,9 procent stijgen. Dat was zelfs meer dan in 2008. De stijging in 2009 was vooral een uitvloeisel van eerder overeengekomen cao-afspraken tussen werknemers en werkgevers over loonstijgingen. Zelfstandigen daarentegen werden in 2009 al meteen met de negatieve gevolgen van de economische crisis geconfronteerd. Zij moesten 1,1 procent aan koopkracht inboeten. Volgens bespiegelingen van het Centraal Planbureau waren het vooral de zelfstandigen zonder personeel die vanwege de sterke terugloop in het aantal opdrachten flink getroffen werden (CPB, 2009).

Bezien over de gehele periode van economische crisis (2009-2012) moesten zelfstandigen een aanzienlijk zwaarder koopkrachtverlies incasseren dan werknemers.

3.2.1 Koopkrachtontwikkeling van werkenden¹⁾

¹⁾ Bij gelijkblijvende bron van inkomen.

In 2012 sterkste koopkrachtdaling bij werknemers in het onderwijs

Bij werknemers in de bedrijfssector nijverheid en energie nam in 2012 de koopkracht af met 0,4 procent. Ook in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening daalde de koopkracht. Alleen in de sector landbouw, bosbouw en visserij, wel een sector waar maar relatief weinig werknemers werken, steeg de koopkracht met 0,5 procent. De daling van de koopkracht in 2012 bij de drie grote bedrijfssectoren komt mede doordat de cao-conforme loonstijgingen in dat jaar bij zowel overheid als bedrijven lager lagen dan de inflatie (2,5 procent). Van alle bedrijfstakken werd het onderwijs in 2012 met de scherpste koopkrachtdaling (-0,9 procent) geconfronteerd.

3.2.2 Koopkrachtontwikkeling¹⁾ van werknemers per bedrijfsklasse

	2008	2009	2010	2011	2012*
	%-mutatie ten opzichte van voorgaand jaar				
Totaal	1,9	2,9	-0,2	0,1	-0,4
Landbouw, bosbouw en visserij	1,5	1,8	-0,4	0,6	0,5
Nijverheid en energie	2,1	2,7	-0,4	0,5	-0,4
waaronder					
industrie	2,1	2,3	-0,1	0,8	-0,4
bouwnijverheid	2,0	3,4	-0,9	0,0	-0,5
Commerciële dienstverlening	1,8	2,8	-0,2	0,5	-0,2
waaronder					
handel	1,6	2,4	-0,5	0,5	-0,1
vervoer en opslag	1,1	2,6	0,2	0,5	-0,4
horeca	0,3	3,0	0,5	-0,1	-1,5
informatie en communicatie	2,6	3,8	-0,8	0,0	-0,6
financiële dienstverlening	2,2	3,2	1,0	0,9	-0,3
specialistische zakelijke diensten	2,2	3,4	-0,1	0,6	0,0
verhuur en overige zakelijke diensten	2,0	2,5	-0,5	0,8	0,0
Niet-commerciële dienstverlening	2,3	3,9	0,4	-0,4	-0,3
waaronder					
openbaar bestuur en overheidsdiensten	2,7	3,3	0,3	-1,0	-0,3
onderwijs	2,3	5,2	0,2	-0,3	-0,9
gezondheids- en welzijnszorg	2,1	3,7	0,5	0,3	0,1
cultuur, recreatie, overige diensten	1,8	2,7	0,7	-0,5	-0,2

¹⁾ Bij gelijkblijvende inkomensbron.

Verskillende koopkrachtontwikkelingen bij bedrijfssectoren

In de jaren voorafgaand aan 2012 zijn er duidelijke verschillen tussen de drie grote bedrijfssectoren in de koopkrachtontwikkeling. In zowel de nijverheid en energie als de commerciële dienstverlening daalde de koopkracht in 2010, maar steeg deze weer in 2011. De grootste koopkrachtdalingen in 2010 werden aangetroffen bij werknemers in de bouw (-0,9 procent) en in de informatie en communicatie (-0,8 procent). Alleen werknemers in de financiële dienstverlening gingen er in 2010 met 1,0 procent duidelijk op vooruit.

In de niet-commerciële dienstverlening was het omgekeerd. Daar verbeterde de koopkracht in 2010 en was er juist in 2011 sprake van een koopkrachtdaling. Deze tegenstelde ontwikkelingen lopen in de pas met de ontwikkelingen in cao-lonen bij overheid en bedrijven. Waren in 2010 de cao-conforme loonstijgingen bij de overheid nog bijna dubbel zo groot als bij bedrijven, in 2011 overtroffen de vastgelegde loonstijgingen van werknemers in bedrijven vele malen die van werkenden bij de overheid.

Koopkrachtontwikkeling in de gezondheids- en welzijnzorg het gunstigst

In 2008 en 2009 steeg de koopkracht in de niet-commerciële dienstverlening aanzienlijk sterker dan in de overige sectoren. Ook in deze jaren waren de cao-conforme loonstijgingen bij de overheid hoger dan bij bedrijven. Vooral het onderwijs kende een gunstige koopkrachtontwikkeling. In 2008 gingen de onderwijskrachten er 2,3 procent op vooruit en in 2009 was dat zelfs 5,2 procent. Maar over de gehele periode 2008-2012 maakten de werknemers in de gezondheids- en welzijnzorg de meest gunstige koopkrachtontwikkeling door. Alleen bij hen nam de koopkracht ieder jaar verder toe.

0,9% koopkrachtdaling
bij werknemers in onderwijs

Crisis drukt koopkracht van zelfstandigen in nijverheid en energie het meest

In 2012 daalde de koopkracht van zelfstandigen in alle vier onderscheiden bedrijfssectoren. Zelfstandigen in de nijverheid en energie kenden met 8,1 procent het grootste koopkrachtverlies, daarna volgden de zelfstandigen in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening met respectievelijk 3,5 en 3,1 procent koopkrachtverlies. De zelfstandigen in de niet-commerciële dienstverlening bleven met 0,5 procent verlies nog het meest verschoond van het slechte economische tij. Gedurende de periode 2008–2012 kenden de zelfstandigen in nijverheid en energie de meest negatieve koopkrachtontwikkeling. Weliswaar konden zij bogen op positieve koopkrachtcijfers in 2008 en 2011 maar waren de verliespercentages over de jaren 2009, 2010 en 2012 in totaliteit toch het hoogst.

3.2.3 Koopkrachtontwikkeling¹⁾ van zelfstandigen per bedrijfssector

	2008	2009	2010	2011	2012*
	% mutatie ten opzichte van een jaar eerder				
Totaal	1,9	-1,1	-0,7	0,0	-2,7
Landbouw, bosbouw en visserij	2,1	-10,3	0,4	0,9	-3,1
Nijverheid en energie	1,5	-5,0	-3,0	0,7	-8,1
Commerciële dienstverlening	1,3	-2,4	-1,7	-1,0	-3,5
Niet-commerciële dienstverlening	1,4	2,2	-1,2	-0,9	-0,5

¹⁾ Bij gelijkblijvende inkomensbron.

4.

Vermogen

In dit hoofdstuk staat het vermogen – het saldo van bezittingen en schulden – van Nederlandse huishoudens centraal. Hoeveel vermogen heeft een huishouden in doorsnee? Waar bestaat dat vermogen uit? Hoeveel huishoudens hebben een onder water staande woning? Hoe is het vermogen tussen huishoudens verdeeld en hoe zit het met de regionale vermogensverdeling?

4.1 Samenstelling vermogen

Eigen woning belangrijkste vermogensbestanddeel

Op 1 januari 2012 hadden huishoudens in Nederland in doorsnee 175 duizend euro aan bezittingen. De eigen woning maakte hiervan 60 procent uit en vormde daarmee het belangrijkste vermogensbestanddeel. Bijna zes op de tien huishoudens hadden een eigen woning. De mediane waarde hiervan bedroeg 231 duizend euro. Van de totale bezittingen bestond bijna 30 procent uit bank- en spaartegoeden en effecten. Ruim twee op de tien huishoudens hadden effecten en bijna iedereen beschikte over een bank- en/of spaarrekening. Het aandeel van het ondernemingsvermogen in de bezittingen was met 2 procent betrekkelijk klein.

De helft van de huishoudens had schulden. Meestal betrof het de hypotheek op de eigen woning. Van de huishoudens had 48 procent een hypotheekschuld met een mediane waarde van 163 duizend euro. Ongeveer 8 procent van de huishoudens had ook andere schulden, zoals schulden voor consumptieve doeleinden.

Vermogen: saldo van bezittingen en schulden

Het vermogen is het verschil tussen bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan uit de eigen woning, bank- en spaartegoeden, effecten, overig onroerend goed, roerende zaken en ondernemingsvermogen. Kapitaal- en pensioenverzekeringen blijven buiten beschouwing. De schulden betreffen de hypotheek voor de eigen woning en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van effecten, schulden voor de tweede woning of ander onroerend goed en schulden volgens de Wet studiefinanciering.

Kleine bedragen niet volledig waargenomen

In de Vermogensstatistiek huishoudens wordt een aantal vermogensbestanddelen niet volledig waargenomen. De waarneming van de zogeheten 'kleine schulden' zoals schulden in verband met consumptief krediet, schulden bij winkels en/of familie is niet volledig. Deze informatie is alleen beschikbaar voor huishoudens met bezittingen boven het vrijstellingsbedrag uit box 3. Voor de overige huishoudens zijn deze schulden niet waargenomen. Deze tekortkomingen hebben tot gevolg dat de omvang van de 'kleine schulden' niet volledig wordt beschreven. Vanaf 2012 worden alle kleine spaartegoeden waargenomen.

4.1.1 Samenstelling van het vermogen van huishoudens, 1 januari 2012*

	Aantal huishoudens		Vermogen			
			totaal	aandeel ¹⁾	gemiddeld	mediaan
	x 1 000	%	mld euro	%	1 000 euro	
Vermogen (bezit - schuld)	7 406	100,0	1 166,3	60,3	157	27
Bezittingen	7 406	100,0	1 933,1	100,0	261	175
financiële bezittingen	7 168	96,8	537,6	27,8	75	14
bank- en spaartegoeden	7 164	96,7	296,8	15,4	41	12
effecten	1 562	21,1	240,8	12,5	154	13
onroerend goed	4 272	57,7	1 320,2	68,3	309	238
eigen woning	4 226	57,1	1 154,0	59,7	273	231
onroerend goed, overig	573	7,7	166,2	8,6	290	169
roerende zaken enz.	308	4,2	35,5	1,8	115	43
ondernemingsvermogen	791	10,7	39,7	2,1	50	9
Schulden	3 697	49,9	766,7	39,7	207	164
hypotheekschuld eigen woning	3 540	47,8	675,2	34,9	191	163
schulden, overig	609	8,2	91,5	4,7	150	38

¹⁾ Aandeel van het vermogensbestanddeel in procenten van de totale bezittingen.

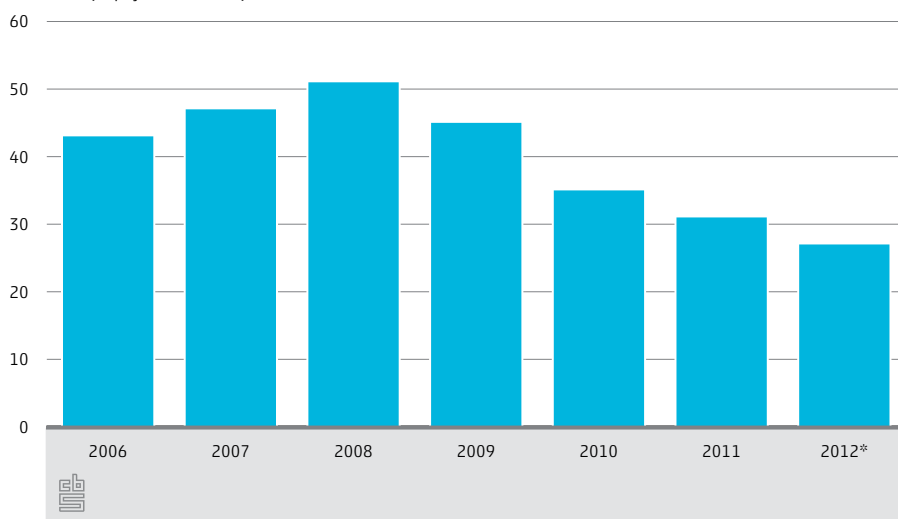
4.2 Vermogensontwikkeling

Vermogen van huishoudens fors gedaald

Sinds het begin van de economische crisis eind 2008 is de vermogenspositie van Nederlandse huishoudens voortdurend verslechterd. Op 1 januari 2012 bedroeg het mediane vermogen van huishoudens 27 duizend euro, begin 2008 was dat nog 51 duizend euro (in prijzen van 2012). De vermogensdaling wordt vooral veroorzaakt door de afname van de waarde van de eigen woning: van 256 duizend euro begin 2008 tot 231 duizend euro begin 2012. Tegelijkertijd steeg de hypotheekschuld van 143 duizend euro naar 163 duizend euro.

4.2.1 Mediane vermogen van huishoudens, 1 januari

1 000 euro (in prijzen van 2012)

4.3 Vermogensverdeling

Steeds meer huishoudens met schulden

Het aantal huishoudens waarvan de schulden groter zijn dan de bezittingen is vanaf begin 2008 sterk toegenomen. Begin 2012 betrof het zo'n 830 duizend huishoudens, bijna 2,5 keer zoveel als in 2008. Vooral in 2009 en in 2010 steeg

het aantal huishoudens met een negatief vermogen fors. De grootste groep huishoudens, bijna een kwart, had een vermogen van 0 tot 5 duizend euro. Ook deze groep is de afgelopen jaren gegroeid.

Het aantal huishoudens met een vermogen van een ton of meer was begin 2012 lager dan begin 2008. Vooral het aantal met een vermogen tussen de 200 duizend en 500 duizend euro is flink afgenomen: van 1,4 miljoen (2008) tot 1,2 miljoen (2012).

4.3.1 Huishoudens naar grootte van het vermogen, 1 januari

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
	x 1 000						
Totaal huishoudens	7 063	7 109	7 166	7 242	7 303	7 337	7 406
Vermogen							
negatief	398	370	357	479	695	767	828
0 tot 5	1 725	1 730	1 675	1 664	1 644	1 705	1 750
5 tot 10	402	382	402	414	419	392	409
10 tot 20	488	466	471	485	479	462	457
20 tot 50	721	721	717	719	713	721	695
50 tot 100	596	595	586	578	592	587	606
100 tot 200	1 006	986	974	971	944	939	928
200 tot 500	1 263	1 343	1 415	1 376	1 290	1 248	1 221
500 tot 1 000	328	366	406	398	365	361	358
1 000 en meer	136	151	164	159	163	154	154

Twee procent met een vermogen van 1 miljoen euro of meer

Begin 2012 had 2 procent van de huishoudens een vermogen van 1 miljoen euro of meer. Dat komt overeen met 154 duizend huishoudens. Dat waren er evenveel als een jaar eerder. Na de flinke toename in 2007 en 2008 bleef het aantal miljonairs-huishoudens in 2009 vrijwel gelijk. In 2010 nam het aantal miljonairs af met 9 duizend.

154 000
miljonairs

Het mediane vermogen van miljonairshuishoudens bedroeg begin 2012 zo'n 1,5 miljoen euro. Het was hiermee ruim 60 keer zo hoog als het vermogen van niet-miljonairs: 24 duizend euro. Miljonairs hebben relatief minder schulden dan niet-miljonairs: 13 procent tegen 47 procent (schuld als percentage van het bezit).

4.4 Onder- en overwaarde eigen woning

Aantal huishoudens met onderwaarde fors gegroeid

Begin 2013 waren er 4,3 miljoen huishoudens met een eigen woning. Bij 1,4 miljoen huishoudens was de waarde van deze woning op dat moment lager dan de fiscale hypotheekschuld. Een jaar eerder waren dit er nog 1,1 miljoen. Er is geen rekening gehouden met opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggings-hypotheek. Sinds het begin van de economische crisis eind 2008 is het aandeel huishoudens met een onderwaarde flink gestegen: van 13 procent tot 34 procent. Het gaat vooral om mensen die vlak voor de crisis een huis hebben gekocht en sindsdien de waarde van hun woning fors hebben zien dalen.

Aanzienlijk minder huishoudens met overwaarde

Bij 2,1 miljoen huishoudens was de waarde van de eigen woning begin 2013 hoger dan de fiscale hypotheekschuld. Dit komt neer op bijna de helft van de huishoudens met een eigen huis en is aanzienlijk minder dan begin 2008. Toen had nog bijna drie kwart van de eigenwoningbezitters overwaarde op de eigen woning.

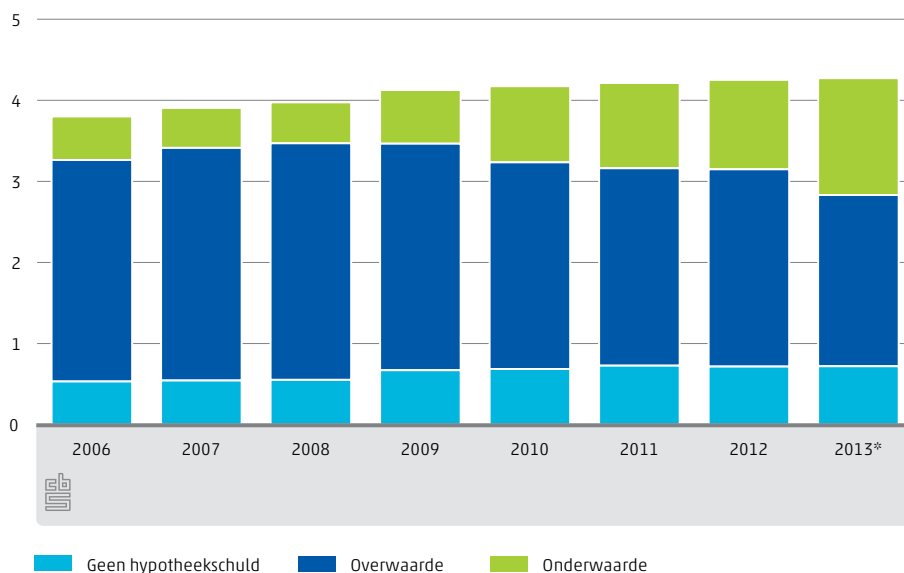
Begin 2013 hadden van de huishoudens met een eigen woning 720 duizend geen hypotheekschuld. Het aantal eigenwoningbezitters zonder hypotheekschuld is van 2008 tot 2011 met ruim 170 duizend toegenomen en is sindsdien stabiel.

Onderwaarde vooral bij jongere huishoudens

Bij ruim twee derde van de huishoudens met onderwaarde, is de hoofdkostwinner jonger dan 45 jaar en is nog niet veel van de hypotheekschuld afgelost. Tegelijkertijd hebben jongere huishoudens ook vaak een hoge lening ten opzichte van het inkomen. Onder 65-plussers is het aandeel met onderwaarde slechts 3 procent.

4.4.1 Fiscale hypotheekschuld ten opzichte van waarde eigen woning, 1 januari

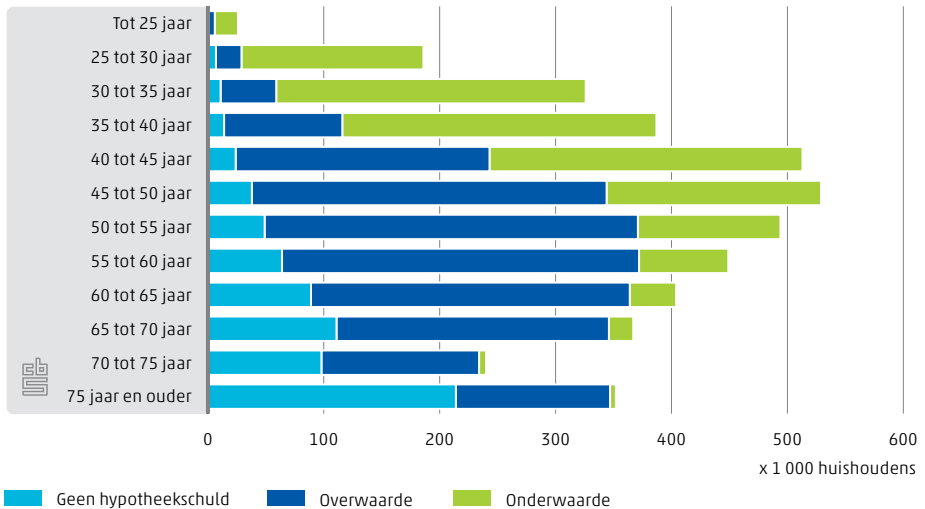
x mln huishoudens

2 100 000
eigenwoningbezitters met overwaarde

4.4.2 Fiscale hypotheekschuld ten opzichte van waarde eigen woning naar leeftijd hoofdkostwinner, 2013*

4.5 Vermogensparade

Net als voor de inkomensverdeling (paragraaf 1.4) kan de parade van Pen ook opgesteld worden voor de vermogensverdeling. In een stoet van één uur trekken eerst dwergen met schulden en uiteindelijk zeer vermogende reuzen voorbij die de vermogensverdeling weerspiegelen.

Het gemiddelde vermogen passeert in de 44ste minuut

Voor het vermogen van huishoudens per 1 januari 2012 begint de parade de eerste 6 minuten onder de grond. Het gaat hier vooral om werknemershuishoudens met een eigen woning waarvan de hypotheek hoger is dan de waarde van de woning. Tevens omvat deze groep betrekkelijk veel zelfstandigen met een negatief vermogen.

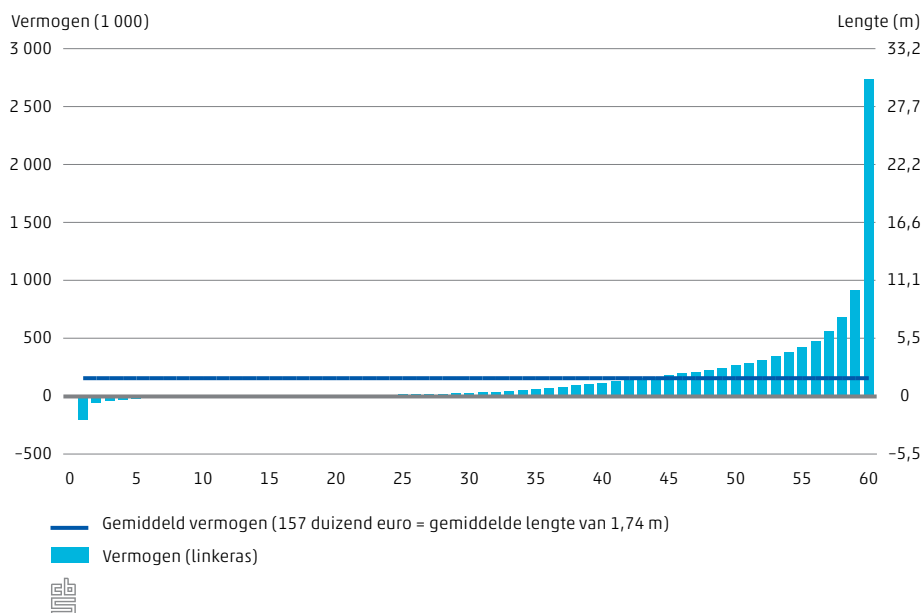
De volgende 10 minuten komen enkel dwergen voorbij. Deze groep huishoudens heeft een vermogen van minder dan 2 duizend euro en bestaat relatief vaak uit huishoudens met een uitkering. Ook zitten er veel alleenstaanden en eenoudergezinnen bij.

Na een half uur, precies op de helft van de stoet, komt een huishouden voorbij met een vermogen van 27 duizend euro. Het huishouden met het gemiddelde vermogen van 157,5 duizend euro passeert pas in de 44^e minuut. In het volgende kwartier groeien de stoetgangers tot vijf keer de gemiddelde lengte. Twee derde van de hoofdkostwinners in deze groep is ouder dan 55 jaar. Ruim 90 procent heeft een eigen woning. In een toenemend aantal gevallen is deze zonder hypotheekschuld of is er sprake van een fikse overwaarde.

Echte reuzen met een vermogen van 2,5 miljoen of meer

In de voorlaatste minuut passeren de eerste reuzen met een gemiddeld vermogen van bijna één miljoen. De laatste minuut is weggelegd voor de echte reuzen. Zij hebben een gemiddeld vermogen van meer dan 2,5 miljoen euro. In deze groep zijn ruim vier op de tien zelfstandige, terwijl een op de drie gepensioneerd is. Het vermogen van de grootste reuzen bestaat voor ruim driekwart uit aandelen- en obligatiebezit en onroerend goed, zoals een tweede woning of winkelpanden.

4.5.1 Parade van Pen, vermogensverdeling van huishoudens, 1 januari 2012*

4.6 Vermogen naar kenmerken van het huishouden

Een derde van de 65-plusshuishoudens heeft meer dan kwart miljoen vermogen

De leeftijd van de hoofdkostwinner van een huishouden is sterk bepalend voor de omvang van het vermogen. De jongste huishoudens hebben nauwelijks vermogen, aangezien dit pas wordt opgebouwd in de loop der jaren. De hoogste vermogens zijn dan ook te vinden in de groep 65-plussers. Zij bezitten vaak een eigen huis en hebben nauwelijks of geen hypotheekschuld meer. Begin 2012 bedroeg het doorsnee-vermogen van huishoudens met een 65-plusser als hoofdkostwinner 107 duizend euro. De helft van de 65-plusshuishoudens had een vermogen van meer dan een ton, bij een derde was dat meer dan een kwart miljoen. Slechts 1 procent had een negatief vermogen.

Eenoudergezin met minderjarige kinderen minst vermogend

De omvang van het vermogen verschilt sterk per type huishouden. Begin 2012 hadden alleenstaanden duidelijk minder vermogen dan meerpersoonshuishoudens, 8 duizend versus 62 duizend euro. Het minst vermogend waren eenoudergezinnen met alleen minderjarige kinderen. Hun mediane vermogen kwam uit op 2 duizend euro. Paren met meerderjarige kinderen waren het meest vermogend. Met 130 duizend euro was hun doorsnee-vermogen 34 duizend euro hoger dan dat van stellen zonder kinderen.

Zelfstandigen behoorlijk vermogend

Bij huishoudens met inkomen uit eigen onderneming bedroeg het mediane vermogen 122 duizend euro. Het betreft hier ook vermogen dat in het bedrijf steekt. Het vermogen van de ondernemers was ruim 100 duizend euro hoger dan dat van werknemershuishoudens. Huishoudens met voornamelijk inkomen uit pensioen waren eveneens relatief vermogend. Met ruim een ton was hun doorsnee-vermogen meer dan drie keer zo hoog als het totale mediane vermogen. Huishoudens in de bijstand hadden nauwelijks vermogen.

4.6.1 Vermogen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 1 januari 2012*

	Aantal huishoudens	Omvang van het huishouden	Gemiddeld vermogen	Mediaan vermogen
	x 1 000	personen	1 000 euro	
Totaal	7 406	2,2	157	27
Samenstelling huishouden				
Alleenstaande	2 670	1,0	94	8
tot 65 jaar	1 819	1,0	58	3
65 jaar en ouder	851	1,0	170	32
Meerpersoonshuishouden	4 736	2,9	193	62
paar, totaal	4 109	2,9	204	77
paar zonder kinderen	2 113	2,0	230	96
hoofdkostwinner tot 65 jaar	1 292	2,0	179	54
hoofdkostwinner 65 jaar en ouder	821	2,0	311	180
paar met alleen minderjarige kinderen	1 341	3,9	141	37
paar met minimaal een meerderjarig kind	655	3,8	252	130
eenouder met alleen minderjarige kinderen	267	2,5	53	2
eenouder met minimaal een meerderjarig kind	225	2,5	139	16
overig meerpersoonshuishouden	136	3,9	231	31
Leeftijd hoofdkostwinner				
Tot 25 jaar	378	1,3	9	1
25 tot 45 jaar	2 442	2,5	60	4
45 tot 65 jaar	2 798	2,4	206	84
65 jaar en ouder	1 788	1,6	246	107
Herkomst hoofdkostwinner				
Nederland	5 940	2,2	177	47
Westers land	734	2,0	128	10
Niet-westers land	732	2,4	27	1
Voornaamste inkomensbron				
Inkomen uit arbeid	3 874	2,5	115	19
Inkomen uit eigen onderneming	867	2,8	350	122
Uitkering of pensioen	2 665	1,6	156	24
waaronder				
uitkering inkomensverzekering	2 158	1,6	190	69
werkloosheidsuitkering	74	1,9	80	5
ziekte/ arbeidsongeschiktheiduitkering	255	1,9	72	4
pensioenuitkering	1 828	1,5	210	101
uitkering sociale voorzieningen (bijstand e.d.)	346	1,8	9	1
Woonsituatie				
Eigenwoning	4 226	2,6	257	143
Huurwoning	3 180	1,7	25	4

4.6.1 Vermogen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 1 januari 2012* (slot)

	Aantal huishoudens	Omvang van het huishouden	Gemiddeld vermogen	Mediaan vermogen
	x 1 000	personen	1 000 euro	
Besteedbaar huishoudensinkomen				
1e 10%-groep (laag)	741	1,3	114	1
2e 10%-groep	741	1,2	60	4
3e 10%-groep	741	1,4	73	8
4e 10%-groep	741	1,8	94	17
5e 10%-groep	741	2,0	117	30
6e 10%-groep	741	2,4	130	41
7e 10%-groep	741	2,7	142	54
8e 10%-groep	741	2,9	169	81
9e 10%-groep	741	3,1	217	121
10e 10%-groep (hoog)	741	3,4	459	220

Hoogste inkomensgroep bezit bijna 30 procent van het totale vermogen

Bijna 30 procent van het totale vermogen is in handen van de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens. Begin 2012 bedroeg hun doorsnee-vermogen 220 duizend euro. In de op een na hoogste inkomensgroep was dat met 121 duizend euro beduidend minder. De 10 procent laagste inkomens hadden in doorsnee 1 500 euro aan vermogen. Hun vermogen was goed voor 7 procent van het totaal.

4.7 Regionale vermogensverdeling

Grote vermogens vooral in Noord-Brabantse gemeenten

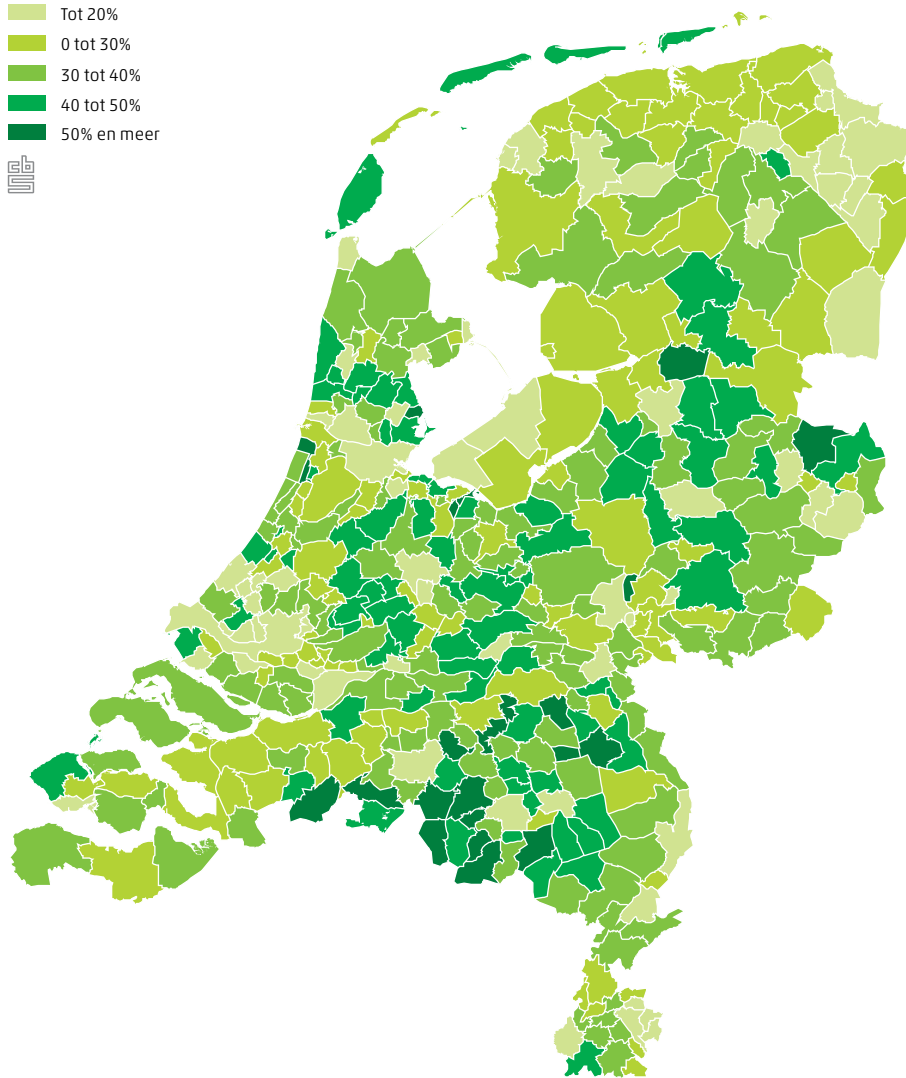
Een kwart van alle huishoudens had begin 2012 een vermogen van meer dan 193 duizend euro. Het hoogste percentage huishoudens met zo'n hoog vermogen werd aangetroffen in Rozendaal. Meer dan 60 procent van de huishoudens in deze gemeente had een hoog vermogen.

In de top-10 staan verder zes gemeenten uit Noord-Brabant: Alphen-Chaam, Haaren, Oirschot, Sint Anthonis, Eersel en Hilvarenbeek. Daarnaast behoren ook Laren, Bloemendaal en Edam-Volendam tot de tien gemeenten met het hoogste aandeel meest vermogende huishoudens.

In Rotterdam woonden naar verhouding de minste huishoudens met een hoog vermogen, ruim 9 procent van de huishoudens had er een vermogen van meer dan 193 duizend euro.

4.7.1 Aandeel vermogende huishoudens¹⁾ per gemeente, 1 januari 2012*

- Tot 20%
- 0 tot 30%
- 30 tot 40%
- 40 tot 50%
- 50% en meer

¹⁾ Huishoudens in de 25%-groep van de hoogste vermogens.

4.7.2 De tien gemeenten met het hoogste en laagste aandeel vermogende huishoudens¹⁾, 1 januari 2012*

Hoogste aandeel		Laagste aandeel	
	%		%
Rozendaal	61,4	Rotterdam	9,2
Alphen-Chaam	58,7	Heerlen	9,7
Laren	58,4	Spijkenisse	9,8
Bloemendaal	57,8	Almere	10,0
Haaren	55,7	Lelystad	10,5
Edam-Volendam	55,7	Den Helder	11,0
Oirschot	55,6	Schiedam	11,0
Sint Anthonis	55,6	Brunssum	11,4
Eersel	54,8	Kerkrade	11,4
Hilvarenbeek	54,7	Enschede	12,4

¹⁾ Huishoudens in de 25%-groep van de hoogste vermogens.

5.

Lage en hoge

welvaart

Dit hoofdstuk bespreekt de groepen aan de onder- en bovenkant van de welvaarts ladder.

Huishoudens met kans op armoede worden in Nederland veelal volgens de lage-inkomensgrens onderscheiden. Daarbij wordt tevens gezien of het lage inkomen een langdurig karakter heeft. Ten behoeve van Europese vergelijkingen worden andere afbakeningen gehanteerd waarbij naast een inkomenscriterium ook beperkingen in gangbare uitgaven en beperkte economische activiteit van het huishouden worden meegewogen.

De bovenkant van de welvaarts ladder is afgebakend op grond van zowel het inkomen als het vermogen: huishoudens die hier tot de top 10 procent behoren zijn als rijk aangemerkt.

5.1 Kans op armoede volgens de lage-inkomensgrens

Aandeel met laag inkomen in 2012 flink gestegen

In 2012 moesten 664 000 van de ruim 7 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen. Dit waren er bijna 90 000 meer dan in het voorafgaande jaar. Daarmee steeg het percentage huishoudens met een laag inkomen flink, en wel van 8,2 procent in 2011 tot 9,4 procent in 2012.

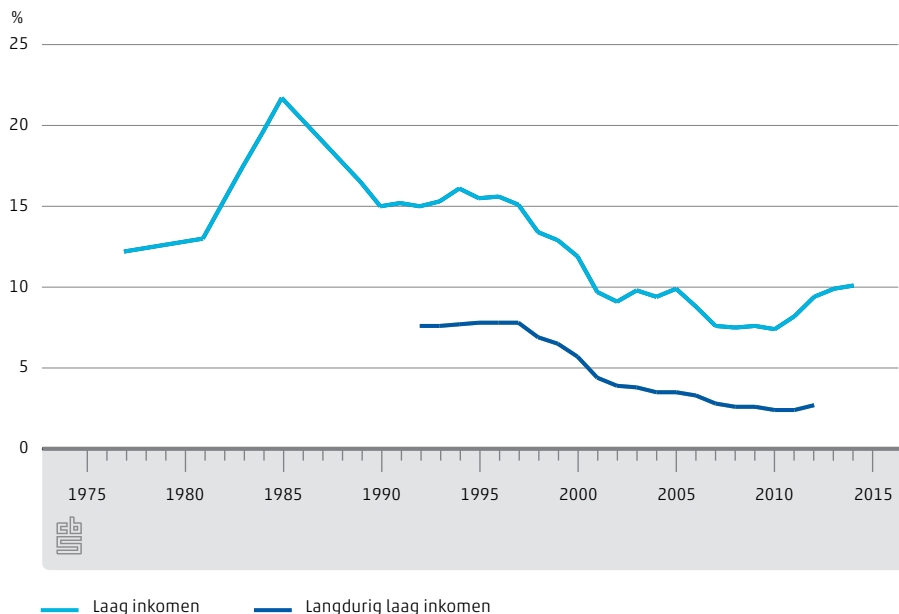
Over langere termijn gezien is het aandeel huishoudens met een laag inkomen aanzienlijk afgenomen. In het midden van de jaren tachtig bereikte het aandeel huishoudens met een laag inkomen de hoogste waargenomen waarde met bijna 22 procent. In jaren negentig lag dit aandeel in doorsnee nog op bijna 15 procent. In het eerste decennium van de 21e eeuw moest gemiddeld 9 procent van de huishoudens rondkomen van een laag inkomen.

Het aandeel huishoudens met een laag inkomen bedroeg in 2000 bijna 12 procent. De belastingherziening in 2001 leidde tot een flinke koopkrachtstijging, waardoor het percentage huishoudens met een laag inkomen in dat jaar flink afnam. Tussen 2002 en 2005 steeg dit percentage onder invloed van de zwakke conjunctuur weer licht. In 2006 en 2007 nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen opnieuw flink af. Dit kwam enerzijds doordat de economie in die jaren weer opbloeiende, anderzijds doordat de koopkracht van enkele groepen die op het sociaal minimum waren aangewezen in die jaren sterk toenam.

Als gevolg van de economische crisis kwam in 2009 aan deze bloei een einde en nam het percentage huishoudens met een laag inkomen licht toe. In 2010 daalde de koopkracht van huishoudens in doorsnee met 0,5 procent. Mede doordat deze daling voor de lagere inkomensklassen beperkt bleef en de werkloosheid iets terugliep, kon het aandeel huishoudens met een laag inkomen zich in 2010 nog stabiliseren en kwam met 7,4 procent zelfs iets lager uit dan in 2009 (7,6 procent). In de tweede helft van 2011 nam de werkloosheid weer toe, terwijl in dat jaar de koopkracht van de totale bevolking in doorsnee met 0,8 procent kromp. Het percentage huishoudens met een laag inkomen steeg hierdoor in 2011 flink tot 8,2 procent.

De koopkracht daalde in 2012 voor de derde keer op rij, ditmaal met 1 procent, en trof de bijstands- en pensioenontvangers in nog sterkere mate, terwijl bovendien de werkloosheid flink steeg. Dit leidde tot een forse toename van het aandeel huishoudens met een laag inkomen. Ramingen van het SCP (zie CBS/SCP, 2013) wijzen uit, dat de stijging van het aandeel huishoudens met een laag inkomen zich in 2013 en 2014 minder sterk zal voortzetten, en wel met respectievelijk 0,5 en 0,2 procentpunt. Hiermee komt het aandeel in 2014 naar verwachting uit op 10,1 procent.

5.1.1 Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen¹⁾

¹⁾ De uitkomsten voor de jaren 1978-1980, 1982-1984 en 1986-1988 zijn middels interpolatie tot stand gekomen. De resultaten voor 2013 en 2014 betreffen een raming van het SCP (zie CBS/SCP, 2013).

Lage-inkomensgrens

Voor het afbakenen van armoede is gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens. De lage-inkomensgrens vertegenwoordigt een vast koopkrachtbedrag en wordt jaarlijks dus alleen voor de prijsontwikkeling aangepast.

In prijzen van het jaar 2012 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 11 850 euro. Per maand komt dit neer op 990 euro.

Voor meerpersoonshuishoudens is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden en aldus vergelijkbaar gemaakt met het welvaartsniveau van een alleenstaande (zie bijlage A).

De op basis van de lage-inkomensgrens afgebakende groepen met een (hoge) kans op armoede hoeven niet noodzakelijkerwijs 'werkelijk' arm te zijn, maar deze afbakening garandeert wel dat de 'werkelijk' armen in grote lijnen in beeld zijn gebracht. Daarbij is ook het aantal jaren dat huishoudens van een laag inkomen moeten rondkomen, in beschouwing genomen. Huishoudens die ten minste vier jaar achtereen moesten rondkomen van een laag inkomen zijn als langdurig laag aangemerkt.

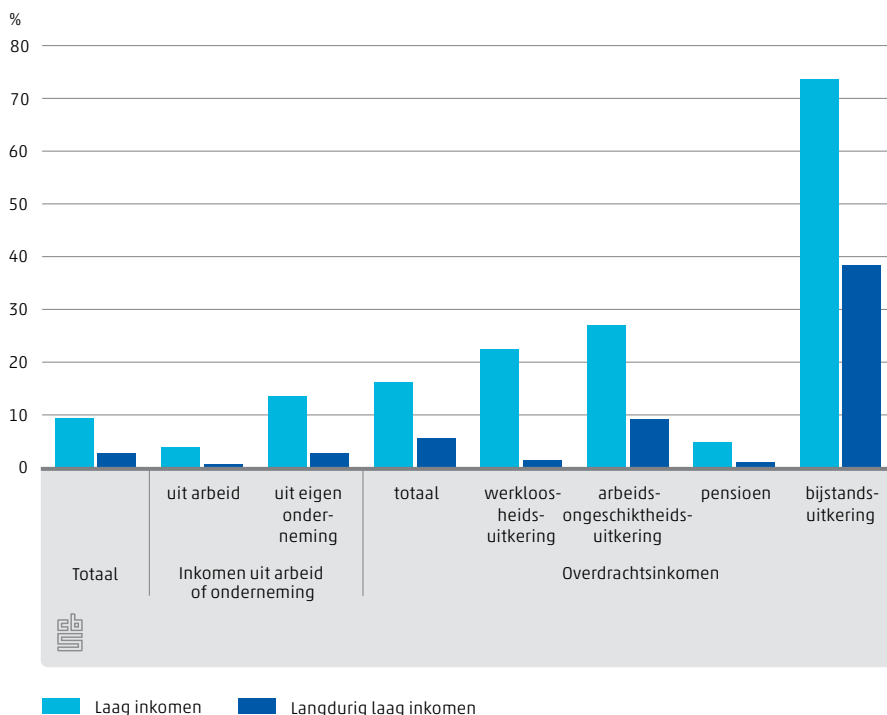
2,7% van de huishoudens
heeft langdurig een laag inkomen

Bijstandsontvangers lopen het meeste risico op armoede

Een laag inkomen komt relatief het meest voor bij huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een uitkering. Bijna drie kwart van de huishoudens die voornamelijk van een bijstandsuitkering moeten rondkomen, had in 2012 een laag inkomen. Bij hen heeft een laag inkomen bovendien betrekkelijk vaak een langdurig karakter. Ook onder ontvangers van een werkloosheidsuitkering of arbeidsongeschiktheidsuitkering lag het aandeel van huishoudens met een laag inkomen met respectievelijk 22,5 procent en 27 procent ruim boven het

gemiddelde. Van de groepen die vooral van een overdrachtsinkomen afhankelijk zijn, namen pensioenontvangers de meest gunstige positie in. Bij hen bedroeg het aandeel met een laag inkomen in 2012 nog geen 5 procent.

5.1.2 Huishoudens met een (langdurig¹⁾) laag inkomen naar voornaamste inkomensbron, 2012*

¹⁾ Huishoudens met niet alleen in 2012, maar ook in de jaren 2009-2011 een laag inkomen.

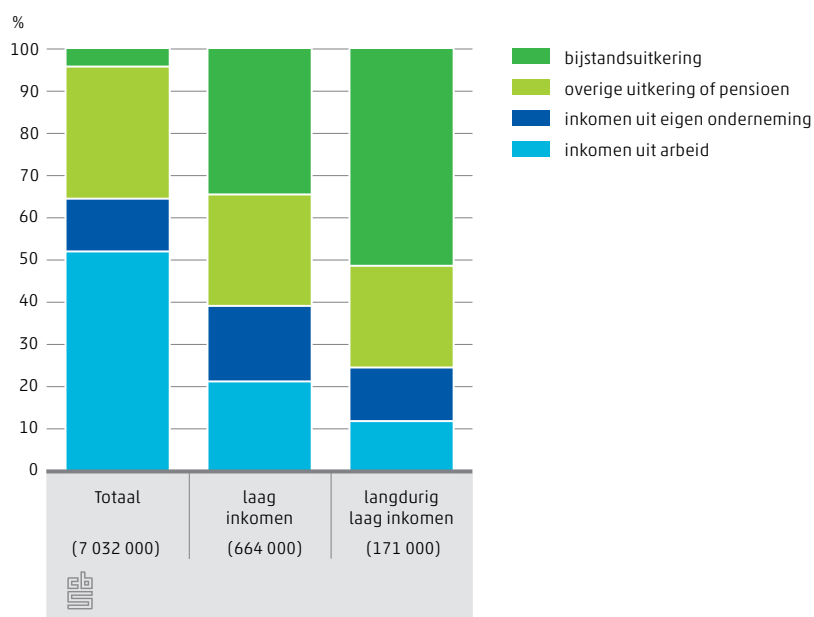
Ook werkenden met een laag inkomen

Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2012 alleen zelfstandigen met een aandeel van 13,5 procent vaker dan gemiddeld een laag inkomen. Het betreft hier zelfstandigen die slechts een geringe winst boekten of met een verlies te kampen hadden. In de meeste gevallen heeft een laag inkomen bij hen geen langdurig karakter: slechts 2,7 procent van alle zelfstandigen had vier jaar of langer achtereen een laag inkomen. Onder huishoudens waarvan het inkomen vooral uit loon bestond, komt een laag inkomen relatief weinig voor. In 2012 moest bijna 4 procent van een laag inkomen rondkomen, terwijl 0,6 procent langdurig een laag inkomen had.

Bijna een kwart van huishoudens met langdurig laag inkomen heeft inkomen uit werk

Van de ruim 7 miljoen huishoudens ontleende bijna 65 procent hun inkomen vooral aan betaald werk. Ofschoon een laag inkomen bij werkenden relatief weinig voorkomt, vormen zij, vanwege hun omvang, een grote groep onder de huishoudens met kans op armoede. In de totale populatie van huishoudens met een laag inkomen betrekken bijna vier op de tien hun inkomen vooral uit werk; in de groep met langdurig een laag inkomen is dit bijna een kwart. Huishoudens van uitkerings- en pensioenontvangers vormen niettemin de meerderheid, zowel in de groep met een laag als in de groep met een langdurig laag inkomen. Ruim de helft van de huishoudens met een langdurig laag inkomen is aangewezen op een bijstandsuitkering.

5.1.3 Huishoudens met een (langdurig¹⁾) laag inkomen naar voornaamste inkomensbron, 2012*

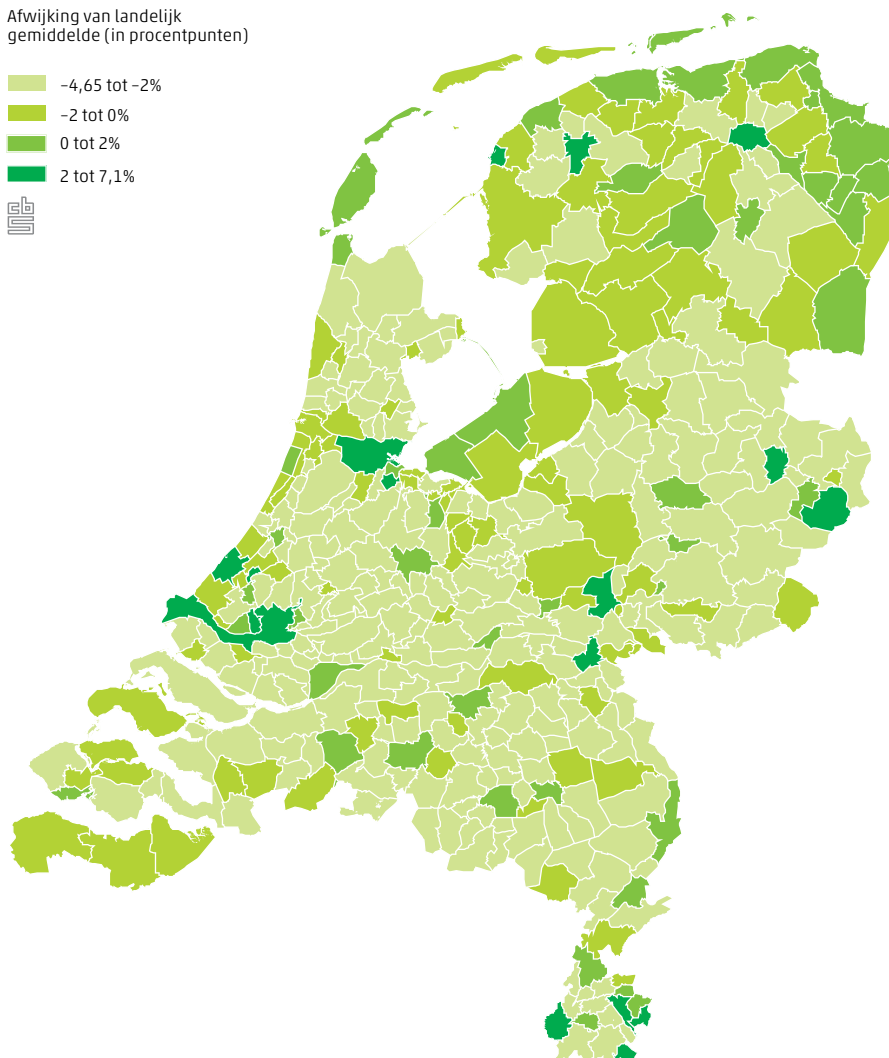

¹⁾ Huishoudens met niet alleen in 2012, maar ook in de jaren 2009–2011 een laag inkomen.

5.1.4 Aandeel huishoudens met een laag inkomen per gemeente, 2011

Afwijking van landelijk gemiddelde (in procentpunten)

- 4,65 tot -2%
- 2 tot 0%
- 0 tot 2%
- 2 tot 7,1%

Armoederisico's vooral hoog in de grote steden

De lage inkomens zijn oververtegenwoordigd in de vier grote steden. Terwijl in deze steden iets meer dan 15 procent van alle huishoudens leven, geven ze onderdak aan bijna een kwart van de huishoudens met een laag inkomen. In 2011 was het aandeel huishoudens met een laag inkomen vooral groot in Amsterdam (15,4 procent), Rotterdam (14,9 procent) en Den Haag (14,0 procent). Het hoge percentage lage inkomens in de grote steden heeft verscheidene

oorzaken. Zo zijn er in de grote steden relatief veel mensen met een bijstands- of werkloosheidsuitkering. Verder hebben ook arbeidsongeschikten en pensioenontvangers hier meer dan elders in het land, een betrekkelijk laag inkomen. Bovendien zijn niet-westerse allochtonen, die relatief vaak over weinig inkomen beschikken, oververtegenwoordigd in de grote steden. Mede doordat in Utrecht het aandeel niet-westerse allochtonen ruim 10 procentpunt lager lag dan in de andere drie grote steden, had Utrecht van de vier grote steden het laagste percentage huishoudens met een laag inkomen (10,1 procent). De stad Groningen nam met 14 procent lage inkomens ook een hoge positie in binnen de gemeentelijke rangorde van armoederisico's. Hoge percentages huishoudens met een laag inkomen, ruim boven het landelijk gemiddelde, worden eveneens aangetroffen in het zuiden van het land en dan met name in de gemeenten Heerlen (13,0 procent) en Kerkrade (11,8 procent), de centra van de voormalige Oostelijke Mijnstreek, en in Vaals (13,7 procent).

5.2 Intensiteit van armoede

Intensiteit van armoede sinds 2010 stabiel, maar stijging bij langdurig laag inkomen

De mediaan van het (gestandaardiseerde) inkomensstekort ten opzichte van de lage-inkomensgrens lag in de jaren 2007–2012 hoger dan in de jaren 2001–2006. Dat betekent dat huishoudens met een laag inkomen over deze gehele periode minder financiële armslag hebben gekregen. De zware recessie in 2009 laat een piek van 150 euro per maand zien in het mediane inkomensstekort van huishoudens met een laag inkomen. Dit kwam vooral door de stijging van het aandeel zelfstandigen in de groep met een laag inkomen: veel meer dan werknemers en uitkeringsgerechtigden, gingen zelfstandigen er in 2009 in inkomen op achteruit. Daardoor zakten verhoudingsgewijs veel ondernemershuishoudens onder de lage-inkomensgrens en trokken ze vanwege hun vaak negatieve inkomen het mediane tekort naar beneden. In de jaren daarna steeg het aandeel van uitkeringsontvangers in de groep met een laag inkomen, waardoor het inkomensstekort zich op een lager niveau kon stabiliseren.

Voor de huishoudens die langdurig van een laag inkomen moesten rondkomen, lag het mediane inkomensstekort ten opzichte van de lage-inkomensgrens in de periode 2009–2012 zo'n twintig à vijftig euro per maand lager dan bij de totale groep met een laag inkomen. Dat kwam vooral doordat de eerste groep

relatief veel huishoudens bevat die zijn aangewezen op een bijstandsuitkering. Tegelijkertijd zijn er bij de langdurig lage inkomens naar verhouding weinig huishoudens met een groot inkomenstekort zoals zelfstandigen die veelal alleen incidenteel met verliezen te maken hebben.

Het mediane maandelijkse inkomenstekort bij de huishoudens met een langdurig laag inkomen steeg zowel in 2011 als in en 2012 met 10 euro. De stijging van het tekort komt vooral op het conto van de koopkrachtdaling van bijna één procent in 2011 en anderhalf procent in 2012 bij huishoudens met bijstand. Zij vormen de hoofdmoot van huishoudens met een langdurig laag inkomen.

5.2.1 Mediaan van inkomenstekort ten opzichte van lage-inkomensgrens

	Bedrag per maand ¹⁾		In % van lage-inkomensgrens	
	totaal	waaronder langdurig laag inkomen	totaal	waaronder langdurig laag inkomen
	euro		%	
2001	90	80	9,1	8,1
2002	90	80	9,2	8,2
2003	100	80	10,6	8,4
2004	110	90	10,9	8,7
2005	110	110	11,2	11,1
2006	120	100	11,9	9,8
2007	130	90	13,3	8,7
2008	140	100	14,3	9,8
2009	150	100	15,3	9,7
2010	130	90	13,3	9,0
2011	130	100	13,3	10,2
2012*	130	110	13,5	11,4

¹⁾ Gestandaardiseerd, in prijzen van 2012.

Intensiteit van armoede

De intensiteit van armoede is het inkomenstekort ten opzichte van de hier gebruikte armoedegrens, de lage-inkomensgrens. De intensiteit is niet als het gemiddelde tekort bepaald, omdat grote tekorten (bijvoorbeeld bij zelfstandigen met een flink verlies) dan te zeer het beeld voor de gehele groep zouden gaan bepalen. Voor groepen wordt de doorsnee-waarde daarom bepaald als de mediaan van het (gestandaardiseerde) inkomenstekort. De mediaan is de middelste waarneming, nadat alle bedragen van laag naar hoog gerangschikt zijn.

5.3 Dynamiek van armoede

In 2012 laagste uitstroom sinds 2001

Door dynamiek in het inkomen komt jaarlijks een grote stroom op gang van mensen in en uit de groep met een laag inkomen. Gemiddeld over de jaren 2001–2012 bedroeg de jaarlijkse in- en uitstroom ruim 40 procent van de totale bevolking met kans op armoede. Bijna zes op de tien personen waren doorstromers: zij bleven minstens twee jaar achtereen deel uitmaken van de groep met een laag inkomen. In de periode 2001–2012 was de instroom in de jaren 2003, 2005, 2009, 2011 en 2012 groter dan de uitstroom, en steeg per saldo de absolute omvang van de groep met kans op armoede. Verreweg de grootste toename met 177 duizend personen vond plaats in 2012. De stijging van de instroom in 2011 en 2012 ging vergezeld van een relatief geringe uitstroom. In 2012 was deze met 366 duizend mensen het laagst sinds 2001. De instroom herbergde bovendien veel mensen die in recente jaren al een laag inkomen hadden. Zo moesten van de ruim half miljoen mensen die zich in 2011 bij de groep met kans op armoede voegden, er 152 duizend ook twee of drie jaar eerder al van een laag inkomen rondkomen.

5.3.1 Stand en stromen van personen met een laag inkomen

	Stand, voor- gaand jaar	Uitstroom (-)	Doorstroom	Instroom (+)	waaronder terugval ¹⁾	Stand, lopend jaar
	x 1 000					
2001	1559	750	808	448	139	1256
2002	1256	516	740	496	174	1237
2003	1237	438	798	545	170	1343
2004	1343	565	778	535	145	1313
2005	1313	534	779	559	164	1339
2006	1339	608	731	468	159	1199
2007	1199	543	656	401	132	1057
2008	1057	436	621	428	136	1049
2009	1049	439	610	469	129	1079
2010	1079	478	601	436	126	1037
2011	1037	396	641	511	152	1152
2012*	1152	366	786	544	141	1329
	% ²⁾					
2001–2012*	100	41	59	41	12	100

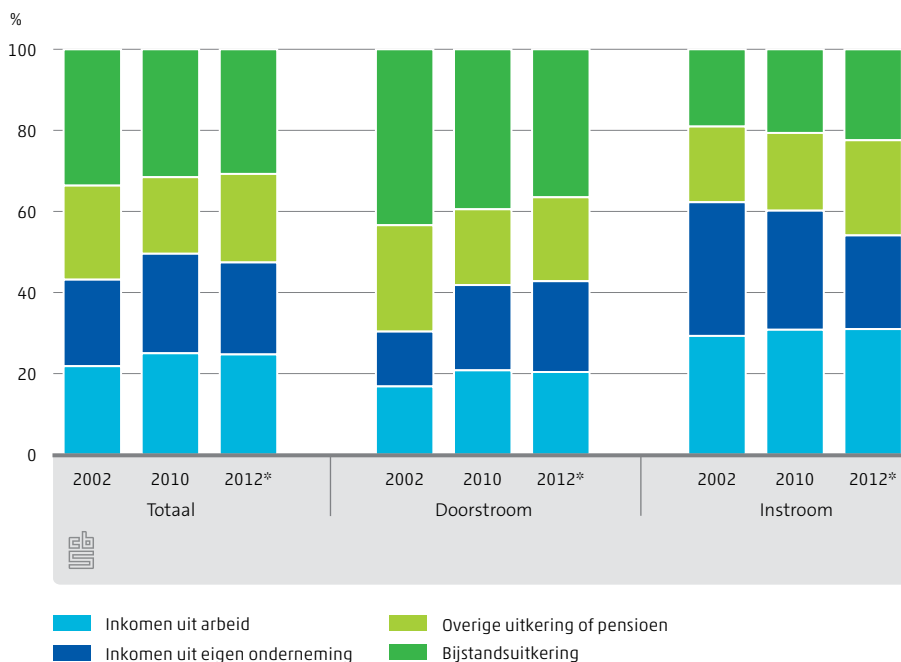
¹⁾ Personen die opnieuw onder de armoedegrens zijn gekomen, nadat zij twee of drie jaar eerder ook tot die groep behoorden.

²⁾ Gemiddeld percentage over de periode 2001–2012. De uitstroom is hierbij gerelateerd aan de stand van het voorafgaande jaar, de doorstroom en instroom aan de stand van het lopende jaar.

Steeds meer uitkeringsontvangers onder instromers

De doorstromers en instromers verschillen qua inkomensachtergrond. Bij de groep instromers zijn de mensen die deel uitmaken van huishoudens met een inkomen uit arbeid of eigen onderneming oververtegenwoordigd. Wel is het aandeel van mensen met inkomen uit werk in de instroom tussen 2010 en 2012 gedaald ten koste van de groep met een uitkering of pensioen. Bij de doorstromers domineren door de jaren heen juist de mensen die afhankelijk zijn van een uitkering of pensioen. Hun aandeel is al jaren dalende zodat het aandeel met inkomen uit arbeid of een eigen onderneming toeneemt onder doorstromers. Deze trend heeft zich ook tussen 2010 en 2012 doorgezet. Het totaal van doorstroom en instroom, laat tussen 2010 en 2012 een lichte stijging zien van het aandeel met vooral een uitkering of pensioen.

5.3.2 Doorstroom en instroom van personen onder lage-inkomensgrens naar inkomensbron van het huishouden

5.4 Armoede en bijzondere bijstand

Uitgekeerde bijzondere bijstand piekt in 2010

Inclusief de langdurigheidstoeslag werd in 2008 door de Nederlandse gemeenten in totaal 285 miljoen euro aan bijzondere bijstand uitgekeerd. Dit bedrag liep op naar 320 miljoen in 2010, maar daalde vervolgens naar 265 miljoen in 2012. Huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens ontvingen 150 miljoen aan bijzondere bijstand in 2008 en 159 miljoen in de jaren 2010 en 2012. De aan lage inkomens uitgekeerde langdurigheidstoeslag liep wel steeds verder op, van 24 miljoen in 2008 naar respectievelijk 43 miljoen in 2010 en 45 miljoen in 2012.

Bijzondere bijstand

Naast algemene bijstand kent de Wet Werk en Bijstand (WWB) ook bijzondere bijstand. Deze wordt verleend voor bijzondere kosten, die worden veroorzaakt door bijzondere omstandigheden van het individuele geval en die de draagkracht van de aanvrager te boven gaan. Denk bijvoorbeeld aan vergoeding voor schoolreisjes of het lidmaatschap van een sportclub. Maar ook vergoeding voor de eigen bijdrage thuiszorg, brillen, hoortoestellen en orthopedisch schoeisel of bedrijfskapitaal aan zelfstandigen. Bijzondere bijstand kan zowel in geld als in natura worden uitgekeerd en kan zowel eenmalig als periodiek worden verstrekt. De langdurigheidstoeslag ofwel de (jaarlijkse) eenmalige uitkering voor huishoudens die langdurig (doorgaans drie jaar of langer) moeten rondkomen van een inkomen op of iets boven het beleidsmatig minimum is ook een vorm van bijzondere bijstand. In de toekenning van bijzondere bijstand zit een zekere regionale ongelijkheid, omdat gemeenten verschillende criteria hanteren. Zo kende de kritische (langdurige) inkomensondergrens voor toekenning van langdurigheidstoeslag gedurende 2007 en 2012 een regionale bandbreedte van tussen de 100 en 120 procent van het beleidsmatig minimum.

In deze paragraaf blijft de bijzondere bijstand beperkt tot de opgetelde posten eenmalige bijzondere bijstand, periodieke bijzondere bijstand en langdurigheidstoeslag met daarbij een aparte specificatie van de langdurigheidstoeslag. Vanwege het ontbreken van geldige metingen konden cijfers over de zogeheten categoriale bijzondere bijstand ofwel de specifieke ondersteuning voor de doelgroep chronisch zieken en gehandicapten met weinig inkomen niet in de cijfers worden meegenomen.

Ruim een op de vier huishoudens met een laag inkomen ontvangt bijzondere bijstand

Van de huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens ontving in de periode 2007–2012 ruim een kwart bijzondere bijstand, waarvan vanaf 2009 iets meer dan de helft onder meer een langdurigheidstoeslag. De gemiddelde bedragen piekten in 2010, maar in 2011 en 2012 zakten de verstrekte bedragen weer in, terwijl het aantal huishoudens met een laag inkomen in deze jaren juist fors toenam.

5.4.1 Huishoudens met een (langdurig¹⁾) laag inkomen met bijzondere bijstand

	Huishoudens	waaronder met bijzondere bijstand		waaronder met langdurigheidstoeslag	
		aandeel	gemiddeld bedrag	aandeel	gemiddeld bedrag
		x 1 000	%	euro	%
Laag inkomen					
2007	515	27,0	860	.	.
2008	515	26,7	1 090	12,1	390
2009	527	28,1	1 060	16,5	440
2010	514	29,0	1 070	17,9	470
2011	575	27,3	860	16,9	450
2012*	664	26,9	890	15,9	420
Langdurig laag inkomen					
2007	172	45,7	740	.	.
2008	163	44,2	770	27,5	380
2009	157	46,7	780	34,7	410
2010	149	49,5	900	38,5	450
2011	154	47,9	720	37,5	440
2012*	171	46,3	700	36,2	420

¹⁾ Huishoudens met ten minste vier jaar achtereenvolgens een laag inkomen.

Langdurig lage inkomens ontvangen het vaakst bijzondere bijstand

Relatief de meeste ontvangers van bijzondere bijstand zijn terug te vinden bij huishoudens die al ten minste vier jaar van een laag inkomen moesten rondkomen. Bijna de helft van deze huishoudens werd in de periode 2007–2012 jaarlijks met bijzondere bijstand extra financieel ondersteund door de gemeente. Vanaf 2009 betrof dat in drie van de vier gevallen onder meer een langdurigheidstoeslag. Deze is dan ook bedoeld om huishoudens met langdurig beperkte financiële

middelen iets meer speelruimte te geven. De langdurigheidstoeslag voorziet bij de langdurig lage inkomens gemiddeld in ruim de helft van de jaarlijks uitgekeerde bijzondere bijstand. Ook aan de huishoudens met een langdurig laag inkomen werd in 2010 naar verhouding de meeste bijzondere bijstand uitgekeerd.

5.5 Risico op armoede of sociale uitsluiting in Europa

Eén op de vier Europeanen loopt risico op armoede of sociale uitsluiting

In 2012 hadden bijna 123 miljoen inwoners van de Europese Unie (EU-27) kans op armoede of sociale uitsluiting volgens geldende EU-criteria. Dit komt neer op bijna een kwart van de bevolking. Nederland kende met 15 procent het laagste percentage inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Ook in Tsjechië en in de Scandinavische lidstaten was het risico relatief klein. In de recentelijk toegetreden lidstaten Bulgarije en Roemenië waren de risico's veel groter. Zo liep in Bulgarije bijna de helft van de bevolking risico op armoede of sociale uitsluiting. Volgens Europese maatstaven is hiervan sprake als men een:

1. een risico op (inkomens)armoede loopt en/of
2. ernstig achtergesteld is in het bezit van gangbare goederen en diensten en/of
3. tot een huishouden behoort waarvan de werkintensiteit laag is.

15% van de Nederlanders
loopt risico armoede of sociale uitsluiting

5.5.1 Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-staten, 2012*

	(1) Risico op armoede	(2) Ernstig achter- gesteld in gangbare goederen/diensten	(3) In huishouden met lage werkintensiteit	(1) en/of (2) en/of (3) Risico op armoede of sociale uitsluiting
	%			
EU-27	16,9	9,9	10,3	24,8
<i>Nederland</i>	10,1	2,3	8,9	15,0
Tsjechië	9,6	6,6	6,8	15,4
Zweden	14,1	1,3	5,7	15,6
Finland	13,2	2,9	9,3	17,2
Luxemburg	15,1	1,3	6,1	18,4
Oostenrijk	14,4	4,0	7,7	18,5
Denemarken	13,1	2,8	11,3	19,0
Frankrijk	14,1	5,3	8,4	19,1
Duitsland	16,1	4,9	9,9	19,6
Slovenië	13,5	6,6	7,5	19,6
Slowakije	13,2	10,5	7,2	20,5
België	14,8	6,5	14,1	21,6
Malta	15,1	9,2	9,0	23,1
Estland	17,5	9,4	9,1	23,4
Verenigd Koninkrijk	16,2	7,8	13,0	24,1
Portugal	17,9	8,6	10,1	25,3
Polen	17,1	13,5	6,9	26,7
Cyprus	14,7	15,0	6,5	27,1
Spanje	22,2	5,8	14,3	28,2
Ierland ¹⁾	15,2	7,8	24,2	29,4
Italië	19,4	14,5	10,3	29,9
Hongarije	14,0	25,7	12,8	32,4
Litouwen	18,6	19,8	11,4	32,5
Griekenland	23,1	19,5	14,2	34,6
Letland	19,2	25,6	11,7	36,2
Roemenië	22,6	29,9	7,4	41,7
Bulgarije	21,2	44,1	12,5	49,3

Bron: Eurostat.

¹⁾ De cijfers van Ierland hebben betrekking op 2011.

1. Risico op armoede

De hoogte van het inkomen is een belangrijke graadmeter voor het risico op armoede of sociale uitsluiting. Voor bijna 17 procent van de bevolking in de Europese Unie was het inkomen dermate laag dat er sprake was van een risico op armoede. Dit betekent dat het inkomen lager was dan 60 procent van het doorsnee inkomen. Deze relatieve grens wordt per land bepaald en is dus sterk afhankelijk van het aldaar geldende welvaartsniveau.

2. Ernstige achterstelling

Een tekort aan inkomen kan er toe leiden dat huishoudens niet kunnen beschikken over duurzame goederen zoals een auto, televisie, telefoon of een wasmachine. Zelfs een warme maaltijd om de dag, een week op vakantie of het verwarmen van de woning zit er financieel niet voor iedereen in. Verder is het mogelijk dat men vanwege financiële beperkingen geen onverwachte noodzakelijke uitgaven kan doen of achterstanden heeft bij de betaling van de maandelijkse woonlasten. Ernstige achterstelling houdt in dat men met ten minste vier van bovengenoemde financiële beperkingen kampt.

3. Lage werkintensiteit

Omdat werkloosheid vaak gepaard gaat met armoede en sociale uitsluiting beschrijft de derde indicator het aandeel inwoners dat behoort tot een huishouden waarvan de volwassenen niet of nauwelijks werkzaam zijn. Met spreekt in Europees verband dan van huishoudens met een lage werkintensiteit.

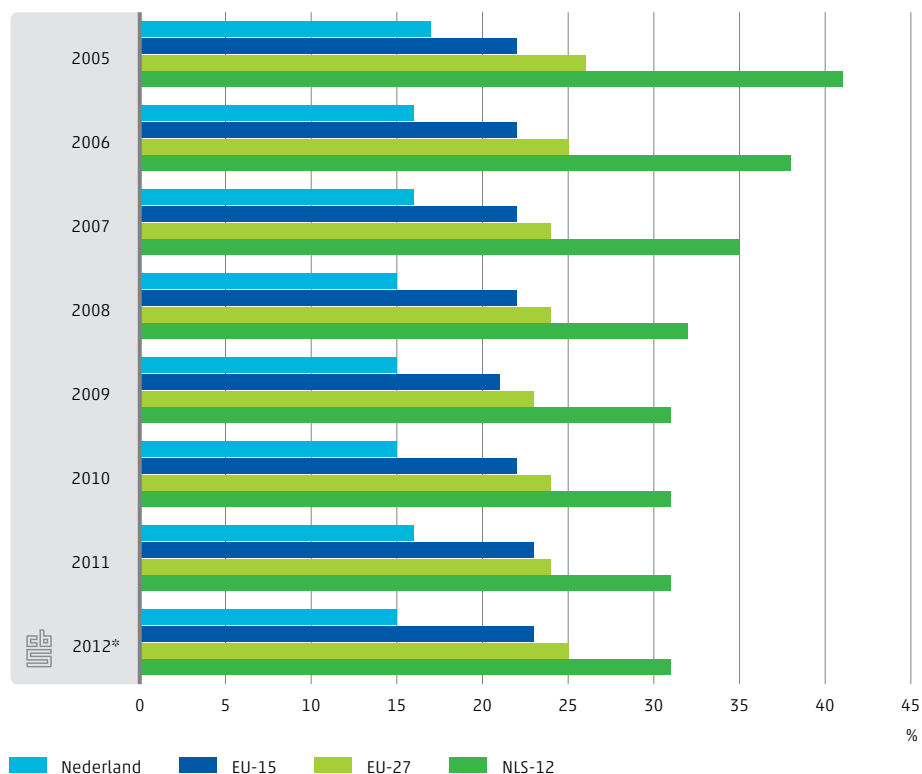
Risico op armoede of sociale uitsluiting neemt toe in de Europese Unie

Door het uitbreken van de economische crisis kwam in de Europese Unie een einde aan de jarenlange daling van het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Het aandeel van de EU-bevolking dat risico liep, steeg van 23,2 procent in 2009 tot 24,7 procent in 2012, het hoogste niveau sinds de eerste meting in 2005. Het risico nam vooral toe in de vijftien oude lidstaten (EU-15). Hier steeg het aandeel inwoners met een risico op armoede of sociale uitsluiting van 21,3 naar 23,1 procent. In de 12 nieuwe lidstaten (NLS-12) nam het risico weliswaar niet toe, maar maakte de crisis wel een eind aan een jarenlange daling hiervan. In de periode 2005–2009 daalde in deze landen het percentage inwoners met risico op armoede of sociale uitsluiting van 41 naar 31 procent. Daarna bleef het percentage stabiel. Vanaf 2008 stabiliseerde ook in Nederland het percentage tot een niveau van rond de 15 procent na een lichte daling eerder.

Armoederisico in Nederland volgens Europees criterium stabiel

De economische crisis heeft ertoe geleid dat de levensstandaard in veel lidstaten afnam. Hierdoor daalde het doorsnee inkomen en dus ook de hoogte van gehanteerde armoedegrenzen in de desbetreffende lidstaten. Mede hierdoor nam het risico op armoede (1) in de EU nauwelijks toe. Gedurende de gehele periode 2005-2012 lag het percentage van de EU-bevolking met een risico op armoede tussen de 16 en 17 procent. Ook in Nederland nam dit niet toe. In 2012 had Nederland met ruim 10 procent een relatief klein aandeel inwoners met een risico op armoede. Alleen in Tsjechië was dit aandeel kleiner.

5.5.2 Personen met risico op armoede en/of sociale uitsluiting

Zelden ernstige financiële beperkingen in Nederland

Sinds het uitbreken van de crisis is vooral het aandeel van de EU-bevolking dat te maken heeft met ernstige achterstelling (2) toegenomen. In 2012 was bijna een op de tien EU-inwoners ernstig achtergesteld in het bezit van gangbare goederen en diensten. In 2009 was dat nog 8 procent. Vooral in de nieuwe lidstaten zagen de inwoners zich hiermee geconfronteerd. In Bulgarije had 44 procent van de bevolking te maken met ernstige financiële beperkingen. Van de oude lidstaten kende Griekenland met bijna 20 procent het hoogste percentage. In Nederland was dat met ruim 2 procent veel minder. Luxemburg en Zweden kenden nog lagere percentages.

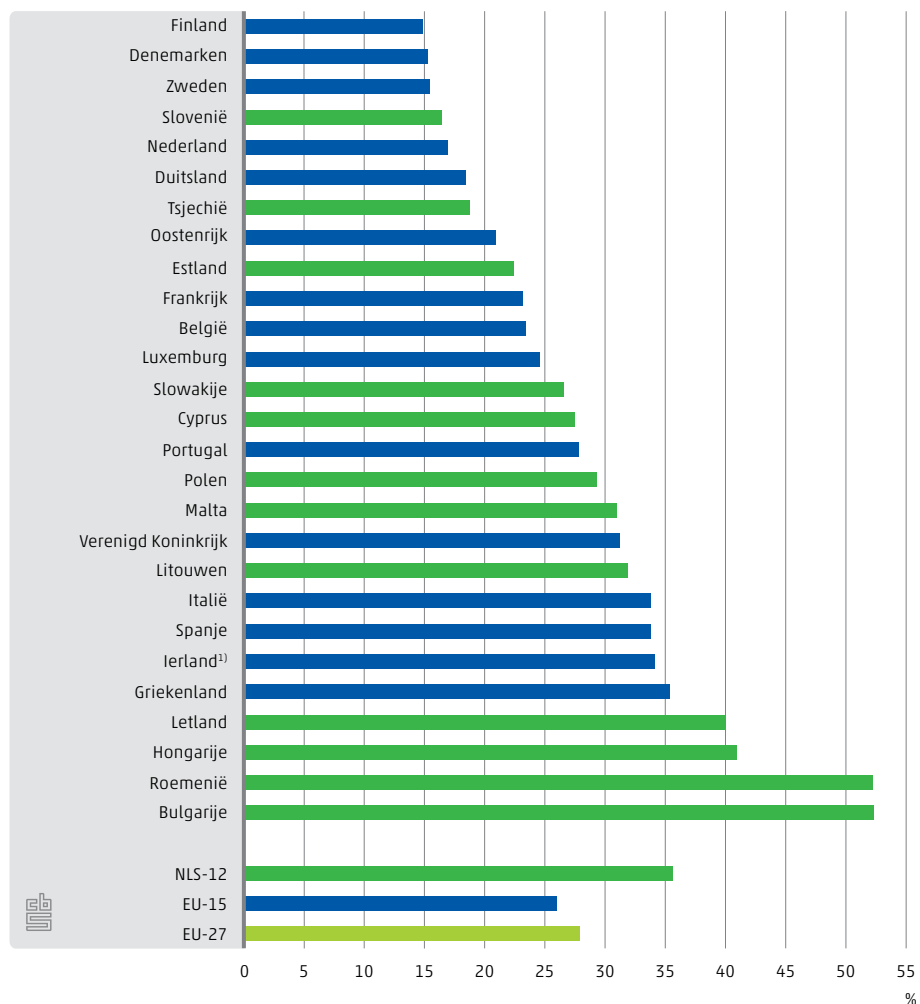
Werkintensiteit in Nederland nauwelijks hoger dan Europees gemiddelde

In 2012 behoorde ruim 10 procent van de EU-bevolking tot een huishouden met een lage werkintensiteit, een lichte toename ten opzichte van 2009. Nederland lag met bijna 9 procent net onder het gemiddelde. In Ierland was het aandeel met bijna een kwart het grootst.

Bijna drie op de tien kinderen in de EU lopen risico op armoede of sociale uitsluiting.

In 2012 liep 28 procent van de kinderen (0 tot 18 jaar) in de EU een risico op armoede of sociale uitsluiting. De hoogste percentages werden genoteerd in de recent toegetreden lidstaten Bulgarije en Roemenië (beiden ruim 52 procent). Nederland had met bijna 17 procent een relatief klein aandeel kinderen dat risico liep. Alleen in de Scandinavische lidstaten en Slovenië was dit aandeel lager. Ook in Duitsland en Tsjechië was het percentage kinderen met een risico op armoede of sociale uitsluiting relatief klein.

5.5.3 Kinderen (0 tot 18 jaar) met een risico op armoede of sociale uitsluiting in EU-staten, 2012*

Bron: Eurostat.

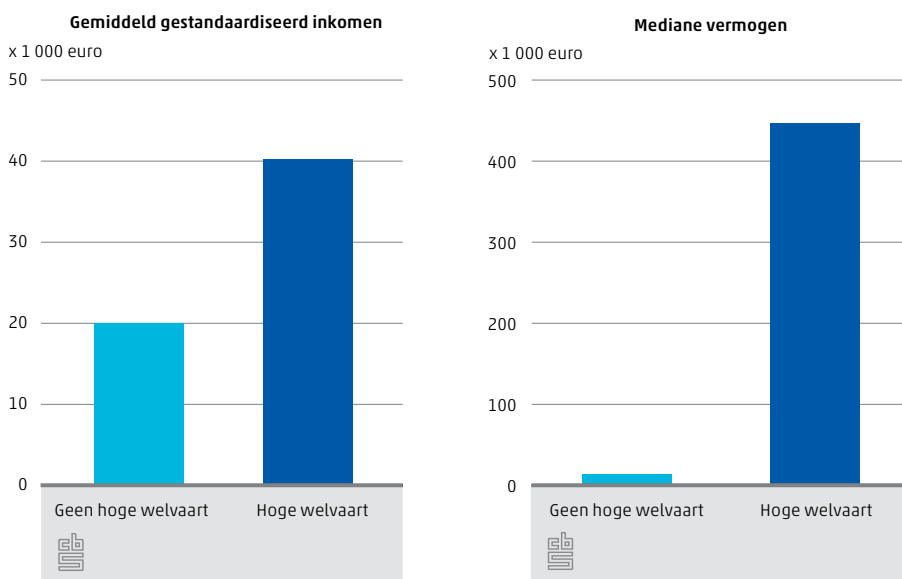
¹⁾ De cijfers van Ierland hebben betrekking op 2011.

5.6 Huishoudens met hoge welvaart

Kloof in welvaart vooral een kwestie van vermogen

Eind 2011 telde Nederland 7,4 miljoen huishoudens. Een op de tien huishoudens had een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen (zie kader paragraaf 1.1) van meer dan 37,0 duizend euro, terwijl een even grote groep over een vermogen beschikte van boven de 397 duizend euro. Deze groepen overlappen elkaar deels: 250 duizend huishoudens hadden zowel een hoog inkomen als een groot vermogen. Dat komt neer op 3,4 procent van alle huishoudens. In totaal kwam het aantal huishoudens met hoge welvaart uit op 1,2 miljoen. Dat is een op de zes huishoudens.

5.6.1 Inkomen (2011) en vermogen (1 januari 2012) van huishoudens naar welvaartspositie

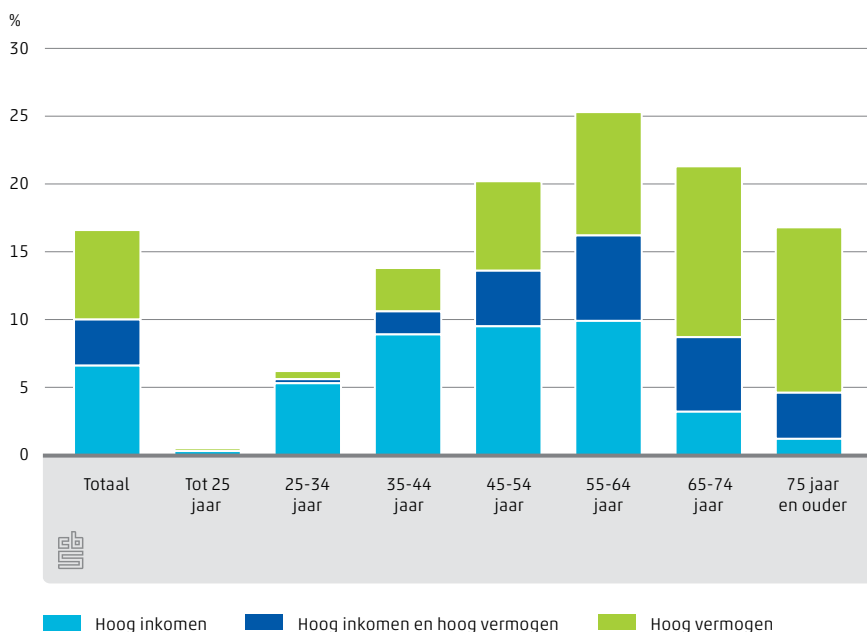

Huishoudens met hoge welvaart

Een huishouden heeft een hoge welvaart als het deel uitmaakt van de 10 procent huishoudens met de hoogste (gestandaardiseerde) inkomens of behoort tot de 10 procent huishoudens met de grootste vermogens. In 2012 betrof het 16,6 procent van de huishoudens.

Het gemiddelde inkomen van de meest welvarende huishoudens was in 2011 tweemaal zo hoog als dat van huishoudens met minder welvaart: 40,3 duizend euro tegenover 20 duizend euro. Bij het vermogen was het verschil nog vele malen groter. Het mediane vermogen in de hoge-welvaartsgroep was 447 duizend euro, terwijl dat van de minder welvarenden 14 duizend euro bedroeg. De meest welvarende huishoudens namen in 2011 zo'n 29 procent van het totaal aan inkomen voor hun rekening en maar liefst 66 procent van het totale vermogen.

5.6.2 Huishoudens met hoge welvaart naar leeftijd hoofdkostwinner, 2011

Hoogste welvaart rond het zestigste levensjaar

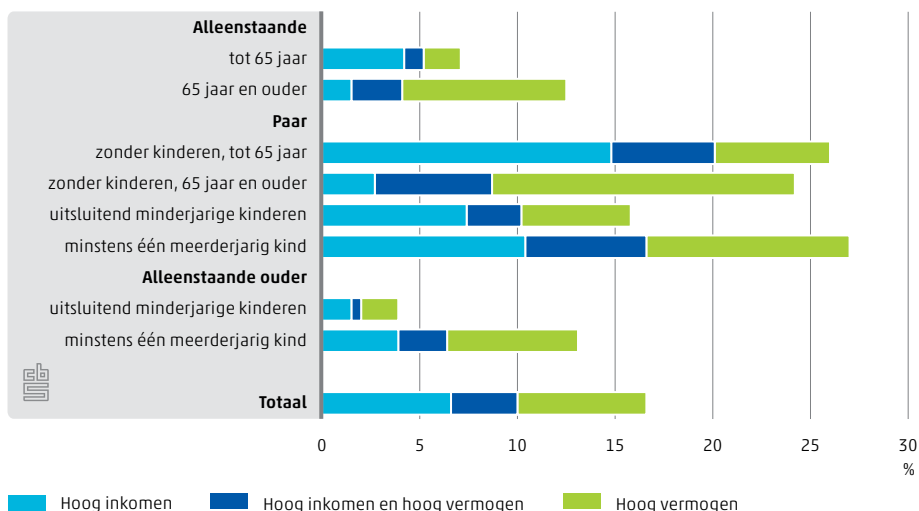
De hoogte van het inkomen en vermogen varieert per levensfase. Bij jonge huishoudens is het aandeel met een hoge welvaart het kleinst. Als er bij deze groep al sprake is van hoge welvaart, komt dit overwegend door een hoog inkomen. Gedurende hun levensloop gaan steeds meer mensen meer verdienen. Onder meer door hun toenemende werkervaring schuiven ze immers door naar beter betaalde functies. In de loop van jaren bouwen velen daarbij een alsmaar groter vermogen op door te sparen en het afbetalen van de hypotheek. Zo neemt het aandeel huishoudens met een hoge welvaart per leeftijdsgroep toe. Het hoogst is dit in de leeftijdsgroep rond 60 jaar. In 2011 kon een kwart van deze

huishoudens zich tot de meest welvarende van ons land rekenen. Na pensionering is het inkomen doorgaans een stuk lager. Een hoge welvaart bij 65-plussers is dan ook relatief vaak een gevolg van een groot vermogen, vooral voortkomend uit het bezit van een eigen woning.

Weinig welvarenden onder alleenstaande ouders met jonge kinderen

Vooral stellen zonder (thuiswonende) kinderen of met thuiswonende kinderen van 18 jaar en ouder zijn dikwijls welgesteld. Ruim een kwart van hen behoorde in 2011 tot de groep met de hoogste welvaart. Het aandeel met hoge welvaart is daarentegen klein in huishoudens die zijn aangewezen op het inkomen van één persoon. Van de alleenstaanden tot 65 jaar was slechts 7 procent zeer welvend en van de alleenstaande ouders met minderjarige kinderen 4 procent.

5.6.3 Huishoudens met hoge welvaart naar samenstelling van het huishouden, 2011

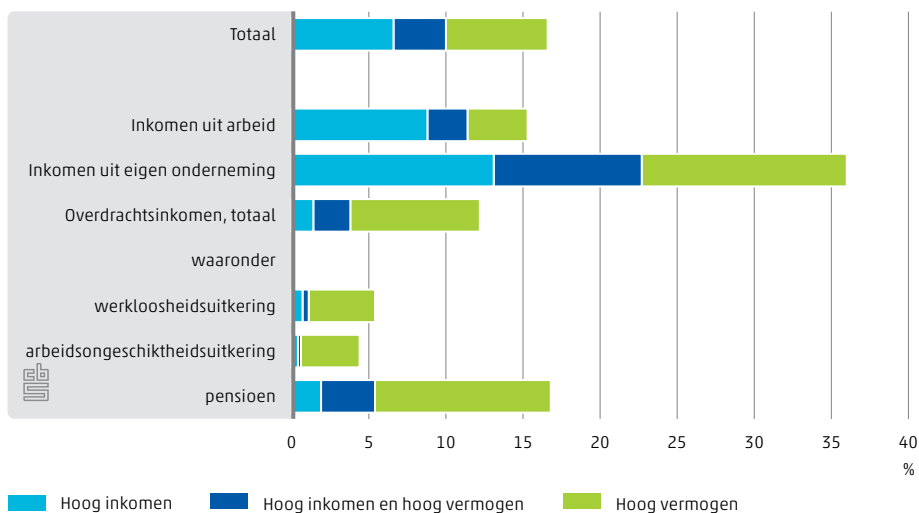

Eigen zaak loont

Ondernemen vergroot de kans op hoge welvaart. Van de huishoudens met inkomen uit een eigen onderneming was in 2011 iets meer dan 36 procent gefortuneerd. Ruim een kwart van deze huishoudens heeft zowel een hoog inkomen als een groot vermogen. Het mediane vermogen van de welgestelde zelfstandigen is met

bijna 5 ton relatief hoog (zie hoofdstuk 4); hier is ook het ondernemingsvermogen bij inbegrepen. Onder werknemershuishoudens is het aandeel met hoge welvaart met 15 procent aanmerkelijk lager dan onder de ondernemershuishoudens.

5.6.4 Huishoudens met hoge welvaart naar voornaamste inkomensbron, 2011

5.7 Regionale verschillen in welvaart

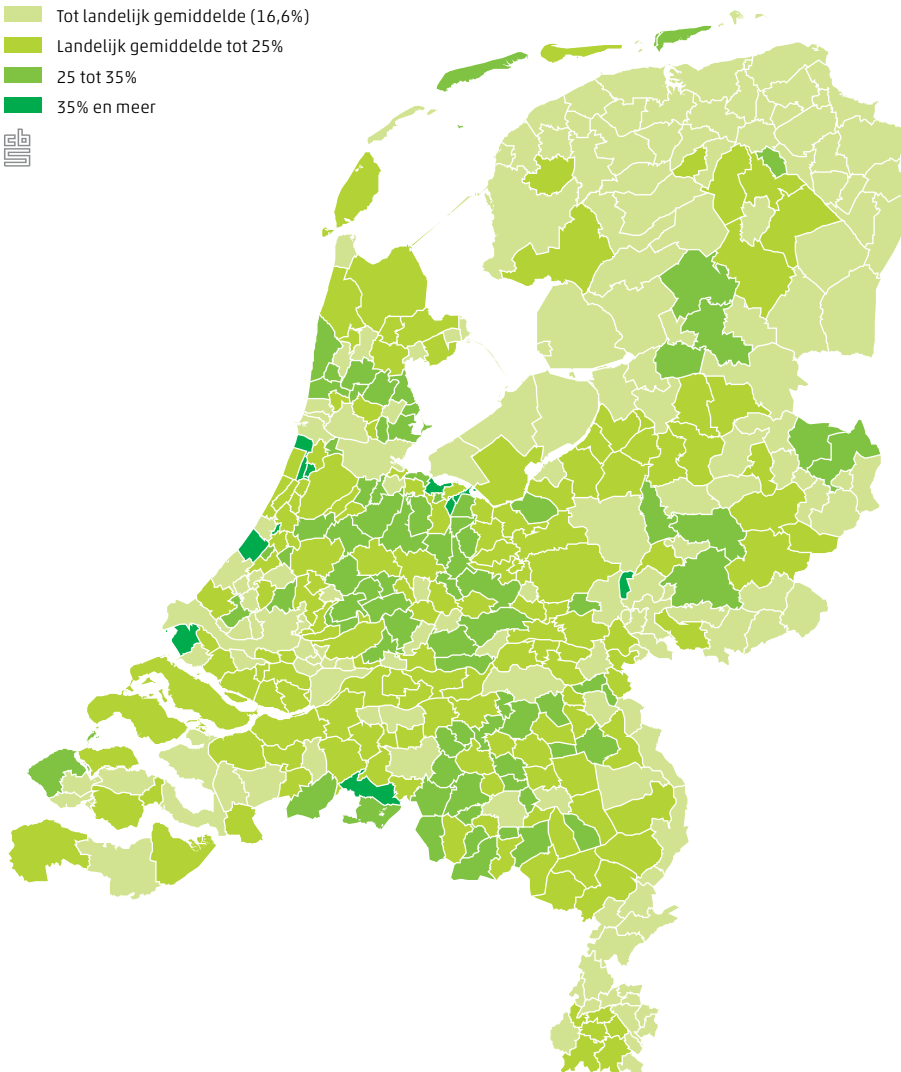
Welgestelde huishoudens vooral in het westen en Noord-Brabant

De gemeenten waar naar verhouding de meeste huishoudens met hoge welvaart wonen, zijn Rozendaal, Bloemendaal en Laren. Meer dan de helft van de huishoudens in deze gemeenten behoort tot de meest welgestelde bovenlaag van Nederland. Met Blaricum, Naarden, Heemstede, Wassenaar, Oegstgeest, Alphen-Chaam en Westvoorne vormen zij de top-10 van gemeenten met de hoogste percentages huishoudens met hoge welvaart. Behalve het Gelderse Rozendaal en het Noord-Brabantse Alphen-Chaam, bevinden al deze gemeenten zich in het westen van het land. Meer dan 36 procent van de huishoudens behoort er tot de hoogste welvaartsgroep, dat is ruim twee keer zo hoog als het landelijk gemiddelde.

De minst welvarende gemeente is Pekela. Ook in de Limburgse gemeenten Kerkrade, Brunssum en Heerlen wonen met nog geen 7 procent naar verhouding weinig huishoudens met een hoge welvaart.

5.7.1 Aandeel huishoudens met hoge welvaart per gemeente, 2011

- Tot landelijk gemiddelde (16,6%)
- Landelijk gemiddelde tot 25%
- 25 tot 35%
- 35% en meer

5.7.2 De tien gemeenten met het hoogste en laagste aandeel huishoudens met hoge welvaart, 2011

Hoogste aandeel		Laagste aandeel	
	%		%
Rozendaal	53,7	Pekela	6,0
Bloemendaal	52,5	Kerkrade	6,0
Laren	52,1	Brunssum	6,1
Blaricum	44,6	Heerlen	6,8
Naarden	43,5	Den Helder	7,4
Heemstede	43,5	Hoogezand-Sappemeer	7,6
Wassenaar	42,3	Landgraaf	8,1
Oegstgeest	38,7	Stadskanaal	8,2
Alphen-Chaam	37,1	Oldambt	8,3
Westvoorne	36,2	Appingedam	8,4

54% van de huishoudens in Rozendaal is rijk

6.

Trends in uitgaven en consumenten- vertrouwen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de bestedingen van huishoudens. Hoeveel geld geven we waaraan uit? Welke ontwikkelingen zijn er in ons bestedingspatroon te onderscheiden? Wat zijn de verschillen tussen de huishoudens? Ook is er aandacht voor de ontwikkelingen in het consumentenvertrouwen, de inschattingen van het economische klimaat en de koopbereid.

6.1 Consumptieve uitgaven en de economische crisis

Reële uitgaven van huishoudens de afgelopen jaren afgenomen

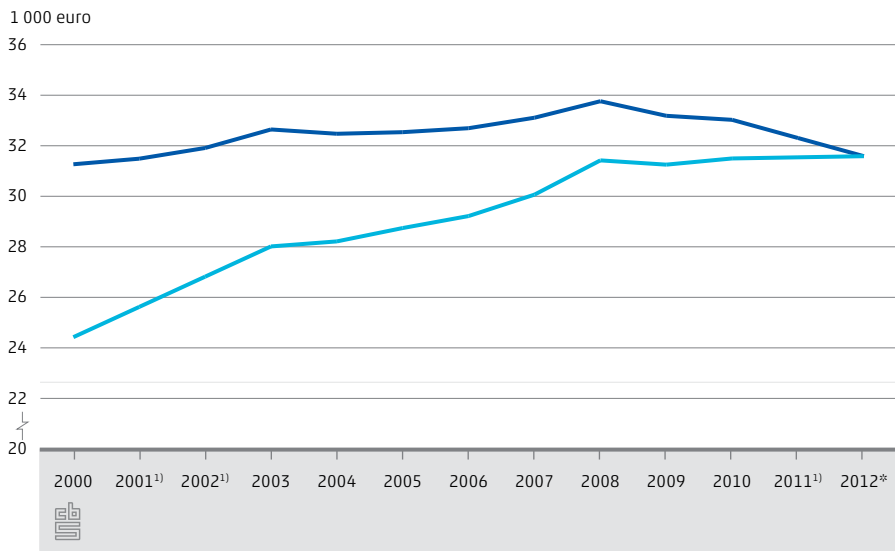
In 2012 besteedden de Nederlandse huishoudens gemiddeld 31 600 euro aan goederen en diensten. In de jaren 2008 tot en met 2011 lagen de gemiddelde nominale bestedingen op een vergelijkbaar niveau. Tussen 2000 en 2008 stegen de gemiddelde uitgaven van Nederlandse huishoudens aan goederen en diensten met 29 procent: van 24 400 naar 31 420 euro. Gecorrigeerd voor inflatie namen de uitgaven per huishouden in deze periode met 8 procent toe.

De kredietcrisis van 2008 en de daarop volgende economische crisis maakten een einde aan de tot dan toe steeds stijgende bestedingen van huishoudens. Uitgedrukt in reële bedragen slonken de uitgaven van huishoudens in 2009–2012 met 5 procent. Hierdoor werd de toename van de reële bestedingen in 2000–2008 grotendeels weer teniet gedaan. De daling is in lijn met de afgenomen koopkracht sinds het uitbreken van de crisis.

5% daalden
de reële uitgaven in 2009-2012

6.1.1 Bestedingen van huishoudens in lopende prijzen en in prijzen van 2012

— Lopende prijzen
— Prijzen van 2012

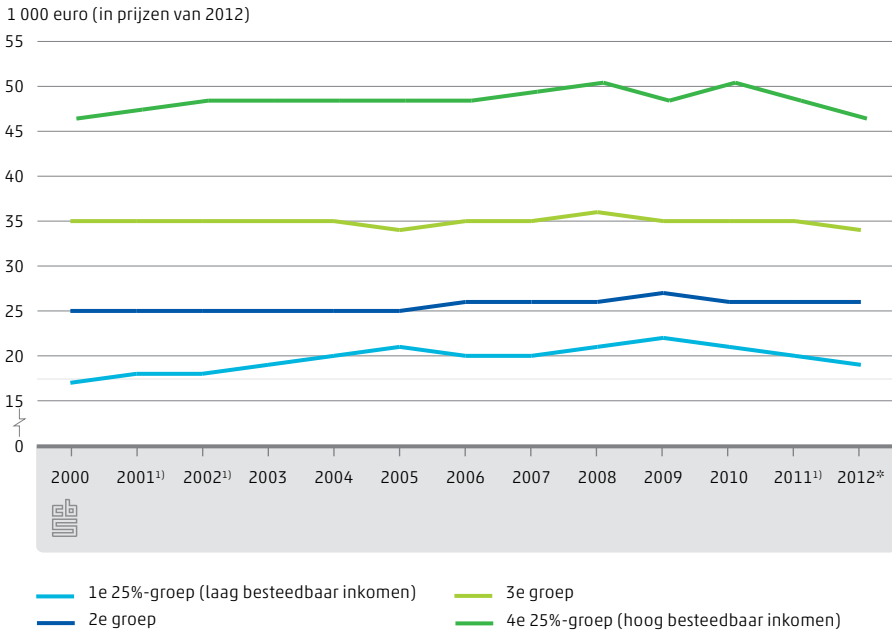
¹⁾ De cijfers voor 2001, 2002 en 2011 zijn geïmputeerd.

6.2 Ontwikkelingen bij lagere en hogere inkomens

Verskil in de ontwikkeling van de bestedingen bij hogere en lagere inkomens

Sinds het uitbreken van de crisis ontwikkelden de reële uitgaven van huishoudens in de laagste en in de hoogste kwartielgroep van de besteedbare inkomens zich anders dan die van huishoudens in de middengroepen. De economische crisis had vrijwel direct effect op de uitgaven van de hoge inkomensgroepen, terwijl dat bij de lage inkomensgroepen pas later het geval was. De bestedingen van de middengroepen bleven in de periode 2010–2012 redelijk op peil. De afname van de reële uitgaven was hier in lijn met de daling van de koopkracht in deze jaren. In de laagste en hoogste inkomensgroep was daarentegen sprake van relatief forse dalingen van de consumptieve uitgaven. Deze krompen met 8 respectievelijk 6 procent. Dit is meer dan het koopkrachtverlies bij deze groepen.

6.2.1 Bestedingen per huishouden per inkomensgroep

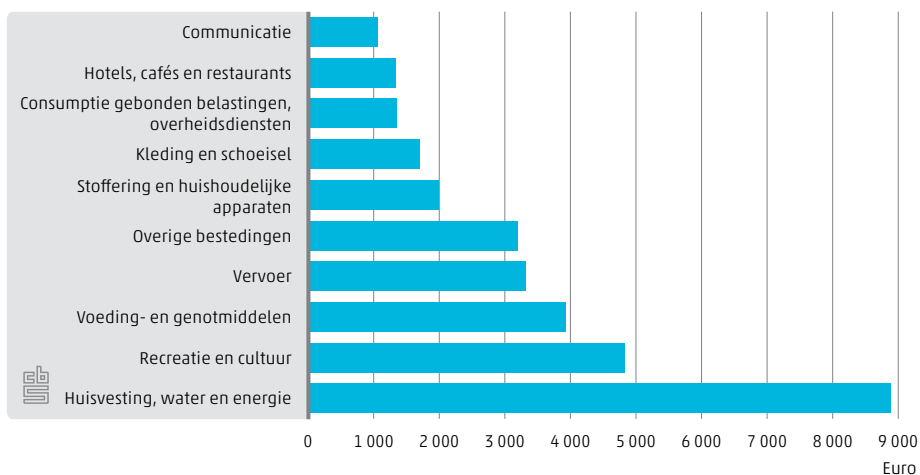

6.3 Posten van uitgaven

Grootste deel budget naar huisvesting, water en energie

De gemiddelde bestedingen aan huisvesting, water en energie vormen de grootste uitgavenpost van huishoudens. Met bijna 9 duizend euro in 2012 waren deze goed voor 28 procent van de totale bestedingen. Op de tweede plaats kwam recreatie en cultuur met bijna 5 duizend euro (15 procent), gevolgd door voeding en genotmiddelen met bijna 4 duizend euro (13 procent). Aan vervoer werd ruim 3 duizend euro (10 procent) besteed, terwijl de uitgaven aan kleren en schoenen op 1,7 duizend euro (5 procent) uitkwamen. Het minst ging er naar communicatie en aan hotels, cafés en restaurants, aan beide posten werd iets meer dan duizend euro gespendeerd.

6.3.1 Bestedingen per huishouden, 2012*

Ouderen besteden relatief het meest aan huisvesting, water en energie

Hoe ouder de hoofdkostwinner van het huishouden, hoe groter het deel van het huishoudbudget dat aan huisvesting, water en energie opgaat. De uitgaven aan kleren en schoenen, consumptiegebonden belastingen of overheidsdiensten (vooral gemeentelijke heffingen en motorrijtuigenbelasting) en communicatie nemen daarentegen juist af met het de leeftijd.

6.3.2 Bestedingen van huishoudens naar kenmerken van het huishouden, 2012*

	Totaal	Huisvesting, water en energie	Recreatie en cultuur	Voeding en genotmiddelen	Vervoer
	%				
Totaal	100	28,1	15,3	12,5	10,5
Leeftijd hoofdkostwinner					
Tot 45 jaar	100	28,2	14,8	11,7	9,8
45 tot 65 jaar	100	25,8	15,8	12,8	12,3
65 jaar en ouder	100	32,6	15,0	13,0	8,1
Besteedbaar huishoudensinkomen					
1e 25%-groep (laag)	100	37,4	12,0	13,0	7,1
2e 25%-groep	100	32,3	12,9	12,9	10,4
3e 25%-groep	100	26,8	14,9	12,6	12,0
4e 25% groep (hoog)	100	23,1	18,2	11,9	10,8
Samenstelling huishouden					
Alleenstaande	100	35,5	13,0	11,4	10,1
Paar zonder kinderen	100	27,2	16,0	12,4	12,0
Paar, uitsluitend minderjarige kinderen	100	24,3	16,0	13,0	10,2
Paar, minstens één meerderjarig kind	100	21,8	17,0	12,9	10,7
Eenoudergezin	100	30,7	14,1	13,3	6,3

Hoge inkomens geven bijna een vijfde uit aan recreatie en cultuur

De hogere inkomensgroepen geven naar verhouding veel uit aan recreatie en cultuur, aan hotels, cafés en restaurants, aan kleren en schoenen en aan stoffering en huishoudelijke apparaten. Juist minder wordt besteed aan huisvesting, water en energie, voeding- en genotmiddelen en communicatie. Bij de hoogste inkomensgroep bedroegen de uitgaven aan recreatie en cultuur in 2012 bijna een vijfde van het totale budget, dat was iets minder dan naar huisvesting, water en energie ging.

Overige bestedingen	Stoffering en huishoudelijke apparaten	Kleding en schoeisel	Consumptiegebonden belastingen, overheidsdiensten	Hotels, cafés en restaurants	Communicatie
10,1	6,3	5,4	4,3	4,2	3,4
10,4	5,6	6,4	4,8	4,5	3,8
10,0	6,8	5,2	4,3	4,0	3,2
10,1	6,4	4,2	3,4	4,2	3,0
9,4	4,3	4,2	4,9	3,5	4,2
9,4	5,7	4,5	4,1	3,9	3,9
10,2	6,5	5,2	4,3	4,0	3,4
10,8	7,3	6,5	4,0	4,7	2,8
9,2	4,9	3,9	4,0	4,3	3,7
9,4	7,0	4,6	3,7	4,7	3,0
12,1	6,2	7,4	3,8	3,7	3,2
9,9	7,3	6,6	6,0	4,2	3,5
11,5	7,1	5,2	4,7	3,1	4,0

Stellen met jonge kinderen besteden betrekkelijk veel aan kleren

Bij alleenstaanden maken de uitgaven aan huisvesting, water en energie ruim een derde uit van hun totale bestedingen. Dat is het meest van alle huishoudenstypen. De uitgaven aan recreatie en cultuur zijn naar verhouding met rond de 16 procent het hoogst onder (echt)paren. Paren met kinderen, zeker met jonge kinderen, geven betrekkelijk veel uit aan kleren en schoenen. In 2012 besteedden stellen met minderjarige kinderen hieraan gemiddeld 7,4 procent van hun huishoudensbudget, terwijl dat bijvoorbeeld bij eenoudergezinnen, waar ook minderjarige kinderen aanwezig zijn, 5 procent was. Bij eenoudergezinnen, die bovengemiddeld vaak van een laag inkomen moeten rondkomen, gaat een groot deel van het budget op aan uitgaven aan basisbehoeften, zoals wonen, voeding en kleren. Van alle huishoudenstypen spenderen ze naar verhouding het minst aan vervoer en hotels, cafés en restaurants.

6.4 Trends in consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat

Eind 2012 laagst gemeten vertrouwen ooit

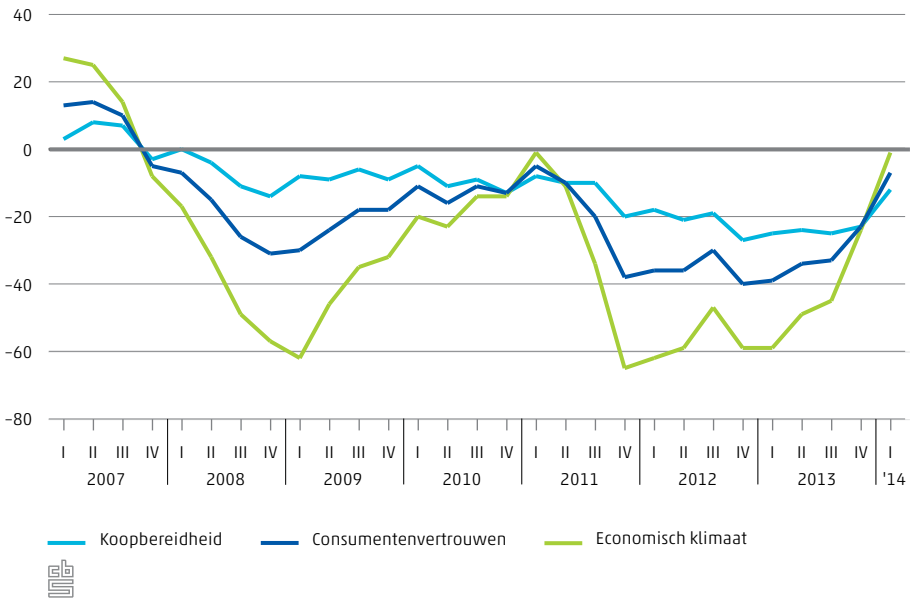
In de eerste drie kwartalen van 2007 was het consumentenvertrouwen nog positief, in het vierde kwartaal zakte het vertrouwen echter onder de nullijn. De forse val was een voorbode van de crisis die in het daaropvolgende jaar begon. Sinds het vierde kwartaal van 2007 tot en met het eerste kwartaal van 2014 is het vertrouwen voortdurend negatief geweest. Na een opleving begin 2011, daalde het vertrouwen weer drastisch. Een historisch dieptepunt werd bereikt in het vierde kwartaal van 2012, toen het consumentenvertrouwen op -40 uitkwam. Sinds de start van de kwartaalwaarnemingen in 1986 is nog nooit zo'n lage waarde gemeten. Ook voor de deelindicator van de koopbereidheid werd in dat kwartaal een laagterecord geboekt: -27. Het laagterecord van de deelindicator van het economische klimaat had zich al een jaar eerder voorgedaan, toen in het vierde kwartaal van 2011 een waarde van -65 werd gemeten.

Stijging vertrouwen sinds medio 2013

Vanaf het eerste kwartaal van 2013 stijgt het consumentenvertrouwen weer, eerst langzaam, daarna steeds sneller. De toename komt volledig voor rekening van de verbeterde perceptie van de consument van het huidige economische klimaat. De koopbereidheid bleef in 2013 zeer laag en verbeterde pas in het eerste kwartaal van 2014.

6.4.1 Consumentenvertrouwen, koopbereidheid en economisch klimaat

Saldo van positieve en negatieve antwoorden

6.4.2 Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid per 20%-groep van het besteedbaar inkomen van het huishouden

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
saldo van positieve en negatieve antwoorden							
Consumentenvertrouwen	-0	9	-20	-22	-13	-19	-35
1e 20%-groep (laag)	-12	-4	-24	-24	-21	-25	-34
2e 20%-groep	-10	-1	-25	-25	-21	-26	-40
3e 20%-groep	-7	6	-23	-25	-17	-21	-40
4e 20%-groep	1	10	-19	-21	-12	-18	-35
5e 20%-groep (hoog)	14	20	-14	-18	-4	-9	-29
Economisch klimaat	12	15	-39	-44	-18	-28	-57
1e 20%-groep (laag)	-5	-1	-37	-40	-25	-33	-49
2e 20%-groep	-2	4	-40	-41	-27	-36	-58
3e 20%-groep	4	11	-42	-43	-21	-30	-60
4e 20%-groep	14	18	-39	-45	-17	-28	-58
5e 20%-groep (hoog)	32	28	-37	-47	-10	-20	-55
Koopbereidheid	-9	4	-7	-8	-9	-12	-21
1e 20%-groep (laag)	-16	-6	-15	-14	-18	-19	-24
2e 20%-groep	-16	-4	-16	-14	-17	-20	-28
3e 20%-groep	-15	2	-10	-13	-14	-15	-27
4e 20%-groep	-8	5	-5	-6	-8	-11	-20
5e 20%-groep (hoog)	2	15	2	1	-0	-2	-13

Laagste inkomens niet het meest negatief

In het algemeen geldt: hoe hoger het huishoudensinkomen, hoe hoger de beoordeling van het economisch klimaat, de koopbereidheid en daarmee het consumentenvertrouwen (Nieuweboer, 2010). Dit is het duidelijkst zichtbaar ten tijde van een stijgend of positief vertrouwen. Wanneer het consumentenvertrouwen daalt of negatief is, zijn deze verbanden minder geprononceerd.

Opvallend is dat de sentimenten in de laagste 20%-groep van het inkomen vanaf 2008 gelijk of hoger liggen dan in de op een na laagste inkomensgroep. Dit komt doordat de laagste inkomensgroep naar verhouding meer zelfstandigen telt dan de tweede. Zelfstandigen zijn doorgaans positiever over de conjunctuur dan de meeste andere sociaaleconomische groepen. Wanneer ze in een bepaald jaar door een lage of negatieve winst in de laagste inkomensgroep terechtkomen, zien zij dit veelal als een incident en blijven positiever dan gemiddeld. Dit geldt in sterkere mate voor de beoordeling van het economische klimaat, dan voor de koopbereidheid. In 2012 zijn de consumenten in de laagste inkomensgroep zelfs het minst negatief over het economisch klimaat.

Het hogere consumentenvertrouwen in de hoogste inkomensgroep is vooral gebaseerd op hun positievere oordeel over de koopbereidheid. Tot 2011 zijn ze hier niet negatief over.

6.5 Beoordeling financiële situatie 2012

Bijna twee derde hoogste inkomens houdt geld over

Het oordeel over de eigen financiële situatie is positiever, naarmate het inkomen hoger is. Dit geldt zowel voor de beoordeling van de situatie ten opzichte van afgelopen jaar, het komende jaar als de huidige situatie. In de hoogste inkomensgroep rapporteerde 65 procent in 2012 geld over te houden, terwijl dit in de laagste groep 20 procent was. Het geld dat men overhield werd vooral opgepot en niet gebruikt om meer grote aankopen te doen. Bijna 80 procent van de hoogste inkomens gaf aan te gaan sparen, terwijl slechts 7 procent meer grote aankopen wilde doen. Hiermee weken de hoge inkomens in hun aankoopplannen niet af van de lagere inkomensgroepen. Het voornemen om te gaan sparen, nam wel toe met het inkomen.

6.5.1 Financiële situatie huishoudens per inkomensgroep, 2012

20%-groep van het besteedbaar huishoudensinkomen

	1e (laag inkomen)	2e	3e	4e	5e (hoog inkomen)
	%				
Financiële situatie in de laatste 12 maanden					
Duidelijk beter	4	2	3	4	7
Iets beter	5	3	5	7	9
Niet gewijzigd	54	55	54	55	58
Iets slechter	15	19	21	20	15
Duidelijk slechter	21	19	16	13	10
Weet niet	2	2	1	1	1
Financiële situatie in de komende 12 maanden					
Duidelijk beter	4	3	3	4	4
Iets beter	7	5	6	6	6
Niet gewijzigd	52	51	53	58	61
Iets slechter	16	20	20	19	16
Duidelijk slechter	13	15	14	10	10
Weet niet	8	6	4	4	3
Financiële situatie op dit moment					
Schulden maken	5	4	1	1	1
Spaarmiddelen aanspreken	10	8	6	4	3
Precies rondkomen	61	57	48	42	30
Beetje geld overhouden	17	25	36	40	46
Veel geld overhouden	3	4	7	11	19
Weet niet	3	4	2	2	2
Geld opzij leggen komende 12 maanden					
Ja, zeker	22	31	44	55	66
Ja, misschien	12	14	16	15	13
Waarschijnlijk niet	13	12	11	10	8
Zeker niet	48	39	25	17	12
Weet niet	5	5	4	3	2
Grote aankopen komende 12 maanden					
Veel meer	2	2	2	3	3
Beetje meer	4	4	4	4	4
Evenveel	64	59	61	60	64
Iets minder	10	11	13	13	11
Veel minder	15	18	17	17	15
Weet niet	5	6	3	3	2

7.

Belastingen

en toeslagen

In dit hoofdstuk komt de druk van de loon- en inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen aan bod. Ook wordt ingegaan op de drukverlichting door aftrekposten, vrijstellingen heffingskortingen bij verschillende groepen huishoudens. Veel huishoudens ontvangen een tegemoetkoming in de huur-, zorg- of kinderopvangkosten. Wie zijn deze huishoudens en hoe hoog zijn de bedragen van deze toeslagen?

7.1 Druk van belasting, premies en overdrachten

Druk van belasting en premies nauwelijks veranderd

Nederlandse huishoudens betalen aan de overheid belasting over hun inkomen uit arbeid, winst, uitkering en vermogen. De belasting bestaat uit de inkomstenbelasting (met daarop een voorheffing in de vorm van loonbelasting en dividendbelasting) en de premies voor de volksverzekeringen AOW, Anw en AWBZ. Het inkomen dat overblijft na aftrek van de belasting van het bruto-inkomen is niet gelijk aan wat huishoudens kunnen besteden. Ook premies voor verzekeringen tegen werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid, pensioenpremies en soms ook overdrachten tussen huishoudens (zoals alimentatie) drukken op het bruto-inkomen. Het besteedbare inkomen is het bruto-inkomen minus deze belastingen, premies en overdrachten.

De totale druk van de belastingen, premies en overdrachten zorgde dat het besteedbare inkomen in 2012 gemiddeld 42,1 procent lager was dan het bruto-inkomen. Ten opzichte van 2001 is dit een stijging van 3,3 procentpunt. Met name de premies voor de werknemersverzekeringen zijn de laatste jaren weer gestegen. De druk van inkomstenbelasting en premies voor volksverzekeringen is bijna gelijk aan de situatie in 2001.

7.1.1 Druk van inkomstenbelasting, premies en overdrachten

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
	mld euro											
Bruto-inkomen	308	322	329	342	352	367	388	401	406	412	419	428
inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	60	62	62	64	65	69	73	77	80	81	82	83
inkomstenbelasting	29	30	28	30	31	36	40	42	43	43	44	44
premies volksverzekeringen	31	31	33	34	34	33	33	35	37	38	39	39
overige premies en overdrachten	59	64	71	75	79	81	81	84	83	87	92	97
Besteedbaar inkomen	189	196	197	203	208	217	234	240	243	244	245	248
	% van het bruto-inkomen											
Gemiddelde totale druk	38,8	39,1	40,2	40,7	41,0	40,8	39,8	40,2	40,2	40,8	41,5	42,1
inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	19,5	19,1	18,7	18,7	18,6	18,7	18,9	19,2	19,7	19,8	19,7	19,4
inkomstenbelasting	9,5	9,4	8,6	8,7	8,9	9,7	10,4	10,4	10,6	10,5	10,4	10,4
premies volksverzekeringen	10,0	9,7	10,1	10,0	9,7	9,0	8,5	8,8	9,1	9,3	9,3	9,1
overige premies en overdrachten	19,3	20,0	21,5	22,0	22,3	22,1	20,9	21,0	20,4	21,0	21,9	22,7

7.2 Druk inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen en drukverlichting

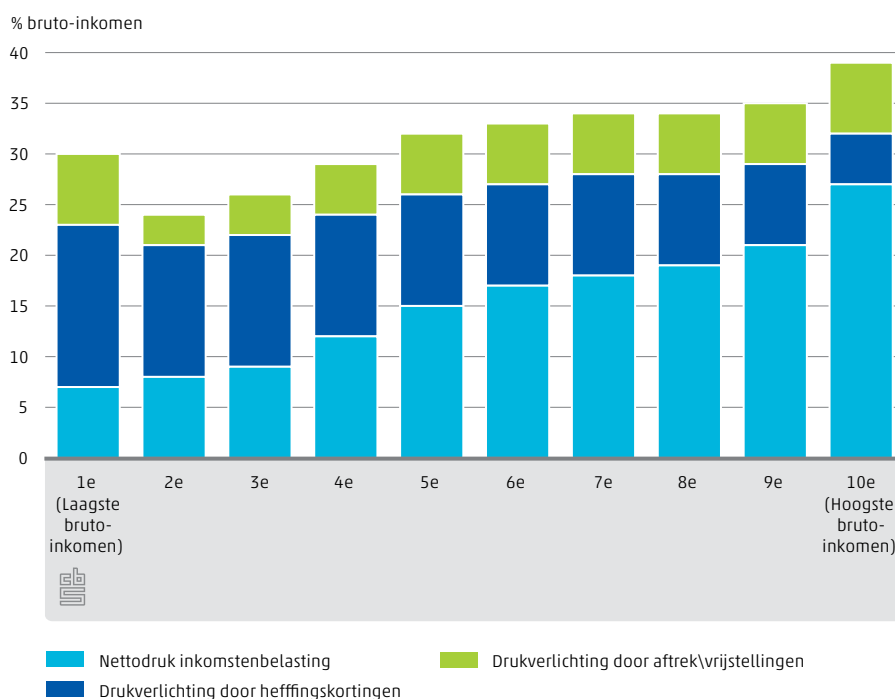
Vooraf heffingskortingen verlagen belastingdruk

Heffing naar draagkracht is een van de principes van het belastingstelsel. Het houdt in dat iemand meer belasting moet betalen naarmate zijn inkomen hoger is. Dit principe is in de inkomstenbelasting onder meer vorm gegeven door een systeem om inkomens te splitsen in maximaal vier schijven met olopende tarieven. Naast de tariefdifferentiatie leveren drukverlichtende componenten in de vorm van aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen een bijdrage aan de heffing naar draagkracht.

Zonder drukverlichting zou de druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen voor de huishoudens met de laagste bruto inkomens 29,5 procent zijn. Voor de huishoudens met de hoogste inkomens zou die brutodruk 39,2 procent zijn. Door de drukverlichting kwamen deze percentages netto uit op 6,5 procent voor de laagste inkomens en 27,1 procent voor de hoogste inkomens. Gemiddeld bedroeg in 2011 de nettodruk 19,7 procent.

Vooraf heffingskortingen verlagen de druk van de belasting. Dit geldt het sterkst voor de 10 procent huishoudens met de laagste inkomens. In 2011 werd de druk voor deze huishoudens door heffingskortingen meer dan de helft minder. Aan de andere kant van de inkomensladder spelen heffingskortingen een veel minder grote rol. Deze verminderden in 2011 de belastingdruk voor de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens met 5 procentpunt. Alleen bij deze groep van huishoudens verlichtten aftrekposten en vrijstellingen de druk meer dan heffingskortingen.

7.2.1 Druk inkomstenbelasting en premies¹⁾ en verlichting door aftrekposten, vrijstellingen en heffingskortingen per inkomensgroep, 2011

¹⁾ De brutodruk is gelijk aan de som van de nettodruk en de drukverlichting.

Grote verschillen in belastingdruk

Tussen groepen van huishoudens bestaat een sterke variatie in de verdeling van de belastingdruk. Dit komt niet alleen door de inkomensafhankelijke belastingtarieven en tegemoetkomingen in specifieke kosten, maar ook doordat vrijstellingen, aftrekposten en heffingskortingen voor een deel geïntroduceerd zijn om bepaalde activiteiten te stimuleren. Zo zijn er vrijstellingen voor

groenbeleggingen, heffingskortingen waarmee de overheid de arbeidsparticipatie wil stimuleren en aftrekposten speciaal voor ondernemers om het zelfstandige ondernemerschap te ondersteunen.

Om een idee te krijgen van de variatie in nettodruk is per huishouden berekend hoeveel procent van het bruto-inkomen betaald is aan belasting. Door de huishoudens te rangschikken naar hoogte van dit percentage en vervolgens te splitsen in vier groepen van elk 25 procent, ontstaan zogenaamde drukkwartielgroepen. De eerste hiervan ondervindt de laagste druk, de vierde de hoogste. Het eerste drukkwartiel heeft een maximale druk van 11 procent. Het tweede drukkwartiel komt uit bij een belastingdruk van maximaal 17 procent. De bovengrens in het derde drukkwartiel en tevens ondergrens voor het vierde drukkwartiel komt overeen met een belastingdruk van 21 procent.

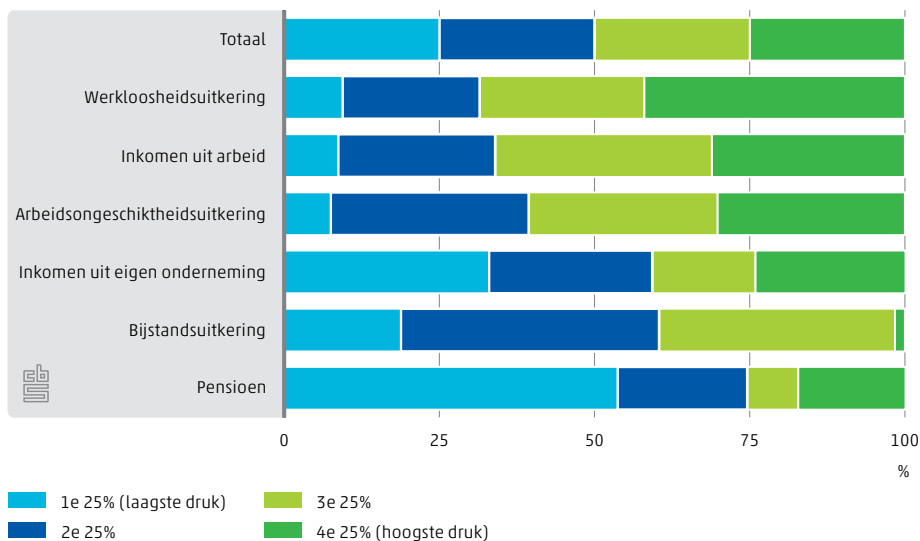
Huishoudens waar een eigen onderneming de grootste bijdrage aan het inkomen levert, zijn naar verhouding vaak te vinden in de laagste drukkwartielgroep. Dit hangt samen met de grote spreiding van het ondernemersinkomen. Een deel van de ondernemers lijdt verlies en betaalt daardoor helemaal geen belasting.

65-plusser heeft vaak lage belastingdruk

Huishoudens met pensioen als voornaamste inkomensbron kennen een relatief lage nettodruk. Van deze huishoudens valt ruim de helft in de laagste drukkwartielgroep. De belangrijkste verklaring hiervoor is dat 65-plussers geen AOW-premie hoeven te betalen. Ook huishoudens die vooral van een bijstandsuitkering leven, zijn relatief vaak te vinden in de laagste twee drukkwartielgroepen.

Huishoudens met arbeid als belangrijkste inkomstenbron komen dikwijls voor in de twee hoogste drukkwartielgroepen. De hoogte van werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn vaak gerelateerd aan het inkomen uit vroegere arbeid. Deze huishoudens komen daardoor relatief minder voor in de laagste drukkwartielgroep.

7.2.2 Huishoudens naar hoogte van druk inkomstenbelasting en premies per voornaamste inkomensbron¹⁾, 2011

7.3 Huurtoeslag

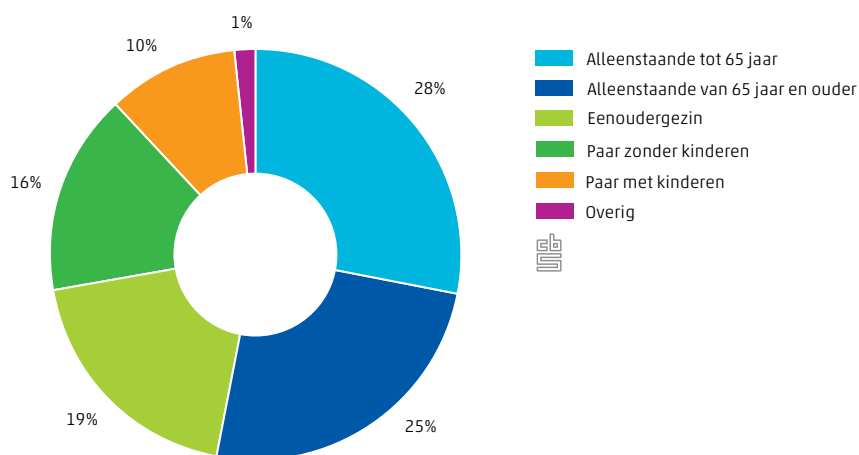
Bijna vier op de tien huurders ontvangen huurtoeslag

In 2012 woonden bijna 3,2 miljoen particuliere huishoudens in Nederland in een huurwoning. De gemiddelde kale huur bedroeg 421 euro (Ministerie van BZK/ CBS, 2013). Ruim 1,2 miljoen huishoudens, oftewel 38 procent van de huurders, ontvingen een tegemoetkoming in de huurkosten. De toeslag kostte de overheid in totaal circa 2,3 miljard euro. De uitgekeerde huurtoeslag is sinds het begin van dit millennium alsmaar toegenomen. In 2001 ging het nog om 1,4 miljard euro. De stijging komt vooral de toenemende vergrijzing: er zijn steeds meer ouderen met huurtoeslag.

Ruim 70 procent van de huurtoeslag naar alleenstaanden en alleenstaande ouders

Van het totaal uitgekeerde bedrag ging ruim de helft naar alleenstaanden. Alleenstaanden jonger dan 65 jaar en alleenstaande 65-plussers kregen elk een kwart. Bij de oudere alleenstaanden betrof het vooral vrouwen met alleen AOW of met een klein aanvullend pensioen. Daarnaast kregen ook eenoudergezinnen met bijna een vijfde een betrekkelijk groot deel van het totaal verstrekte toeslagbedrag.

7.3.1 Aandeel in totaal uitgekeerde huurtoeslag naar huishoudentype, 2012*

€ 2 300 000 000
huurtoeslag in 2012

Huurtoeslag

De huurtoeslag is een tegemoetkoming in de huurkosten van de Nederlandse overheid. De toeslag is op 1 januari 2006 ingevoerd als vervanging van de huursubsidie. De Belastingdienst keert de huurtoeslag uit en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is verantwoordelijk voor het beleid, zoals het bepalen van de voorwaarden en de huur- en inkomensgrenzen. Om huurtoeslag te kunnen krijgen, moet een huurder aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moet de toeslagaanvrager minimaal 18 jaar zijn en de Nederlandse nationaliteit hebben of beschikken over een verblijfsvergunning die recht geeft op toeslagen. Het moet gaan om zelfstandige woonruimte (geen kamerverhuur) waarvan de kale huur niet te hoog of te laag is. Ook het inkomen en het vermogen mogen niet boven bepaalde grenzen liggen.

De huurtoeslaggegevens van 2012 zijn voorlopig, ze zijn pas eind 2014 volledig beschikbaar. De totaal uitgekeerde toeslag wordt overschat, omdat huishoudens bijvoorbeeld teveel toeslag hebben ontvangen of in de loop van het jaar een huis hebben gekocht. Het totaalbedrag is daarom naar beneden bijgesteld.

De hiervoor gebruikte correctiefactor is het gemiddelde over de jaren 2007–2011 van de verhouding tussen de voorlopig uitkeerde toeslag en de definitieve.

Helpt alleenstaande ouders met minderjarige kinderen krijgt huurtoeslag

Eén op de zes huishoudens in Nederland ontving in 2012 huurtoeslag.

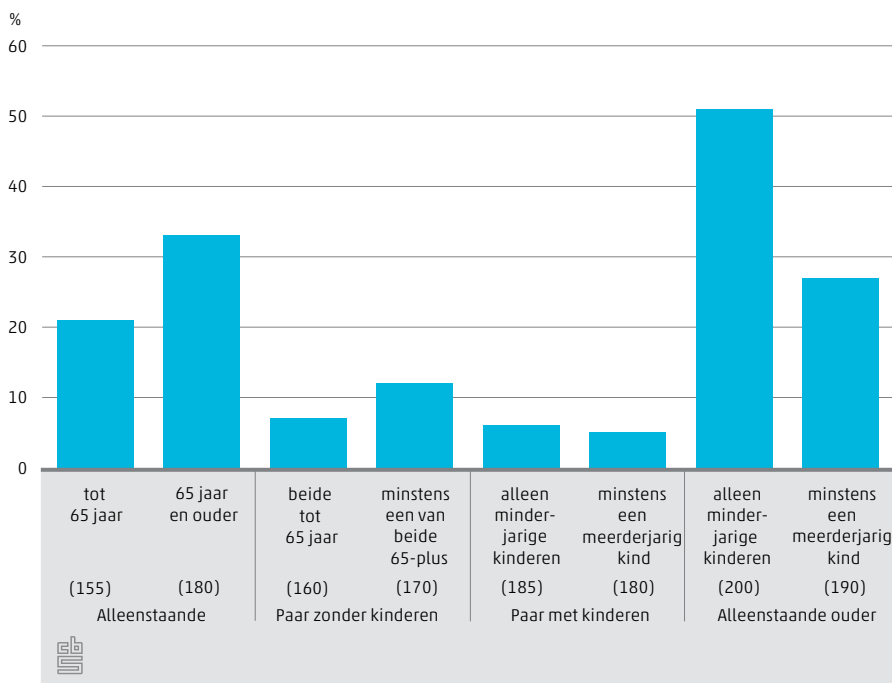
Bij eenoudergezinnen met alleen kinderen onder de 18 jaar was dat iets meer dan de helft. Vaak betreft het alleenstaande moeders die van een bijstandsuitkering moeten rondkomen. Het merendeel (85 procent) van de bijstandsontvangers krijgt huurtoeslag. Ook onder alleenstaande 65-plussers zijn huurtoeslagontvangers oververtegenwoordigd. Dikwijls gaat het om ouderen met alleen een AOW-uitkering eventueel aangevuld met een klein pensioen.

Eenoudergezinnen krijgen ook hoogste toeslag

Huurtoeslagontvangers ontvingen in 2012 gemiddeld bijna 2 duizend euro aan toeslag. Dat komt neer op ruim 170 euro per maand. Eenoudergezinnen kregen niet alleen het vaakst huurtoeslag, zij ontvingen met gemiddeld 200 euro per maand ook het hoogste bedrag. Alleenstaanden jonger dan 65 jaar hadden met

155 euro per maand gemiddeld de laagste huurtoeslag. Zij wonen doorgaans in goedkopere huurwoningen (Van den Brakel en Moonen, 2012). Ook partners zonder kinderen die beiden jonger zijn dan 65 jaar kregen een relatief lage toeslag, gemiddeld 160 euro per maand.

7.3.2 Huishoudens met huurtoeslag naar huishoudenssamenstelling¹⁾, 2012*

¹⁾ Tussen haakjes is het gemiddeld ontvangen bedrag aan huurtoeslag per maand vermeld.

Veel huurtoeslagontvangers in grote steden

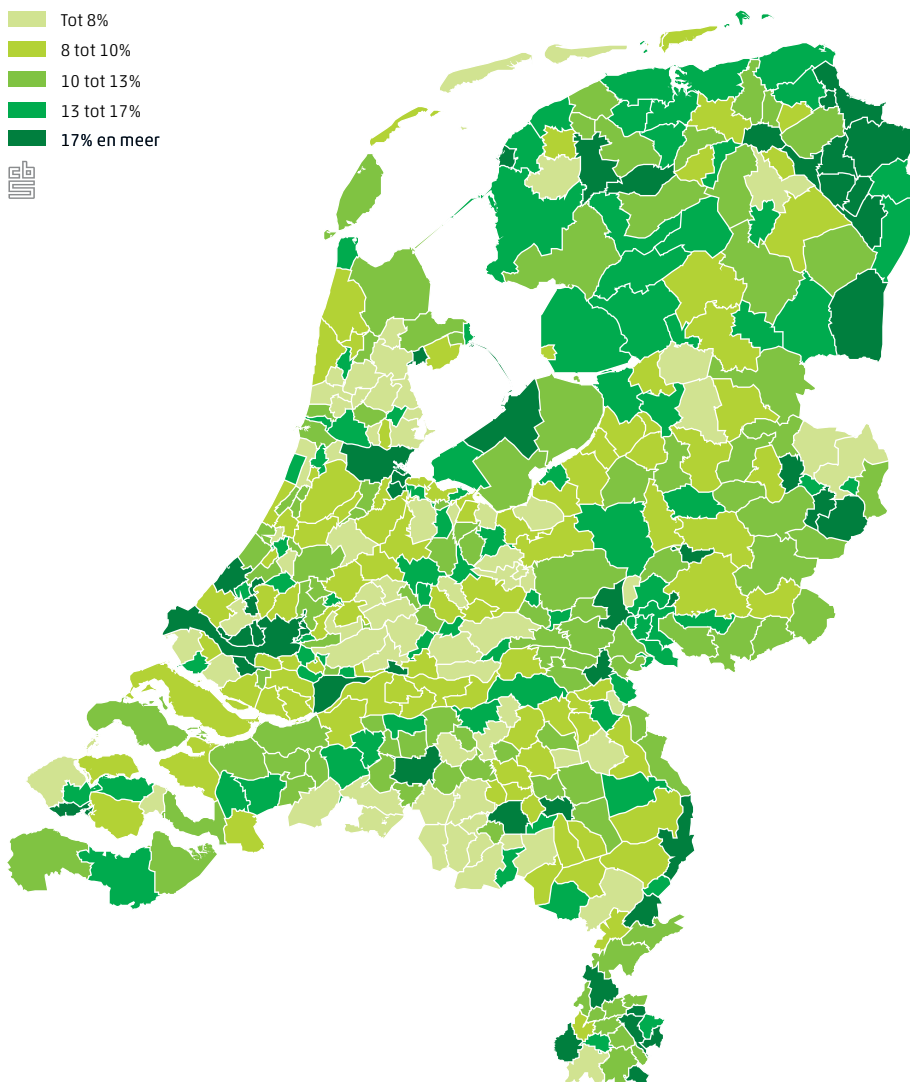
Huishoudens met huurtoeslag zijn vaak te vinden in grote steden. Koploper is Rotterdam, waar ruim een kwart van de huishoudens de toeslag ontvangt. Ook in Amsterdam en Den Haag komt huurtoeslag betrekkelijk vaak voor. In beide steden betrof het 22 procent van de huishoudens. Daarnaast staan de Zuid-Limburgse gemeenten Heerlen, Kerkrade, Vaals en Maastricht in de top-10, evenals de oostelijke gemeenten Enschede en Almelo.

Het laagste aandeel huurtoeslagontvangers – nog geen 3 procent – heeft het Gelderse Rozendaal, op de voet gevolgd door Alphen-Chaam en Staphorst

(rond 5 procent). Daarnaast kennen ook andere gemeenten in Noord-Brabant, zoals Zundert en Reusel-De Mierden (beide bijna 6 procent), lage percentages huurtoeslagontvangers. Deze gemeenten tellen relatief veel welvarende huishoudens die doorgaans in een koopwoning wonen (zie hoofdstuk 5).

7.3.3 Aandeel huishoudens met huurtoeslag, 2012

- Tot 8%
- 8 tot 10%
- 10 tot 13%
- 13 tot 17%
- 17% en meer

7.4 Kinderopvangtoeslag

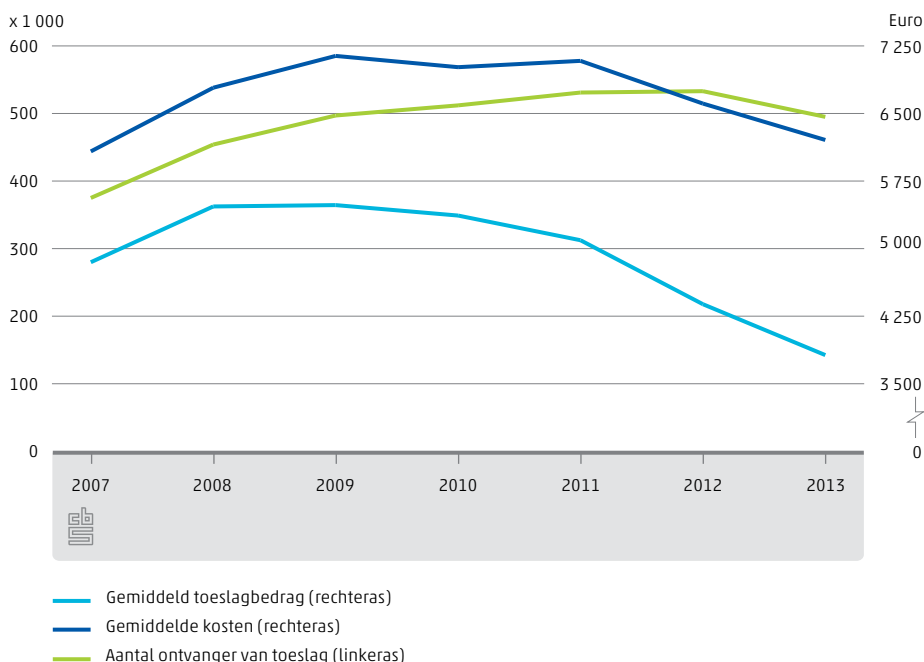
Forse daling ontvangers kinderopvangtoeslag in 2013

Ongeveer 495 duizend ouders ontvingen in 2013 kinderopvangtoeslag ter compensatie van de kosten van formele kinderopvang, bijna 40 duizend minder dan in 2012. Hiermee was het aantal toeslagontvangers terug op het niveau van 2009. In 2013 werd in totaal 1,9 miljard euro aan kinderopvangtoeslag uitgekeerd. Een jaar eerder was dat nog 2,3 miljard.

Toeslag compenseert steeds kleiner deel van de opvangkosten

Toeslagontvangers ontvingen in 2013 gemiddeld ruim 3 800 euro. Hiermee werd 62 procent van hun opvangkosten vergoed. In 2008 kregen toeslagontvangers gemiddeld 5 500 euro. Toen werd 81 procent van de opvangkosten via de toeslag gecompenseerd. Het deel dat de ouders zelf moeten bijdragen in de kosten is dus sinds 2008 bijna verdubbeld.

7.4.1 Kinderopvangtoeslag, aantal ontvangers en gemiddeld bedrag

Ook gemiddeld lagere opvangkosten in 2013

In de periode 2008–2011 bedroegen de gemiddelde opvangkosten op jaarbasis ruim 7 000 euro. Daarna daalden deze tot 6 200 euro in 2013. De kosten namen af, doordat steeds minder ouders gebruik maakten van formele kinderopvang. Ook de in 2012 geïntroduceerde koppeling van het aantal vergoede opvanguren aan het aantal werkzame uren van de minst werkende ouder zal een rol hebben gespeeld bij de daling van het aantal gedeclareerde opvanguren.

Kinderopvangtoeslag

De Wet kinderopvang gaat uit van financiering van formele kinderopvang door ouders, werkgevers en de overheid. Vanaf 1 januari 2007 betalen werkgevers verplicht mee aan de kosten van kinderopvang. Deze bijdrage is onafhankelijk van het inkomen van de ouders. Zowel de werkgeversbijdrage als de inkomensafhankelijke bijdrage van de overheid worden sinds 2007 door de Belastingdienst via de kinderopvangtoeslag uitgekeerd. Voorwaarde hierbij is dat zowel de aanvrager als de eventuele toeslagpartner allebei werken, een opleiding volgen of aan een inburgerings- of re-integratietraject meedoen.

De gegevens over de uitgekeerde toeslagen kinderopvang zijn afkomstig van de Belastingdienst en zijn bijgewerkt tot en met januari 2014. Voor de verslagjaren 2007 tot en met 2010 waren op dat moment bijna alle toeslagen definitief vastgesteld. Voor de jaren 2011 en 2012 was dat voor 85 respectievelijk 40 procent van de toeslagen het geval. De gegevens over 2013 zijn uitsluitend gebaseerd op voorlopig toegekende toeslagen. De hoogte van de toeslag hangt af van de opvangkosten en het inkomen in dat jaar. De Belastingdienst kan de toeslag in latere jaren nog bijstellen, bijvoorbeeld vanwege de definitieve vaststelling van het inkomen.

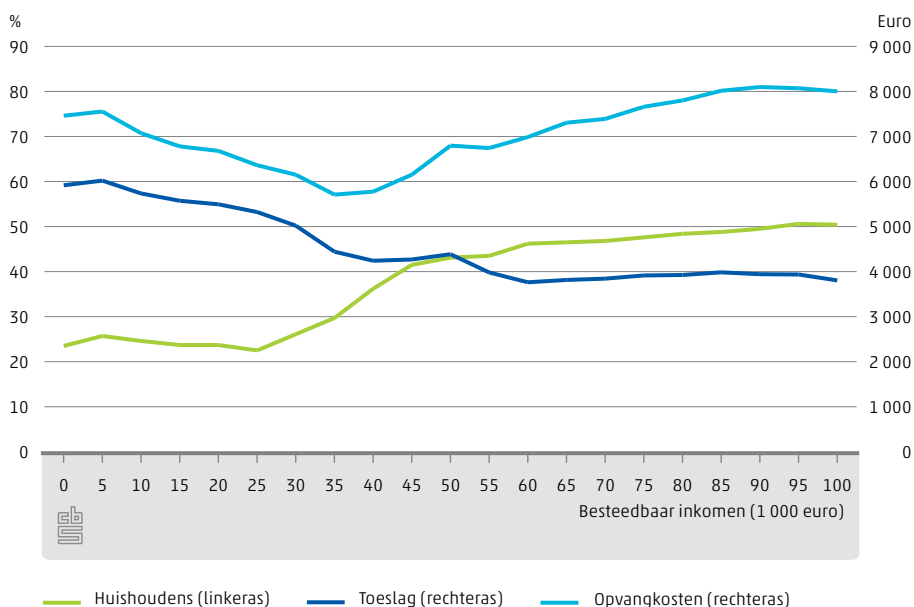
Bij de opvangkosten gaat het om de opvangkosten voor zover deze het maximaal gecompenseerde uurtarief niet te boven gaan. Eventueel hogere kosten moeten door de ouder(s) zelf gedragen worden en vallen buiten de hier gepresenteerde uitkomsten.

De afgelopen jaren is de regelgeving omtrent de kinderopvangtoeslag diverse keren gewijzigd. Vanaf 2012 is het aantal uren waarvoor kinderopvangtoeslag wordt uitgekeerd bijvoorbeeld afhankelijk van het aantal werkzame uren van de minst werkende ouder. Daarnaast is de ouderbijdrage in de afgelopen jaren verhoogd. Ouders met een gezamenlijk verzamelinkomen vanaf 118 189 euro en met één kind in de opvang ontvingen in 2013 helemaal geen toeslag.

Helft hoge inkomens ontvangt kinderopvangtoeslag in 2012

Naarmate het inkomen stijgt, neemt het beroep op de Wet kinderopvang onder huishoudens met kinderen tot 13 jaar toe. Van de huishoudens met een inkomen tot 20 duizend euro ontving een kwart kinderopvangtoeslag, terwijl dit bij inkomens vanaf 90 duizend euro de helft was. Dit verschil wordt grotendeels veroorzaakt doordat onder lagere inkomens relatief veel alleenstaande ouders zijn die geen aanspraak op de toeslag maakten, omdat ze geen werkkring hadden. Ouders betaalden in 2012 voor de kinderopvang gemiddeld 6 600 euro. Bijna 4 400 euro per huishouden werd vergoed met de kinderopvangtoeslag. Ook de hogere inkomens profiteerden nog ruim van deze regeling: in de groep met een inkomen van meer dan 75 duizend euro werd gemiddeld ruim 4 000 euro aan toeslag ontvangen.

7.4.2 Huishoudens met kinderopvangtoeslag naar hoogte van inkomen, 2012*

Meeste kosten bij lage en hoge inkomens

De kosten van de kinderopvang hangen af van het aantal opgevangen kinderen, het aantal opvanguren en het uurtarief. Doordat juist bij de laagste en de hoogste

inkomens het aantal opvanguren relatief hoog is, vertonen de gemiddelde kosten eerst een dalend en dan een stijgend verloop naarmate het inkomen toeneemt. De hogere inkomens maken intensiever gebruik van opvang, omdat zij doorgaans meer uren werkzaam zijn. De lagere inkomens hebben relatief veel opvanguren, omdat het vaker alleenstaande ouders betreft die bij de combinatie van arbeid en zorg niet kunnen terugvallen op een partner.

€ 4 000 gemiddeld aan
kinderopvangtoeslag hoge inkomens

Vooraf hogere inkomens krijgen in 2012 minder vergoed

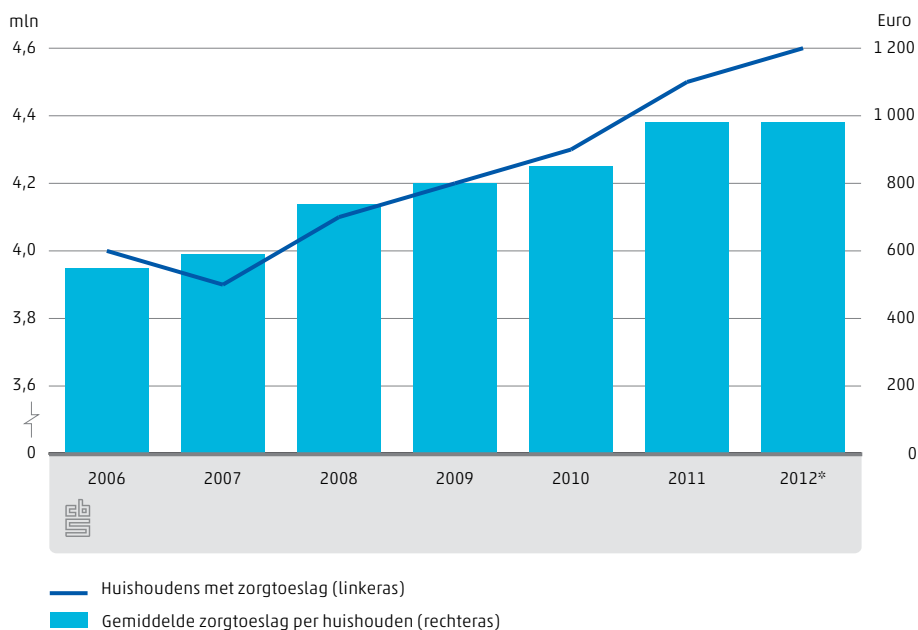
Huishoudens met een besteedbaar inkomen tot 20 duizend euro kregen in 2012 gemiddeld 81 procent van de opvangkosten vergoed. In 2008 was dat nog bijna 90 procent. Voor de hogere inkomens was de daling van de toeslag nog forser. Huishoudens met een besteedbaar inkomen tussen de 50 en 75 duizend euro kregen in 2008 bijna 71 procent van hun opvangkosten vergoed, tegenover 53 procent in 2012.

7.5 Zorgtoeslag

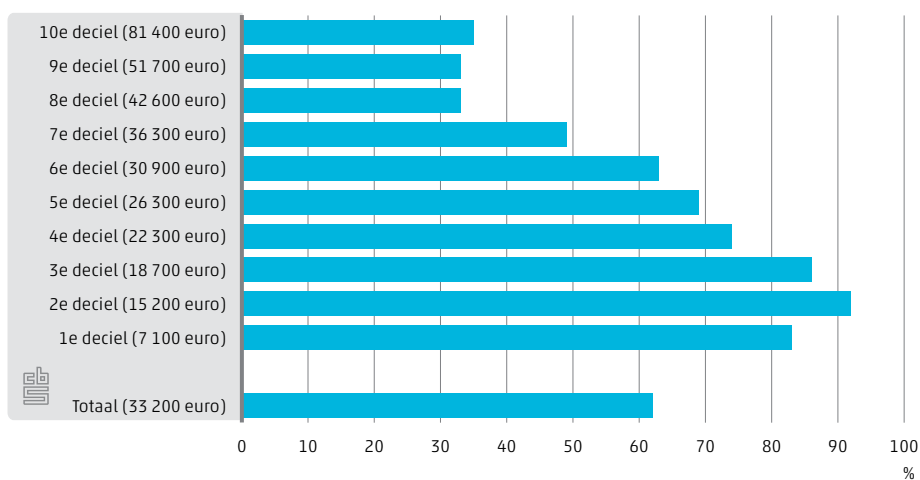
Aandeel huishoudens met zorgtoeslag toegenomen

In 2012 ontvingen 4,6 miljoen huishoudens zorgtoeslag. Tussen 2006 en 2012 is het aandeel huishoudens met deze toeslag gegroeid: van 56 procent naar 62 procent. Ook de gemiddelde tegemoetkoming per huishouden nam toe. In 2006 ontving een huishouden met zorgtoeslag gemiddeld zo'n 550 euro, in 2012 was dat net iets minder dan 1 000 euro. Het totale bedrag dat aan zorgtoeslag werd uitgeteerd, steeg in deze periode van 2,2 miljard tot 4,5 miljard euro.

7.5.1 Huishoudens met zorgtoeslag

7.5.2 Huishoudens met zorgtoeslag per 10%-groep van het besteedbaar inkomen¹⁾, 2012*

¹⁾Tussen haakjes is het gemiddeld besteedbaar inkomen per 10%-groep vermeld.

Bijna negen op de tien huishoudens in laagste inkomensgroepen ontvangen toeslag

Van de groep die behoorde tot de 30 procent van de huishoudens met het laagste besteedbare inkomen, ontving 87 procent in 2012 zorgtoeslag, tegenover 34 procent van de 30 procent met het hoogste inkomen. Bij de hoogste inkomens wordt de zorgtoeslag doorgaans ontvangen door een inwonend meerderjarig kind dat hier door een laag eigen inkomen voor in aanmerking komt.

Zorgtoeslag

In 2006 is de Zorgverzekeringswet (Zvw) in werking getreden. De financiering van dit nieuwe zorgverzekeringsstelsel leidde voor bepaalde inkomensgroepen tot een aanzienlijke premieverhoging. De zorgtoeslag is een tegemoetkoming van het Rijk in de kosten voor de zorgverzekering. Iedereen die premie betaalt voor een Nederlandse zorgverzekering, komt in aanmerking voor zorgtoeslag, mits het inkomen beneden een bepaalde grens ligt. De hoogte van de toeslag hangt af van het inkomen. Bij paren gaat het hierbij om het gezamenlijk inkomen van beide partners.

Maximale zorgtoeslag

	Zonder partner- toeslag	Met partner- toeslag
	euro	
2006	410	1 150
2007	430	1 220
2008	550	1 480
2009	690	1 460
2010	740	1 550
2011	840	1 750
2012	840	1 740

Bijlagen

A Equivalentiefactoren

Equivalentiefactoren: van besteedbaar inkomen naar gestandaardiseerd inkomen

Het maakt veel uit hoeveel mensen binnen een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken wordt het inkomen gestandaardiseerd. Dit gestandaardiseerde inkomen wordt ook wel koopkracht genoemd.

Standaardiseren gebeurt door het besteedbare huishoudensinkomen te delen door een factor die uitdrukt hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Er wordt voor elke extra volwassene 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd.

Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau: na standaardiseren bedraagt de koopkracht voor beide huishoudens 10 duizend euro.

De factor waardoor gedeeld wordt noemt het CBS de equivalentiefactor. Voor de meest voorkomende groepen is deze factor in tabel A.1 opgenomen. Zo bedraagt de equivalentiefactor voor een eenoudergezin met twee minderjarige kinderen 1,51.

A.1 Equivalentiefactoren

	Aantal kinderen (jonger dan 18 jaar)				
	0	1	2	3	4
Aantal volwassenen					
1	1,00	1,33	1,51	1,76 ²⁾	1,95 ²⁾
2	1,37	1,67	1,88	2,06	2,28 ²⁾
3	1,73 ²⁾	1,95 ²⁾	2,14 ²⁾	2,32 ²⁾	2,49 ²⁾
4	2,00 ²⁾	2,19 ²⁾	2,37 ²⁾	2,53 ²⁾	2,68 ²⁾

¹⁾ Standaardhuishouden is het eenpersoonshuishouden.

²⁾ Op basis van formule (zie tekst).

De factoren uit tabel A.1 zijn voor de meest voorkomende groepen op empirische wijze vastgesteld. Dit is voor het laatst gebeurd op basis van gegevens van het Budgetonderzoek voor de jaren 1995–2000 (zie CBS, 2004). Voor de overige

huishoudens (en voor groepen die niet in tabel A.1 vermeld zijn) is de equivalentiefactor berekend op basis van de volgende formule:

$$E = \{P_v + (0,8 * P_k)\}^{0,5}.$$

In deze formule is E de equivalentiefactor, P_v het aantal volwassenen en P_k het aantal kinderen tot 18 jaar in het huishouden.

Alternatieve equivalentieschalen

Er bestaan diverse alternatieve equivalentieschalen. Binnen de OESO-landen zijn onder meer de volgende internationale schalen in gebruik:

- De 'OECD equivalence scale' (ook wel 'Oxford scale' genoemd): Deze kent de waarde 1 toe aan het eerste lid van het huishouden en voegt hier 0,7 aan toe voor iedere volgende volwassene en 0,7 voor ieder volgend kind (tot 14 jaar).
- De 'OECD-modified equivalence scale': Aan het eerste lid van het huishouden wordt de waarde 1 toegekend, aan elke volgende volwassene 0,5 en elk volgend kind (tot 14 jaar) 0,3.
- De 'OECD square root scale': de equivalentiefactor wordt bepaald als de wortel van het aantal huishoudensleden.

Het CBS gebruikt bij voorkeur de eigen, op waarnemingen afgeleide, equivalentieschaal. Voor de levering van gegevens van het gestandaardiseerd inkomen aan internationale organisaties zoals de OESO en Eurostat wordt ten behoeve van de internationale vergelijkbaarheid het gebruik van een bepaalde equivalentieschaal voorgeschreven. Zo zijn de uitkomsten voor Nederland die Eurostat publiceert over het gestandaardiseerd inkomen, gebaseerd op de hierboven genoemde 'OECD-modified equivalence scale'.

Vergelijking van enkele equivalentieschalen

	OECD-scale	OECD-modified scale	Square root scale	CBS-schaal
1 volwassene	1,00	1,00	1,00	1,00
1 volwassene, 1 kind tot 14 jaar	1,50	1,30	1,41	1,33
2 volwassenen	1,70	1,50	1,41	1,37
2 volwassenen, 1 kind tot 14 jaar	2,20	1,80	1,73	1,67
2 volwassenen, 2 kinderen tot 14 jaar	2,70	2,10	2,00	1,88

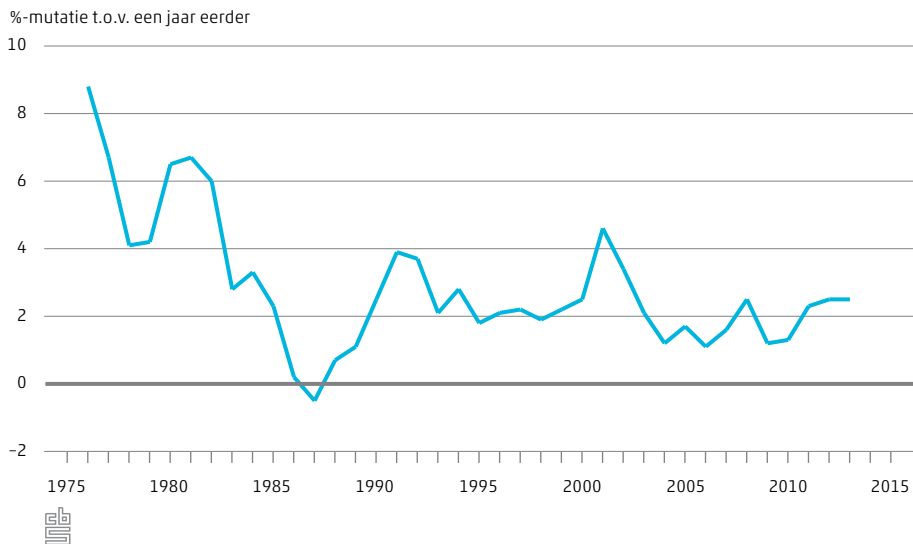
B Consumentenprijsindex

Prijsindex: van nominaal naar reëel inkomen

Voor een bedrag van 100 euro kreeg een huishouden in 2013 zijn winkelmandje minder goed gevuld dan een jaar eerder. Inflatie veroorzaakt dat de koopkracht van het inkomen uitgehold wordt. De inflatie wordt gemeten als de stand van de Consumentenprijsindex (CPI) op een bepaald tijdstip ten opzichte van een jaar eerder. De CPI is een maat voor het gemiddelde prijsniveau van consumentenproducten en meet de gemiddelde prijsontwikkeling van een pakket goederen en diensten zoals dit gemiddeld wordt aangeschaft door de consumenten.

Grafiek B.1 toont de inflatie vanaf 1976. De gemiddelde inflatie over de periode 1976–2013 bedroeg 2,7 procent. Eind jaren 70 en begin jaren 80 lag de inflatie een stuk hoger. Daarna volgde een scherpe daling, met in 1987 zelfs een jaar met negatieve inflatie.

B.1 Nederlandse inflatie, 1976–2013

De ontwikkeling van de inflatie hangt van vele zaken af. Er zijn factoren die direct van invloed zijn zoals ontwikkelingen van grondstof- of invoerprijzen, bijvoorbeeld van ruwe olie, of overheidsmaatregelen zoals BTW- of accijnsverhogingen. Daarnaast zijn er achterliggende oorzaken zoals ontwikkeling van de loonkosten en toenemende of afnemende concurrentie op bepaalde markten. In de jaren 70 en 80 waren olieprijsen sterk bepalend voor de inflatieontwikkeling.

Dat gold zowel voor de hoge inflatie eind jaren 70 en begin jaren 80 als voor de negatieve inflatie van 1987.

Tabel B.2 laat zien welke onderdelen de meest verhogende invloed hebben gehad op de inflatie in de jaren 1997–2013. Een productgroep heeft een sterk verhogend effect als:

- De prijsstijging van de productgroep veel hoger is dan de inflatie.
- De productgroep een groot gewicht heeft bij een prijsstijging die hoger is dan de inflatie.

Enkele productgroepen komen vaker voor in de tabel, bijvoorbeeld gas. Gas heeft in 2013 een relatief groot gewicht van 3,5 procent in het mandje van de CPI. Daarnaast zijn er in enkele jaren forse prijsstijgingen geweest. In 2005 lagen de prijzen voor gas zelfs bijna 18 procent hoger dan een jaar eerder. Er zijn overigens ook jaren geweest waarin gas flink goedkoper is geworden; dit is in tabel B.2 uiteraard niet zichtbaar.

B.2 Productgroepen met grootste bijdrage aan de inflatie

	Productgroepen		
	grootste bijdrage	op een na grootste bijdrage	op twee na grootste bijdrage
1997	Gas	Toegerekende huur eigen woning	Woninghuur
1998	Toegerekende huur eigen woning	Woninghuur	Aardappelen
1999	Toegerekende huur eigen woning	Woninghuur	Benzine
2000	Benzine	Elektriciteit	Gas
2001	Gas	Elektriciteit	Onderhoud en rep. privévoertuigen
2002	Gas	Overige diensten, n.e.g.	Onderhoud en rep. privévoertuigen
2003	Gas	Toegerekende huur eigen woning	Woninghuur
2004	Benzine	Toegerekende huur eigen woning	Sigaretten
2005	Gas	Benzine	Elektriciteit
2006	Gas	Elektriciteit	Toegerekende huur eigen woning
2007	Verzekering i.v.m. de gezondheid	Gas	Benzine
2008	Gas	Verzekering i.v.m. de gezondheid	Consumptie in het buitenland
2009	Sigaretten	Toegerekende huur eigen woning	Elektriciteit
2010	Benzine	Toegerekende huur eigen woning	Consumptie in het buitenland
2011	Benzine	Gas	Consumptie in het buitenland
2012	Benzine	Gas	Consumptie in het buitenland
2013	Toegerekende huur eigen woning	Sigaretten	Autoverzekering

Een andere groep met een belangrijk effect op de inflatie is het eigen woningbezit. De prijsontwikkeling van het eigen woningbezit wordt berekend door een fictieve huur toe te kennen aan koopwoningen. De ontwikkeling van die huur wordt gelijk verondersteld aan de huurontwikkeling van vergelijkbare huurwoningen ('toegerekende huur'). De toegerekende huur heeft een fors gewicht in de

inflatiemeting (11,1 procent in 2013). Als de huur en de toegerekende huur sterker stijgen dan andere goederen en diensten is daarom al snel een effect op de inflatie merkbaar.

Ook benzine komt vrij vaak voor in tabel B.2. Autobrandstoffen zijn afhankelijk van de olieprijsen en kunnen dus fors in prijs fluctueren. Daarbij heeft benzine een vrij fors gewicht in de CPI (3,4 procent in 2013).

Dat ook overheidsmaatregelen een duidelijk effect op de inflatie kunnen hebben, blijkt uit het feit dat sigaretten enkele malen in tabel B.2 zijn opgenomen. In deze gevallen was er sprake van een accijnsverhoging.

In 2001 en in 2008 was de prijsstijging van voedingsmiddelen een belangrijke oorzaak van de gestegen inflatie. In 2001 werden bijna alle voedingsmiddelen een stuk duurder, nadat ze in 2000 overigens veelal goedkoper waren geworden. In 2008 werden vooral brood- en graanproducten, melkproducten en fruit een stuk duurder.

Nominale en reële inkomens(ontwikkeling)

Huishoudens waarvan het inkomen met 2 procent stijgt, terwijl de prijzen gemiddeld met 3 procent gestegen zijn, ondervinden een verlies aan koopkracht van 1 procent. We spreken van een nominale inkomensontwikkeling als er geen correctie voor de prijsontwikkeling heeft plaatsgevonden en van een reële inkomensontwikkeling (of koopkrachtontwikkeling) als dit wel het geval is geweest.

Om (nominale) inkomens van uiteenlopende jaren met elkaar vergelijkbaar te maken, worden ze uitgedrukt in het prijspeil van een en hetzelfde basisjaar. Zo bedroeg het besteedbaar inkomen per huishouden in 2004 nominaal 29 duizend euro; omgerekend in prijzen van 2012 was dit 33,4 duizend euro. Daarmee was het reële besteedbaar inkomen in 2004 net iets hoger dan in 2012, toen het besteedbaar inkomen per huishouden 33,2 duizend euro bedroeg.

Literatuur

Bos, W. (2007). *Meten van koopkrachtontwikkeling*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen (www.cbs.nl).

Bos, W. (2013). *Kans op armoede bij huishoudens met betaald werk*. In: Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken (1^e kwartaal), p. 87-94.

Brakel-Hofmans, M. van den (2007). *Meten van inkomensongelijkheid*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen (www.cbs.nl).

Brakel, M. van den (2013, 22 oktober). *Inkomensongelijkheid in 2012 gelijk gebleven*. CBS-webmagazine.

Brakel, M. van den en L. Moonen (2012). *Huurtoeslag: wie krijgt hoeveel?* Sociaaleconomische trends 2012/1. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Brakel, M. van den en L. Moonen (2013). *Welvaart van paren met en zonder kinderen*. Sociaaleconomische trends, september 2013/1.

CBS (2004). *Equivalentiefactoren 1995-2000*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

CBS/SCP (2013). *Armoedesignalement 2013*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

CPB (2009). *CPB Nieuwsbrief 2009*. Centraal Planbureau, Den Haag.

CPB (2014). *Centraal Economisch Plan*. Centraal Planbureau, Den Haag.

Lautenbach, H en G. Mars (2012, 7 maart). *Meer vrouwen aan het werk: vooral in deeltijd*. CBS-webmagazine.

Janssen, S. en M. Souren (2011, 8 augustus). *Aantal werkloze mannen van 25 tot 45 in drie jaar tijd verdubbeld*. CBS-webmagazine.

Ministerie van BZK/CBS (2013). *Wonen in ongewone tijden. Resultaten van het Woononderzoek Nederland 2012*. Den Haag: Ministerie van BZK.

Moonen, L. (2013, 27 juni). *Alleenstaande ouders weer iets vaker aangewezen op uitkering*. CBS-webmagazine.

Mooren, F. van der (2012, 18 december). *Meer moeders met jonge kinderen aan het werk laatste tien jaar*. CBS-webmagazine.

Nieuweboer, J. (2010). *Consumentenvertrouwen en demografische en sociaal-economische kenmerken van de consument*. Sociaaleconomische trends, 4/2010.

OECD (2013). *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*. OECD Publishing, Parijs.

Vuuren, van, D. (2012). *De fiscale behandeling van zelfstandigen: een kritische blik*. Policy brief 2012/02. Centraal Planbureau, Den Haag.

Begrippen

Inkomen

Besteedbaar inkomen

Bruto-inkomen verminderd met de inkomstenbelasting, premies voor inkomensverzekeringen zoals tegen werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid, pensioenpremies, en premies ziektekostenverzekering en soms ook overdrachten tussen huishoudens (zoals alimentatie).

Bruto-inkomen

Inkomen uit arbeid en vermogen plus uitkeringen uit inkomensverzekeringen (bijvoorbeeld vanwege werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderdom), uitkeringen uit sociale voorzieningen (zoals bijstand), gebonden overdrachten (waaronder huurtoeslag en de tegemoetkoming studiekosten) en ontvangen inkomenoverdrachten (zoals alimentatie van de ex-echtgenoot).

Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen

Besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken.

Vermogen

Vermogen is het verschil tussen bezittingen en schulden.

Bezittingen

Bank- en spaartegoeden, effecten, onroerend goed, ondernemingsvermogen en roerende zaken waaronder contant geld, trustvermogen, onverdeelde boedel, vermogen belast met vruchtgebruik.

Schulden

Hieronder vallen onder meer de hypotheek voor de eigen woning en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de tweede woning of ander onroerend goed en schulden volgens de Wet studiefinanciering.

Belastingen

Aftrekpost

Een bedrag voor gemaakte kosten dat van het belastbare inkomen mag worden afgetrokken.

Belastingdruk

De verschuldigde belasting als percentage van het bruto-inkomen.

Heffingskorting

Een bedrag dat in mindering wordt gebracht op de belasting.

Inkomstenbelasting

Belasting die de overheid heft over inkomen uit arbeid, winst en vermogen. De premies voor de volksverzekeringen AOW, Anw en AWBZ zijn onderdeel van de inkomstenbelasting.

Vrijstelling

Delen van het inkomen die zijn vrijgesteld van de heffing van inkomstenbelasting. Zo is de rente over het vermogen voor zover dat onder een bepaalde drempel ligt vrijgesteld.

Bronnen

Inkomenspanelonderzoek (IPO)

Dit panel(steekproef)onderzoek geeft een beeld van de samenstelling en verdeling van het inkomen van huishoudens en personen in Nederland. De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst. De steekproef van het IPO bestond in 2012 uit circa 95 duizend huishoudens met 270 duizend personen.

Vermogensstatistiek

De Vermogensstatistiek is vanaf 2012 een integraal onderzoek. Tot 2011 werd de vermogensstatistiek samengesteld op basis van de steekproef van het IPO. De vermogensgegevens zijn vooral afkomstig van de Belastingdienst.

Regionale Inkomensonderzoek (RIO)

Met ingang van het RIO 2010 zijn de resultaten gebaseerd op integrale waarneming. De eerder gepubliceerde resultaten van het RIO waren gebaseerd op een panelsteekproef van ca. 2 miljoen huishoudens. De inkomensgegevens zijn merendeels afkomstig van de Belastingdienst. In vergelijking met het IPO zijn de RIO-inkomens gebaseerd op minder gedetailleerde, onderliggende inkomenscomponenten.

Enquête Beroepsbevolking (EBB)

De EBB verschaft maandelijks van bijna dertigduizend steekproefpersonen informatie over de arbeidsmarktpositie. De deelnemende personen worden vijf maal benaderd gedurende een (volg)jaar. Aan de per peilmoment bevroegde EBB-steekproefpersoon is telkens de (huishoudens)inkomensinformatie gekoppeld voor de op dat moment van toepassing zijnde huishoudenssamenstelling. Het gaat dan om de inkomensinformatie over een heel kalenderjaar.

EU Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)

EU-SILC is een wettelijk verplicht jaarlijks onderzoek naar armoede, sociale uitsluiting en inkomensopbouw van huishoudens en personen volgens speciale hiervoor geldende EU-afbakeningen. Ook wordt er gevraagd naar aspecten van sociale participatie, gezondheid en wonen. De gegevens zijn gebaseerd op een jaarlijkse steekproef van circa 10 duizend huishoudens. Een belangrijk deel van de benodigde EU-SILC gegevens, met name de inkomensgegevens, zijn verkregen via koppeling van integrale registergegevens.

Budgetonderzoek (BO)

Met het Budgetonderzoek verzamelt het CBS gegevens over de bestedingen van huishoudens. In 2012 hielden ongeveer 6 000 huishoudens via internet een huishoudboekje bij. Hierin noteerden ze vier weken lang bepaalde uitgaven. Daarnaast vulden ze een vragenlijst in over hun vaste lasten en andere regelmatige uitgaven. Via een koppeling met integrale registers zijn inkomensgegevens en andere achtergrondkenmerken van de huishoudensleden toegevoegd.

Consumenten Conjunctuur Onderzoek (CCO)

Met een maandelijkse enquête onder circa 1 000 personen wordt doorlopend informatie ingewonnen over de verwachtingen van consumenten ten aanzien van de economische ontwikkelingen en hun eigen financiële situatie. Op basis hiervan worden de maandelijkse cijfers van het consumentenvertrouwen vastgesteld. De uitsplitsingen naar sociaaleconomische en demografische kenmerken zijn gebaseerd op samengevoegde driemaandelijke gegevens. Het CCO is een wettelijk verplicht onderzoek.

Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB)

Om koopkrachtcijfers naar branche te kunnen berekenen en om gegevens over bijzondere bijstand aan inkomensgroepen te kunnen relateren, zijn voor de periode 2007–2012 vanuit het SSB integrale gegevens over bedrijfstakken en bijzondere bijstand op microniveau gekoppeld aan de overeenkomstige jaargegevens van het Inkomenspanelonderzoek.

Medewerkers

Auteurs

Petra Ament
Koos Arts
Harry Bierings
Wim Bos
Marion van den Brakel
Bart Huynen
Reinder Lok
Jeroen Nieuweboer
Ferdy Otten
Noortje Pouwels-Urlings
Gert-Jan van Steeg
Jan Walschots

Redactie

Wim Bos
Marion van den Brakel
Brigitte Hermans
Ferdy Otten

